

Perhe vastaanottokeskuksessa

-arjen ajalliset, tilalliset ja modaaliset rajat

Tampereen yliopisto

Kulttuuri- ja

yhteiskuntatieteiden yksikkö

Jaana Salo

sosiaalityö

Pro gradu -tutkielma

Tammikuu 2012

Tampereen yliopisto
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

SALO, JAANA: Perhe vastaanottokeskuksessa. Arjen ajalliset, tilalliset ja modaaliset rajat.
Pro gradu -tutkielma, 61s., 4 liitesivua
Sosiaalityö
Tammikuu 2012

Päivittäin tuhannet ihmiset joutuvat jättämään kotinsa ja pakenemaan erilaisia luonnonkatastrofeja, sota, vainoa ja uhkaa. Näistä monet ovat maansisäisiä pakolaisia. Suuri osa pakenee naapurimaihin ja vain harvat löytävät tiensä Eurooppaan. Myöskään kaikki Euroopan maat eivät ole turvallisia ja niistäkin ihmisiä lähtee etsimään turvaa muualta. Suomesta turvaa hakevien määrä vaihtelee vuosittain. Esimerkiksi vuonna 2010 turvapaikanhakijoita vastaanotettiin noin 4000. Turvapaikanhakijat majoitetaan vastaanottokeskuksiin odottamaan ehkä elämänsä merkityksellintä päätöstä. He voivat saada luvan jäädä Suomeen tai heidät käännytetään takaisin. Tätä päätöstä he voivat joutua odottamaan vuosia, jolloin arki rakennetaan vastaanottokeskukseen. Osa turvapaikanhakijoista on lähtenyt matkaan yksin, osa perheensä kanssa. Tässä tutkimuksessa keskityin tutkimaan turvapaikanhakijaperheiden arkea.

Etnografinen aineisto tutkimusta varten kerättiin vuoden 2010 aikana. Kesällä 2010 työskennellessäni vastaanottokeskuksessa keräsin havaintoaineistoa ja kirjoitin kenttäpäiväkirjaa vastaanottokeskuksen arjesta. Syksyllä 2010 haastattelin kahdeksaa turvapaikanhakijaa sekä neljää vastaanottokeskuksen työntekijää. Syksyllä vielä täydensin havaintopäiväkirjaa viettämällä vastaanottokeskuksessa päiviä eri roolissa tutkijana kuin aiemmin ollessani siellä työntekijänä. Haastatteluihin osallistui turvapaikkaa hakevia isiä ja äitejä. He olivat viettäneet vastaanottokeskuksessa eripituisen ajan – toiset olivat asuneet siellä jo yli kaksi vuotta ja toiset vasta muutaman kuukauden. He edustivat eri kansallisuuksia.

Tutkimus nojautuu etnometodologiseen ajatteluun, missä tutkimuksen keskiössä ovat arjen itsestäänselvyudet. Arkea tarkastelen Rita Felskin arjen jaottelun mukaisesti. Siinä arki jakautuu ajalliseen, tilalliseen ja modaaliseen ulottuvuuteen. Turvapaikanhakijaperheiden arkea värittää vahvasti odottaminen ja epävarmuus. Ajallisesti koko perhe on sidottuna turvapaikkaprosessiin ja vastaanottokeskuksessa he elävät odotusvaihetta. Ajan ankuruus asettaa omat haasteensa mielenterveydelle ja perhe-elämälle. Turvapaikanhakijaperheet ovat sidottuna jatkuvaan arjen toistuvuuteen ilman keinoja muuttaa sitä. Tilallisesti he ovat sidottuna vastaanottokeskukseen. Muita tiloja ei arkeen kuulu. Modaalinen arki on heillä toimettomuutta ja omasta toimijuudesta luopumista. Arkeen eivät perheet vastaanottokeskuksessa saa lainkaan etäisyyttä millään näistä tutkituista ulottuvuuksista. Etäisyyden ottaminen arkeen on monesti yksi keino jaksaa arkea. Turvapaikanhakijaperheissä tämä ei ole mahdollista. Jokin meille arkipäiväinen asia, kuten kaupassa käynti, näyttäytyi perhe-elämässä valon pilkahduksena, sillä se oli irtiotto tilalliseen arkeen vastaanottokeskuksessa. Arjen jatkuva läsnäolo heijastuu perhe-elämään yleisenä jaksamattomuutena, masennuksena ja kiinnostuksen puutteena omaan elämään ja omiin lapsiin. Omat ahdistavat tunteet purkautuvat riitoina vanhempien kesken, vanhempien ja lasten kesken, lasten keskinäisessä vuorovaikutuksessa, muiden perheiden kesken samoin kuin perheiden ja työntekijöiden kesken. Tämä tekee arjesta entistä haastavampaa.

Asiasanat: turvapaikanhakija, vastaanottokeskus, arki ja perhe.

University of Tampere
School of Social Sciences and Humanities

SALO, JAANA: Family in a Reception Center. The Barriers of Everyday Life's Repetition, Home and Habit.

Master's Thesis, 61 pages, 4 appendices

Social Work

January 2012

Every day thousands of people have to leave their homes and escape of different kind of natural disasters, wars, persecution and threat. Many of these are refugees inside their own country, large amount escapes to the neighboring countries and only few find their way to Europe. All the European countries are not safe either and there are people in Europe who have to leave their homes in order to find a safe place to live. The number of asylum-seekers varies every year. In 2010 there were about 4000 asylum-seekers who came to Finland. Here asylum-seekers are accommodated in reception centers to wait for a decision. They can get a permission to stay in Finland or they will be turned back. This decision they may have to wait for years so during that time their everyday life is built to a reception center. Some of the asylum-seekers have left on this journey by themselves, some with their families. In this study I will concentrate on the everyday life of a family living in a reception center.

Ethnographic data for this study was collected in 2010. In summer 2010 I collected the observation data while I was working in a reception center. During one month I kept a diary about the everyday life in a reception center. In autumn 2010 I interviewed eight asylum-seekers as well as four workers from the reception center. I also contemplated my observation diary by spending days in the reception center in a different role as a researcher not as employee. In the interviews there were mothers and fathers who were asking for protection. They had spent an inconsistent time in a reception center – some had lived there for over two years and some only few months. They represented different nationalities.

This study is based on a ethnomethodological ideas where the research of the every life's self-evidences are under a microscope. The everyday life of the families I will examine through the division of Rita Felski. In her thinking the everyday life is divided into three dimensions repetition, home and habit. The everyday life of an asylum seeker is strongly colored by waiting and insecurity. Secularly the whole family is bind to the asylum process and they are living a waiting period. The harshness of time places its own challenges to the mental health and family life. The families living in a reception centers are bind to the repetition of the everyday life without means to change it. Also they are bind to the reception center as a place. There are no other places in their everyday lives. The habit of everyday life is idleness and the renunciation of their own subjectivity. It is impossible for the families to get any distance to their everyday life in any of the examined dimensions. This distance is many times one of the ways to handle everyday life. For the families of an asylum-seeker this is not possible. Something so ordinary thing as going to the grocery store seemed for them as the highlight of life because it was a leap out of the place of everyday life. The constant presence of everyday life reflects on the family life as depression, exhaustion and as lack of interest on their own lives and own children. The distressing feelings burst out as fights between parents, between children and parents, in children's mutual interaction, between other families and between the families and employees. This makes the everyday life even harder.

Key words: asylum-seeker, reception center, everyday life, family

Sisällys

1 Johdanto	1
2 Tutkimuksen tausta	2
2.1 Tutkimuksen yhteiskunnallinen ja tieteellinen konteksti	2
2.2 Kuka on turvapaikanhakija?	4
2.3 Mikä on vastaanottokeskus?	8
3 Tutkimuksen käsitteelliset ja metodologiset välineet	10
3.1 Perhe	10
3.2 Arki	12
3.3 Miten tutkia perheen arkea?	14
3.3.1 Etnometodologia	14
3.3.2 Etnografia	16
4 Tutkimusasetelma	17
4.1 Tutkimuskysymys	17
4.2 Aineisto	18
4.2.1 Aineiston keruu	18
4.2.2 Aineiston analyysi	21
4.3 Eettisen kysymykset	23
5 Tervetuloa Mäntylän vastaanottokeskukseen	25
5.1 Tilat	25
5.2 Toiminta	27
6 Perheen arki vastaanottokeskuksessa	29
6.1 Aika ja sen ankaruus	29
6.1.1 Toistuvuus	30
6.1.2 Odottamisen ongelmat	32
6.2 Tilat, olot ja olotilat	33
6.2.1 Fyysinen tila	33
6.2.2 Psyykkinen tila	38
6.2.3 Sosiaalinen tila	41
6.3 Toiminta ja toimettomuus	44
6.3.1 Toiminta vastaanottokeskuksessa	45
6.3.2 Psyykkisen voinnin vaikutus toimintaan	46
6.3.3 Toimijuudesta luopuminen	47
7 Pohdinta	49
Lähteet	56
Liitteet	62

1. Johdanto

Sain kutsun työhaastatteluun. Olin katsonut paikan tarkkaan kartasta, kirjoittanut ajo-ohjeet sekä laittanut osoitteen selkeästi paperille ylös. Oikean osoitteen löydyttyä varmistin sen vielä paperiltani – kyllä tämän sen pitäisi osoitteen mukaan olla, mutta mikään ei viittänyt vastaanottokeskukseen. Parkkipaikan reunalla oli kartta alueen rakennuksista. Vieläkään missään ei lukenut mitään vastaanottokeskuksesta, mutta valitsin kohteekseni pihalla olevan rakennuksen, mikä oli kartassa nimetty ”toimistoksi”. Toimistoon päästyäni löysin kaksi työhaalareihin pukeutunutta miestä, jotka näyttivät enemmänkin talonmiehiltä kuin vastaanottokeskuksen työntekijöiltä. Ilmoitin olevani tulossa työhaastatteluun. Tähän miehet sanoivat, että varmaankin olet menossa vastaanottokeskukseen. Vastattuani myönteisesti, he lupasivat lähteä saattamaan minua perille. Marssimme rakennukseen, missä luki ”uimahalli” ja seinässä oli kirjattuna aukioloajat. Sisään menimme kuitenkin eri ovesta kuin uimahalli ja sieltä oven takaa löytyikin jo ulkomaalaisen näköisiä nuoria miehiä pelaamassa biljardia risaisella pöydällä. Mikä tämä kätkeyty paikka oikein on? Ja mitä sen seinien sisällä tapahtuu?

Tutustuin ensimmäisen kerran vastaanottokeskukseen ja sen asukkaiden arkeen työskennellessäni siellä kesällä 2010. Myöhemmin tehdessäni tutkimusta vastaanottokeskuksesta yhdessä professori Juha Suorannan kanssa Sivistysliitto Kansalaisfoorumille huomasin, että aihe on suhteellisen vieras myös tieteellisessä keskustelussa. Päivälehdissä, vaalikeskusteluissa ja tavallisten ihmisten mielipiteissä taas maahanmuuttajat, pakolaiset, turvapaikanhakijat ja vastaanottokeskukset näkyvät varsin usein. Näissä asioihin pureudutaan lähinnä negatioiden kautta. Vastaanottokeskuksista uutisoidaan yksittäisiä tapauksia, kuten suunsa protestiksi kiinni ommellut turvapaikanhakija (HS 12.8.2010). Myös pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden rahankäyttö ja valtion menot vastaanottokeskuksien ylläpitämiseen tai vastaanottokeskuksen muuttaminen naapurustoon kiinnostavat ja puhuttavat ihmisiä lehtien mielipide -palstoilla ja Internet-keskusteluissa. Entä onko näillä ”turvapaikanhakijoiden hyysäämistä” vastustavilla keskustelupalsta-aktiiveilla mitään faktoja mielipiteidensä perusteluksi? Millaisena turvapaikkaa hakevan perheen arki vastaanottokeskuksessa näyttäytyy? Tätä haluan tutkielmassani tuoda esille.

Tutkimusotteeni on etnografinen ja erityisesti etnometodologiasta nouseva. Aineiston tutkimusta varten keräsin kuukauden havainnointijaksolla vastaanottokeskuksessa sekä tämän jälkeen

tekemilläni haastatteluilla. Tutkimuksen kohteena ollut vastaanottokeskus nimettiin jo aiemmassa Sivistysliitto Kansalaisfoorumin rahoittamassa tutkimushankkeessa Mäntyläksi, jotta vastaanottokeskusta ei voitaisi tunnistaa. Myös tämä tutkielma käsittelee Mäntylän vastaanottokeskusta. Lähestyn turvapaikanhakijaperheiden arkea Rita Felskin (2000) arjen ulottuvuuksilla, missä arki on jaettu ajalliseen, tilalliseen ja modaaliseen ulottuvuuteen. Tämä jaottelun kautta pyrin tuomaan selkeämmin näkyviin sitä arkea, mitä perheet vastaanottokeskuksessa elävät ja millaisia rajoituksia sillä on.

2 Tutkimuksen tausta

2.1 Tutkimuksen yhteiskunnallinen ja tieteellinen konteksti

Suomi on yksi Euroopan homogeenisimmista maista, eikä jäsenyys EU:ssa ole muuttanut Suomea paljoakaan monikulttuurisemmaksi. Maassamme elää n. 250 000 ulkomailla syntynyttä henkilöä (Tilastokeskus 1). Monet suomalaiset haluavat vastedeskin pitää ulkomaalaisten osuuden pienenä, ja monien mielestä kunnat ja valtio käyttävät liikaa rahaa maahanmuuttajien avustamiseen. (Oinonen ym. 2005, 83.) Viime aikoina on Suomessa virinnyt paljon keskustelua maahanmuuttopolitiikan kiristämisestä ja tavasta valikoida entistä tarkemmin maahan saapuvat ulkomaalaiset. Erityisesti nykyisin suureksi puolueeksi noussut Perussuomalaiset ovat olleet omiaan edistämään tätä keskustelua. Monet maahanmuuttajat tulevat kuitenkin tänne työn perässä tai esim. avioliiton kautta. Näiden ryhmien edustajat eivät juurikaan aiheuta valtakunnallista keskustelua, eivätkä he ole erityisen tärkeitä sosiaalityön tutkielman näkökulmasta.

Se ryhmä maahanmuuttajista, joihin valitettavan usein yleinen kritiikki kohdistuu, ovat pakolaiset ja turvapaikanhakijat. He ovat myös niitä, joiden parissa monet sosiaalityöntekijät työtään tekevät. Pakolaisina Suomeen tulleita on vuodesta 1973 alkaen yhteensä noin 40 000 henkeä (Tilastokeskus 2). Turvapaikanhakijoita on vaikea luokitella varsinaisiksi maahanmuuttajiksi, sillä heillä ei ole lupaa muuttaa maahan. He elävät tietyllä tavalla välitilassa. He eivät elä enää kotimaassaan, mutta eivät ole oikeutettuja myöskään muuttamaan Suomeen. Heidän oleskeluaan valvotaan tarkasti ja heidät voidaan käännättää milloin vain. Osa turvapaikanhakijoista ei ole Suomessa montakaan viikkoa ja osa saa luvan jäädä. Tästä syystä tutkimukseni liittäminen yleiseen maahanmuuttajakeskusteluun tuntuisi kaukaiselta, sillä varsinaisesti luokittelisin turvapaikanhakijat

maahanmuuttajiksi vasta siinä vaiheessa, kun heille se lupa Suomeen jäämisestä on tullut. Lähdenkin tässä tarkastelemaan selkeästi yhden hyvin marginaalisen ryhmän elämää, jotka eivät asu kotimaassaan, vaan ovat odottamassa päätöstä saadakseen jäädä asumaan toiseen maahan.

Turvapaikanhakijoiden vastaanotto on järjestetty hyvin eri tavalla eri maissa, eikä esimerkiksi vastaanottokeskuksia tunneta läheskään jokaisessa maassa. Jo pelkästään Suomessa eri vastaanottokeskukset järjestävät turvapaikanhakijoiden vastaanoton hyvin eri tavoin. Suomessa jotkut vastaanottokeskukset ovat tavallisia kerrostaloasuntoja, joissa alhaalla on päivisin avoinna oleva toimisto, mistä asukkaat saavat palveluita. Jotkut ovat laitosmaisia rakennuksia, missä yhdelle perheelle on tarjolla yksi huone ja toisten perheiden kanssa jaettu keittiö, kylpyhuone sekä wc. Joissain vastaanottokeskuksissa on ateriapalvelu, eivätkä asukkaat itse laita ruokaa. Joissain taas he ovat täysin itse vastuussa ruuan laittamisesta omalle perheelleen. Suomessa turvapaikanhakijoiden arkea ei juuri ole tutkittu. Samoin kansainvälisissä keskusteluissa tämä on melko vieras aihe. Jo tietoa eri maiden vastaanottokeskuksista on vaikea löytää, saatikka turvapaikanhakijoiden omaa näkökulmaa elämästään vastaanottokeskuksissa. Koska turvapaikanhakijoiden olosuhteet eri maissa ovat niin erilaiset ja koska kansainvälistäkään tutkimusta ei turvapaikanhakijoiden itsensä kertomana omasta arjestaan vastaanottokeskuksessa ole tehty, jää tutkimukseni linkitys kansainväliseen keskusteluun hyvin vähäiseksi.

Tieteellisessä keskustelussa turvapaikanhakijat tai vastaanottokeskukset eivät juurikaan näyntydy. Tutkimusta on Suomessa tehty lähinnä ammattikorkeakoulujen opinnäytetöinä. Tehdyt tutkimukset ovat keskittyneet työntekijöiden esille tuomaan näkökulmaan (ks. Ahvenainen 1994). Jonkin verran esillä ovat myös olleet alaikäiset yksin maahan tulleet turvapaikanhakijat ¹. Lasten roolia turvapaikanhakuprosessissa tutkii myös väitöskirjaansa aiheesta tekevä Minna Lähteenmäki. Hän on lisäksi kirjoittanut turvapaikanhakijaperheiden kokemuksista pakomatkalta (Lähteenmäki 2010). Pakolaisuutta ja sen alkamista sekä päättymistä on väitöskirjassaan pohtinut Marja Pentikäinen (2005). Vastaanottokeskuksessa asuneita on haastateltu tutkimusta varten jo heidän saatuaan turvapaikan sekä heidän muutettuaan omilleen ja aloitettuaan oman elämänsä suomalaisessa yhteiskunnassa (Urpola 2000). He ovat jälkikäteen analysoineet elämäänsä ja elämänhallintaansa vastaanottokeskuksessa. Jälkikäteen tehty tutkimus voi hieman vääristää todellista tilannetta, sillä siitä on jo päästy pois. Ajanhan sanotaan kultaavan muistot. Määrällisen tutkimuksen avulla

1 Esimerkiksi Yhteiset lapsemme ry:n ja Erityishuoltojärjestöjen liitto EIJ ry:n projekti *Psykososiaalisen arvioinnin kehittäminen yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden vastaanottamisessa* vuosina 2008-2011.

turvapaikanhakijoiden kokemuksia Suomesta ja vastaanottokeskuksesta on kuvannut Työministeriö (Lukkaroinen 2005). Näistä mikään ei varsinaisesti tutki samaa asiaa, mitä tässä tutkimuksessa aion käsitellä. Kuitenkin osa tutkimuksista pyörii hyvin vahvasti saman asian ympärillä ja tuon joitain niiden tuomia keskeisiä ajatuksia esille omassa pohdinnassani.

Koska yleinen keskustelu pakolaisista ja turvapaikanhakijoista käy vilkkaana ja koska tieteellinen keskustelu siitä on jäänyt hyvin vähiin, koen aiheen paitsi tärkeäksi myös ajankohtaiseksi sekä erityisesti itseäni kiinnostavaksi. Alun perin kiinnostuin toisista kulttuureista ja toisia kulttuureita edustavista ihmisistä useiden eri vaihto-opintojeni kautta eri maissa. Erityisesti turvapaikanhakijoihin kiinnostukseni kohdistui saadessani kutsun työhaastatteluun vastaanottokeskukseen. Teema on melko vieras monille ja minusta tuntuu, että oletuksia heidän elämästään tehdään usein ilman minkäänlaista totuus-pohjaa. Tästä syystä koen tärkeäksi sen, että turvapaikanhakijan arkea tehdään näkyväksi.

2.2 Kuka on turvapaikanhakija?

Maailmassa oli vuoden 2010 alussa noin 43 miljoonaa ihmistä, jotka olivat joutuneet jättämään kotinsa vastoin tahtoaan. Heistä yli 16 miljoonaa elää kotimaansa ulkopuolella pakolaisina tai turvapaikanhakijoina ja 27 miljoonaa ihmistä elää maansisäisinä pakolaisina. Suuriosa maailman pakolaisista hakee turvaa oman maansa sisältä tai naapurimaista. Eurooppaan saapuu vain pieni osa ja vielä pienempi osa saapuu Suomeen. Myös Euroopan sisällä lähdetään pakoon ja Suomeen saapuu turvapaikanhakijoita paljon esimerkiksi Venäjältä ja Bulgariasta. (UNHCR 2010.)

Turvapaikanhakija on henkilö, joka pyytää suojaa ja oleskeluoikeutta vieraasta maasta jättämällä maahan tullessaan tai pian sen jälkeen turvapaikkahakemuksen. Turvapaikanhakija ei ole pakolainen, mutta hakijalle voidaan myöhemmin myöntää pakolaisasema, mikäli pakolaisuuden kriteerit täyttyvät. Turvapaikanhakija nimensä mukaisesti vasta hakee turvapaikkaa itselleen. Turvapaikan myöntämisestä päättävät kyseessä olevan maan viranomaiset. Ellei hakija täysin täytä pakolaisuuden vaatimia kriteereitä, hänelle voidaan myöntää turvapaikkaprosessin päätteeksi oleskelulupa toissijaisen suojelun tai humanitaarisen suojelun perusteella (kts. Liite 1.) (Sisäministeriö 1).

Ulkomaalaislain (301/2004, 87 §) mukaan turvapaikka myönnetään henkilölle, joka on joutunut

jättämään kotiseutunsa alkuperän, uskonnon, kansallisuuden, tiettyyn yhteiskunnalliseen ryhmään kuulumisen tai poliittisen mielipiteen johdosta ja pelkää henkensä puolesta. "Oleskeluluvan myöntämisen edellytykset arvioidaan kunkin hakijan osalta yksilöllisesti ottaen huomioon hänen esittämänsä selvitykset olosuhteistaan asianomaisessa valtiossa sekä eri lähteistä hankitut ajantasaiset tiedot valtion oloista. Hankittuaan saatavilla olevan selvityksen viranomaisen on ratkaistava asia hakijan eduksi hänen kertomuksensa perusteella, jos hakija on siltä osin kuin se on mahdollista myötävaikuttanut asian selvittämiseen ja jos viranomainen on vakuuttunut hakemuksen uskottavuudesta kansainvälisen suojelun tarpeen osalta. Jos hakemus hylätään, päätetään samalla asianomaisen käännättämisestä tai maasta karkottamisesta, jollei asiassa ilmene erityisiä syitä, joiden vuoksi maasta poistamispäätös tulee jättää tekemättä." (Ulkomaalaislaki 301/2004, 98§.) Ketään ei kuitenkaan saa käännättää tai karkottaa alueelle, jolla hän voi joutua kuolemanrangaistuksen, kidutuksen, vainon tai muun ihmisarvoa loukkaavan kohtelun kohteeksi, eikä alueelle, jolta hänet voitaisiin lähettää sellaiselle alueelle. (Ulkomaalaislaki 301/2004.)

Turvapaikkamenettelystä on useissa yhteyksissä käytetty nimitystä "turvapaikkalotto". Tämä johtuu siitä, että ulkomaalaislain säädökset ovat hyvin väljiä, mikä mahdollistaa suurenkin vaihtelun sen tulkinnassa. Esimerkiksi jatkuva oleskelulupa ulkomaalaiselle voidaan myöntää "jos oleskeluluvan epääminen olisi ilmeisen kohtuutonta hänen terveydentilansa, Suomeen syntyneiden siteiden tai muun yksilöllisen inhimillisen syyn vuoksi, kun erityisesti otetaan huomioon olosuhteet, joihin hän joutuisi kotimaassaan, tai hänen haavoittuva asemansa." (Ulkomaalaislaki 301/2004, 52 §). Tällöin viranomaisen harkintavaltaan jää se, mikä on esimerkiksi riittävä yksilöllinen inhimillinen syy. Käytännössä monien turvapaikanhakijoiden oleskeluluvat ovat ainakin aluksi määräaikaaisia. Määräaikainen oleskelulupa voidaan myöntää sillä perusteella, että niiden epääminen olisi ilmeisen kohtuutonta. (Ulkomaalaislaki 301/2004, 49 §). Määräaikaista oleskelulupaa myönnettäessä viranomaiset joutuvat aina pohtimaan, millaisessa tilanteessa oleskeluluvan epääminen olisi ilmeisen kohtuutonta. Herääkin kysymys, voivatko kaikki työntekijät määritellä samoin käsitteen "Ilmeisen kohtuuton" ja onko mahdollista, että samassa asemassa olevat turvapaikanhakijat voivat saada erilaisen päätöksen eri viranomaiselta. Mietityttämään myös jää se, millainen vaikutus on turvapaikanhakijan henkilökohtaisella kyvyllä kertoa tarinaansa.

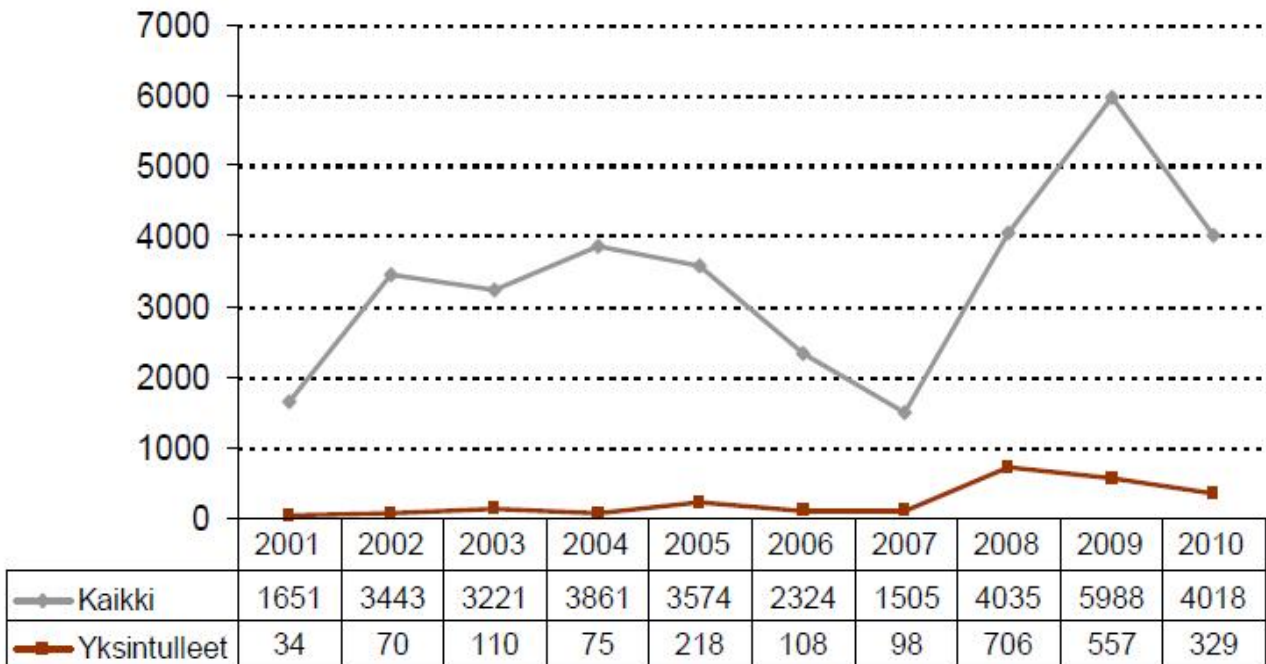
Turvapaikan haun epätasa-arvoa on pyritty vähentämään kaikille samanlaisena toteutuvalla turvapaikkamenettelyllä. Turvapaikkamenettely tarkoittaa suojelun tarpeeseen perustuvaa arvointiprosessia, joka tehdään jokaiselle turvapaikanhakijalle. Prosessi (ks. Liite 2) perustuu YK:n

pakolaissopimuksen soveltamiseen, johon Suomi on sitoutunut. Tähän sopimukseen perustuvat myös monien muiden maiden turvapaikkaprosessit.

EU:ssa turvapaikanhakijoiden liikkumisesta pidetään kirjaa heidän sormenjälkiensä avulla, jotka otetaan heidän ensimmäisen kerran saapuessaan EU-alueelle. Tämä mahdollistaa heidän palauttamisen siihen turvalliseen EU-maahan, mistä he ovat ensin turvapaikkaa hakeneet, mikäli he hakevat turvapaikkaa useasta eri maasta EU-alueella. Tällä pyritään myös välttämään ns. turvapaikkashoppailua, missä turvapaikanhakijat asuvat hakemuksensa käsittelyajan toisessa EU-maassa ja siirtyvät sen jälkeen seuraavaan. Tällä hetkellä Suomi ei toimeenpane turvapaikanhakijoiden käännytyksiä kaikkiin EU-maihin heidän huonon vastaanottotilanteen vuoksi, joten näiden turvapaikanhakijoiden hakemukset otetaan uudelleen käsittelyyn täällä.

Turvapaikanhakijoiden määrät vaihtelevat vuosittain ja vastaanottokeskukset toimivat tämän vaihtelun varassa. Viimeiset vuodet turvapaikanhakijoiden määrät ovat kasvaneet ja vastaanottokeskuspaikkoja on jouduttu nopeasti lisäämään, mutta viime aikoina turvapaikanhakijoita on tullut Suomeen vähemmän kuin edellisinä vuosina, jolloin vastaanottopaikkojen vähentämisestä keskustellaan. Alla oleva Maahanmuuttoviraston sivulta jäljennetty kuvio (Kuvio 1.) esittää turvapaikanhakijoiden vuosittaisia vaihteluita 2001-2010. Vuonna 2010 turvapaikanhakijoita Suomesta oli noin 4000, kun luku vuonna 2009 oli noin 6000. Vuonna 2011 lokakuuhun mennessä turvapaikanhakijoita on ollut vain noin 2500. Suurimmat turvapaikanhakijaryhmät tällä hetkellä tulevat Irakista, Somaliasta, Afganistanista ja Venäjältä (Maahanmuuttovirasto 1).

Turvapaikanhakijat vuosina 2001–2010

Kuvio 1. Turvapaikanhakijat vuosina 2001-2010 (Maahanmuuttovirasto 2.).

Turvapaikkapäätöksiä tehtiin vuonna 2010 5837 kappaletta, joista myönteisiä olivat 1784 ja kielteisiä 3428. Kielteisistä päätöksistä ns. Dublin-tapauksia oli 1117. (Maahanmuuttovirasto 3.) Yli 30% kielteisen päätöksen saaneista lähetetään Dublin-sopimuksen perusteella toiseen EU-maahan, johon he jo ovat jättäneet turvapaikkahakemuksensa aiemmin. Usein nämä maat ovat Etelä-Euroopan maita, mihin on helpompi tulla Lähi-idän, Aasian ja Afrikan maista, eikä niissä ole turvapaikanhakijoiden vastaanottoa pystytty järjestämään ihmisoikeuksia kunnioittaen. Hakijamäärät ovat moninkertaiset Suomeen nähden, eivätkä maiden hallinnolliset rakenteet ole toimivia ainakaan tämän asian suhteen. Euroopan maista Suomesta haetaan lähes vähiten turvapaikkaa. Suomen kanssa suurin piirtein samoissa turvapaikkaluvuissa ovat Irlanti ja Tanska, mutta monet muut Euroopan maat vastaanottavat kymmenkertaisen määrän turvapaikanhakijoita vuosittain. (Maahanmuuttovirasto 4.) Turvapaikkaprosessin kesto normaalimenettelyssä on Suomessa tällä hetkellä noin vuoden ja tänä aikana turvapaikanhakijat asuvat yleensä vastaanottokeskuksissa odottamassa päätöstä (Maahanmuuttovirasto 5).

2.3 Mikä on vastaanottokeskus?

Nykyisen vastaanottolain (746/2011) mukaan turvapaikanhakijoiden vastaanottopalvelut järjestää vastaanottokeskus. Vastaanottopalveluihin kuuluvat majoitus, vastaanotto- ja käyttöraha, sosiaali- ja terveydenhuoltopalvelut, tulkki- ja käännöspalvelut sekä työ- ja opintotoiminta. Vastaanottopalveluina voidaan järjestää myös ateriat. Turvapaikkahakemuksen käsittelyn ajaksi turvapaikanhakijalle järjestetään asuinpaikka vastaanottokeskuksesta ja vastaanottopalvelut hän saa siitä keskukselta, mihin hänet on rekisteröity. Hakija ei itse voi valita mieleistään vastaanottokeskusta, vaan hänet sijoitetaan siihen keskukseseen, missä on tilaa. Majoittamisesta ja siirrosta päättää vastaanottokeskus. Asukas voidaan siirtää toiseen vastaanottokeskukseen, jos se on tarpeen hänen itsensä, vastaanottokeskuksen toiminnan tai kansainvälistä suojelua koskevan hakemuksen käsittelyn vuoksi. Majoitus on järjestettävä niin, että perheenjäsenet voivat halutessaan asua yhdessä.

Vastaanottokeskuksessa asuminen on turvapaikanhakijoille maksutonta. Vastaanottopalveluna turvapaikanhakijoille myönnetään vastaanottoraha ihmisarvoisen elämän kannalta välttämättömän toimeentulon turvaamiseksi ja itsenäisen selviytymisen edistämiseksi. Vastaanottorahan saa, jos henkilö on tuen tarpeessa eikä voi saada toimeentuloa ansiotyöllään, muista tuloistaan tai varoistaan, itseensä nähden elatusvelvollisen huolenpidolla tai muulla tavalla. (Vastaanottolaki 746/2011.) Käytännössä kaikki vastaanottokeskuksissa asuvat turvapaikanhakijat saavat tämän vastaanottorahan. Harvoja poikkeuksia ovat sellaiset tilanteet, missä perheellä on maahan saapuessaan mukanaan rahaa, jotka sitten vähennetään heidän vastaanottorahasta tai joku perheestä käy ansiotyössä.

Vastaanottorahan perusosa kattaa vaatemenot, vähäiset terveydenhuoltomenot, paikallisliikenteen tai puhelimen käytöstä aiheutuvat menot ja vastaavat muut henkilön ja perheen jokapäiväiseen toimeentuloon kuuluvat menot sekä ruokamenot silloin, kun vastaanottokeskus ei järjestä ateriapalvelua. Täydentävä vastaanottoraha kattaa henkilön tai perheen erityisistä tarpeista tai olosuhteista johtuvat tarpeellisiksi harkitut menot. (Vastaanottolaki 746/2011.) Vastaanottoraha on verrattavissa toimeentulotukeen, ja tällä nimellä sitä kutsuttiin ennen uutta 1.9.2011 voimaan tullutta lakia. Turvapaikanhakijoiden toimeentulo oli toimeentulotuki, josta oli vähennetty 30%, mikäli hän ei saanut ateriapalvelua vastaanottokeskuksessa. Nyt vastaanottorahan perusosa on yksinasuvalla ja yksinhuoltajalla 290€kk. Muilla 18 vuotta täyttäneillä se on 245€kk ja perheensä

kanssa asuvalla lapsella vastaanottoraha on 185€kk. Vastaanottorahaa hakevan ja hänen perheensä tulot ja varat otetaan huomioon vastaanottorahaa myönnettäessä toimeentulotuesta annetussa laissa säädetyllä tavalla. Jos vastaanottokeskus järjestää täyden ylläpidon, voidaan hakijalle maksaa ns. käyttörahaa. Tätä käyttörahaa maksetaan käytännössä alaikäisille yksin maahan tulleille lapsille ja nuorille, joiden ylläpito kustannetaan vastaanottokeskuksen puolesta. (Vastaanottolaki 746/2011.)

Turvapaikanhakijalla on oikeus saada sellaisia sosiaalipalveluja, jotka sosiaalihuollon ammattihenkilö arvioi välttämättömiksi sinä aikana, jona henkilö on oikeutettu vastaanottopalveluihin. Hän on myös oikeutettu kiireellisiin terveydenhuoltopalveluihin sekä erikoissairaanhoidon ja muihin terveydenhuollon ammattihenkilön välttämättömiksi arvioimiin terveyspalveluihin. Käännös- ja tulkkauspalvelut viranomaisasioissa kuuluvat myös vastaanottokeskusten vastuulle. Muissa vastaanottokeskuksissa kuin kauttakulkukeskuksissa on järjestettävä työ- ja opintotoimintaa turvapaikanhakijan omatoimisuuden edistämiseksi. Työtoiminta voi olla vastaanottokeskuksen siivousta, kunnostusta tai pihatöitä, kerhon tai harrastusryhmän ohjaamista, avustavia tehtäviä kunnassa tai yrityksissä ja niin edelleen. Opintotoiminta voi olla suomen tai ruotsin kielen opiskelua, suomalaisen yhteiskunnan toimintaan ja tapoihin tutustumista, tietotekniikan oppimista tms. Jos vastaanottokeskuksen asukas toistuvasti kieltäytyy hänelle osoitetusta opinto- ja työtoiminnasta, hänelle maksettavaa vastaanottorahaa voidaan vähentää enintään 20% korkeintaan kahden kuukauden ajan. (Vastaanottolaki 746/2011.)

Turvapaikanhakija voi järjestää majoituksensa itse vastaanottokeskuksen ulkopuolella. Hänen on ilmoitettava kirjallisesti osoitteensa ja vuokrasopimuksensa tai muu selvitys yksityismajoituksesta vastaanottokeskukselle, jonka asiakkaaksi hänet on rekisteröity. Nämä ovat edellytyksiä vastaanottopalveluiden saamiselle. Vain muutamia turvapaikanhakijoita asuu yksityismajoituksessa. He ovat sijoittuneet sukulaisten ja tuttavien luokse odottamaan päätöstä, sillä asumiskustannuksia ei heille korvata. He saavat saman vastaanottorahan kuin vastaanottokeskuksissa asuvat henkilöt. Turvapaikanhakijoilla on vapaa liikkumisoikeus Suomessa, myös vastaanottokeskuksissa asuvilla.

Suomessa on tällä hetkellä 29 vastaanottokeskusta ja yksi säilöönottoyksikkö, joita ylläpitää valtio, kunnat ja Suomen Punainen Risti. Niiden lukumäärä eli olemassaolo riippuu tänne tulevien turvapaikanhakijoiden määrästä. Jos hakijamäärä laskee, vastaanottokeskuksia suljetaan. Vastaanottokeskukset ikään kuin kilpailevat toisiaan vastaan. Esimerkiksi Ahvenaisen (1994) tutkimuksessa vastaanottokeskuksen arkipäivästä työntekijöiden näkökulmasta nousee erittäin

vahvasti esille työntekijöiden epävarmuus omasta työpaikastaan turvapaikanhakijoiden määrien rajujen vaihteluiden vuoksi. Tämä on yksi seikka, mikä kuormittaa vastaanottokeskuksissa työtä tekeviä sekä luo haasteita pitkäjänteiselle suunnittelulle.

3 Tutkimukseni käsitteelliset ja metodologiset välineet

3.1 Perhe

Perhe on käsitteenä meille kaikille tuttu. Tarkemmin ajateltuna se ei kuitenkaan ole niin itsestään selvä. Laskenko perheekseni puolisoni ja lapseni? Yleensä näin länsimaissa ajatellaan. Entä laskenko perheekseni omat vanhempani ja sisarukseni eli ns. lapsuuden perheeni? Toisinaan kyllä lasken. Lapsena he olivat itsestään selvästi perheeni, missä vaiheessa he lakkasivat olemasta? Kun täytin 18 vuotta tai kun muutin pois kotoa? Kun aloin laskea puolisoni perheekseni? Kun sain lapsia? Entä sisarusteni lapset, ovatko he perhettä? Tai vanhempieni mahdolliset uudet puoliset? Entä omat isovanhempani? Kun lapseni täyttää 18 vuotta, eikö hän enää kuulu perheeseen? Yksiselitteistä rajaa perheeseen on vaikea länsimaisessa ydinperheajattelussakaan vetää.

Tilastokeskuksen määritelmän (Tilastokeskus 3) mukaan perheen muodostavat yhdessä asuvat avo- tai avioliitossa olevat tai parisuhteensa rekisteröineet henkilöt ja heidän lapsensa, jompikumpi vanhemmista lapsineen sekä avio- ja avopuolisot ja parisuhteensa rekisteröineet henkilöt, joilla ei ole lapsia. Suomalaisessa kyselytutkimuksessa (Reuna 1997) suomalaiset olivat lähes yksimielisiä siitä, että aviopari lapsineen muodostaa perheen. Sen sijaan avoparia lapsineen 24% vastaajista ei pitänyt perheenä. Yksinhuoltajaa ja hänen lapsiaan vain 7% vastaajista ei laskenut perheeksi. Määrittelemme siis mielellämme ydinperheen perheeksemme. Uusperheiden määrä on jatkuvasti kasvussa maassamme. Virallisten määritysten mukaan heidät lasketaan perheeksi, mutta eri asia on, pitääkö uusperheen lapsi aina tunnetasolla uutta isä- tai äitipuoltaan perheenä. Lisäksi meillä on sijaisperheitä ja perheitä, joissa toinen vanhemmista asuu laitoksessa, ulkomailla ym. Nämäkin monet tunnetasolla laskevat perheeksi, vaikka virallinen tilastollinen määritelmä ei niitä perheiksi lue. Perheen voisikin sanoa olevan murroksessa. Olemme laajentamassa omaa käsitystämme perheestä koskemaan muunkinlaisia perheitä kuin perinteisiä ydinperheitä (Forsberg 2003).

Suomessa perhekäsitys on aikoinaan ollut ydinperhettä laajempi. Siihen on kuulunut usein myös

esimerkiksi isovanhemmat. Aviottomat lapset ovat olleet merkki siveettömyydestä, eikä heitä ole hyväksytty. Tästä on hiljalleen muotoutunut käsitys perheestä ydinperheenä, johon kuuluvat naimisissa olevat heterovanhemmat sekä heidän biologiset lapsensa. Nykyään aviottomat lapset eivät ole harvinaisia avoliittojen yleistyttyä. Perheeksi voidaan lukea yhä useammin avopari ja heidän lapsensa. Avioerojen yleistyttyä myös yksinhuoltaja- ja uusperheitä on paljon. Harvinaisuuksia eivät myöskään ole homo- ja lesboparien muodostamat perheet, tai sijais- ja adoptioperheet. Perhekäsitys on siis aikaan ja paikkaan sidoksissa oleva ja muokkautuu historian saatossa. Nyt näyttääkin siltä, että olemme hyväksymässä entistä laajemmin erilaisia perhemalleja ”oikeiksi” perheiksi. (Nätkin 2003.) Perhe on perinteisesti liitetty hyvin vahvasti äitiin. Äiti on hoitanut kodin ja lapset. Nyt kuitenkin myös isät ovat entistä vahvemmin mukana perhe-elämässä. Isät osallistuvat synnytykseen, lasten kasvatukseen sekä kotitöihin. Myös nämä vanhempien roolit perheessä ovat vuosien saatossa muuttuneet. (Rantalaiho 2003.)

Länsimaisessa ajattelussa perhe ja kotitalous (family ja household) ovat nykyään lähes synonyymeja. Meidän maailmassa taloudelliset suhteet määrittävät perhettä. 1980-luvun aikana olemme muuttaneet perhe-käsityksemme kotitalous-käsitteeseen ja virallisissa yhteyksissä kotitalous -käsitteen käyttö on perheen tilalla lisääntynyt. (Morgan 1996, 21-22.) Tilastokeskuksen määritelmän (Tilastokeskus 4.) mukaan kotitalouden muodostavat kaikki ne henkilöt, jotka asuvat ja ruokailevat yhdessä tai jotka muuten käyttävät yhdessä tulojaan. Laitoksissa asuvat jäävät molempien määritelmien ulkopuolelle, esim. vanhainkodeissa asuvat vanhukset tai vankiloihin tuomitut rikolliset.

Jos suomalaiselle perhe tarkoittaa ensisijaisesti avioparia ja heidän lapsiaan, niin mitä se tarkoittaa muille, toisista kulttuureista tuleville? Monissa maissa perhe käsitetään laajemmin kuin meidän ydinperheemme. Esimerkiksi afrikkalaiseen laajennettuun perheeseen kuuluvat ydinperheen lisäksi sedät, tädit, serkut, isovanhemmat sekä heidän siskonsa, veljensä ja lapsensa. Laajennettu perhe on sosiaalinen turvaverkko, joka pitää huolen jäsenistään. Sairauden tai kuoleman yllättäessä laajennettu perhe tarjoaa taloudellista ja sosiaalista tukea. Naiset hoitavat lapset yhdessä, tekevät ruokaa yhdessä ja tukevat toisiaan kaikin tavoin. Jokainen yhteisön aikuinen ottaa osaa lasten kasvatukseen omalla panoksellaan. Miesten tehtävä on usein ansaita rahaa, jotta naiset voivat ostaa ruokaa, vaatteita ja hoitaa kodin sekä lapset. (Roos 2006.)

Ulkomaalaislain (301/2004, 37§) mukaan perheenjäseniksi lasketaan Suomessa asuvan henkilön

aviopuoliso sekä alle 18-vuotias naimaton lapsi, jonka huoltaja on Suomessa asuva henkilö tai tämän aviopuoliso. Jos Suomessa asuva henkilö on alaikäinen lapsi, perheenjäsen on hänen huoltajansa. Perheenjäseneksi katsotaan myös samaa sukupuolta oleva henkilö, jos parisuhde on kansallisesti rekisteröity. Lain mukaan aviopuolisoiden rinnastetaan jatkuvasti yhteisessä taloudessa avioliitonomaisissa olosuhteissa elävät henkilöt sukupuolestaan riippumatta. Tällaisen rinnastuksen edellytyksenä on, että he ovat asuneet vähintään kaksi vuotta yhdessä. Asumisaikaa ei edellytetä, jos henkilöillä on yhteisessä huollossa oleva lapsi tai jos on muu painava syy. Lapseen rinnastetaan myös alle 18-vuotias naimaton lapsi, jonka tosiasiallisesta huollosta henkilö vastaa eli ns. kasvattilapsi. Rinnastaminen kuitenkin edellyttää luotettavaa selvitystä siitä, että lapsen aikaisemmat huoltajat ovat kuolleet tai kadoksissa ja että lapsella on ollut tosiasiallinen huoltosuhde henkilöön jo ennen hänen Suomeen saapumistaan.

Vastaanottokeskuksessa oleva perhe on hyvin monimuotoinen. Sieltä löytyy perinteisiä ydinperheitä ja yksinhuoltajia lapsiaan. Sieltä löytyy uusperheitä ja ottolapsia. Sieltä löytyy myös rikkinäisiä perheitä, joista osa perheestä asuu vielä kotimaassa ja osa vastaanottokeskuksessa. Yksi perhe asui aina yhdessä huoneessa. Tämä on se perhe, jonka tutkimuksessani käsitin perheeksi. Tutkimuksen kohteena on se perhe, joka on tällä hetkellä Suomessa ja asuu samassa huoneessa. Heitä voisi kuvata myös kotitaloudeksi. Sen perheen mukaan lasketaan esim. perheen vastaanottoraha. Kuitenkin osa haastateltavista tuo esille myös lopun perheensä, joka on vielä kotimaassa. Ajattelen näitä perheitä rikkinäisiksi perheiksi, joiden arkeen vaikuttaa paljon se tosiasia, että perhe ei ole kokonainen. Näitä perheitä käsittelemme Suomessa olevan perheenosan näkökulmasta siinä määrin kuin he itse tuovat sitä esille.

3.2 Arki

Arkeen törmää kaikkialla; lapsiperheiden elämä on pelkkää arjen pyörittämistä, parisuhteessa pitäisi sietää myös tavallista arkea, työttömien ja mielenterveysongelmaisten tulisi yrittää ylläpitää arkea ja heidän tulisi saada arjesta kiinni, taiteelliset sielut taas pakoilevat arkea. Elämässä tuntuu olevan melko paljon arkea, mutta mitä se sitten on? Arki on kaikille tuttu käsite ja se vaikuttaa hyvin itsestään selvältä. Rita Felskin (2000) mukaan se kuitenkin tuntuu aina valuvan käsistä, kun sitä yrittää käsitteellistää tai peräti löytää. Hän kuvaa tätä arjen paradoksiksi. Eeva Jokisen (2005, 8) kirjassa ihmiset kuvasivat arkea näin ”arki vain on, ei sitä osaa selittää.”

Jokisen (2005) mukaan arkea ei löydy valmiina helposti havainnoitavana. Ihmisillä ei ole kahta eri tilaa arki ja ei-arki, missä he liikkuisivat päivänsä aikana. ”Sen sijaan arkisuus on inhimillisen toiminnan ja olemassaolon muoto, joka on mahdollisuutena läsnä missä tahansa.” (mt., 10). Toiminta arkisilla ulottuvuuksilla on usein säilyttävää, toistavaa ja epä-älyllistä. Arkisuus on tottumuksia ja tapoja, mutta myös toimintaa. Mikään toiminta ei voi olla täysin ennalta määrättyä, ei edes kaikkein arkisin rutiini, mikä antaa ihmisille mahdollisuuden aina vaikuttaa omiin tapoihin ja rutiineihin ja muuttaa sitä. Tapojen teoriat ovatkin hyvä lähtökohta arjen tutkimiselle – Miksi jotain tehdään juuri niin kuin tehdään? Milla tavalla omaa arkista toimintaa perustellaan? (mt., 11-15.)

Usein puhutaan arjen pyörittämisestä. Se ei siis pyöri itsestään. Tässä tulee esille arkeen kätkeytyvät valtakuviot. Kuka sitä pyörittää? Pyörittävätkö turvapaikanhakijat itse arkeaan vastaanottokeskuksissa vai pyörittääkö sitä joku muu? Ovatko heidän tapojen teoriat heidän itsensä luomia vai organisaation ylhäältäpäin sanelemia? Tämän takia tähän tutkimukseen on otettu mukaan niin turvapaikanhakijoiden itsensä näkemys omasta arjestaan kuin myös vastaanottokeskuksen työntekijöiden. Näin pystyn paremmin tarkastelemaan sitä, missä määrin turvapaikanhakijoiden arkeen vaikuttaa heidän oma toimintansa ja missä määrin ylhäältä päin sanellut toimintamallit.

Rita Felski (2000) jakaa arjen kolmeen ulottuvuuteen: ajallisuus, tilallisuus ja modaalisuus. Arjen ajallisuus on toistavaa (repetition), tilallisuus on kodintuntua (home) ja modaalisuus eli toiminnan laatuun liittyvä ulottuvuus on tavanmukaisuutta (habit). Felski näkee arjen toisteisena. Arki ei ole erityistä tai ainutlaatuisia, vaan se toistuu kerrasta toiseen. Arjen tilallisuus viittaa Felskillä paitsi kotiin konkreettisesti myös vertauskuvallisesti: arjessa ollaan kuin kotonaan ja arkea on muuallakin kuin kotona. Nämä rajat ovat nykypäivänä hämärtyneet, sillä esim. kotonakin voi olla työkännykkä päällä, työsähköposteihin pystyy vastailemaan kotoa käsin samoin työpaikalla voidaan hoitaa yksityisasiota ja Internetin välityksellä koko maailma tuntuu olevan lähellä. Arjen modaalinen ulottuvuus löytyy tavoista, jotka ovat Felskin mukaan sekä tekoja että asenteita. Tavat ovat usein puoliautomaattisia, hajamielisesti ja tahattomastikin toistettuja tekoja. Arki näyttäytyy hänelle tietynä tapana kokea maailmaa. Arki on rutinoitumisen prosessi, jossa mukaudutaan oletuksiin, käyttäytymissäntöihin ja käytäntöihin, jotka näyttävät itsestään selviltä. Erityisesti tästä Rita Felskin näkökulmasta lähdän tarkastelemaan turvapaikanhakijoiden arkea.

3.3 Miten tutkia perheen arkea?

Kuten Rita Felski sanoi, arki tuntuu valuvan käsistä, kun sitä yrittää löytää. Miten siis tutkia arkea? Sitä tuskin pystyy lähestymään kyselylomakkein tai määrällisin menetelmin. ”Arvioi asteikolla 1-5 millaista on arkesi?” ei tunnu toimivalta menetelmältä. Arkea on mielestäni mahdotonta tutkia olematta itse osa sitä. Tästä syystä lähestynkin tutkimukseni aihetta etnometodologisen teoriataustan kautta. Siinä keskeistä on arkielämän itsestään selvyyksien nostaminen tutkimuksen keskiöön. Tutkimusmenetelmälliseksi lähestymistavaksi arjen tutkimukseen valitsin etnografian. Etnografisen tutkimuksen tarkoitus on kuvata erilaisia toiminnallisia käytäntöjä ja oppia yhteisöstä kokemalla, pyrkien pääsemään sisälle yhteisöön ja sen kulttuuriin (Hammersley & Atkinson 2003, 205). Etnometodologinen tapa tulkita aineistoa syventää etnografista tutkimusotetta, sillä se pakottaa tarkastelemaan myös aineistossa olevia itsestäänselvyksiä ja pohtimaan miten ihmiset luovat sosiaalista todellisuutta (Pollner & Emerson 2005, 118-119). Nämä kaksi yhdessä antavat mahdollisuuden arjen syvälliseen tutkimiseen sekä sen näkyväksi tuomiseen myös lukijalle.

3.3.1 Etnometodologia

Etnometodologisessa tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita siitä, miten yhteisesti jaettu arkikokemuksia ylläpidetään ja miten ihmiset luovat normeja, arvoja ja asenteita. Termi etnometodologia viittaa tavallisten ihmisten arkipäivän tutkimiseen sekä niiden menettelytapojen ja ajatuskulkujen tutkimiseen, joilla ihmiset toimivat ja vaikuttavat. Sana ”etno” viittaa kansaan ja ”metodologia” menetelmään. Kiinnostuksen kohteena ovat ihmisten arkitoimintaa jäsentävät säännöt ja sääntöjen muodostumistavat. (Suoninen 2001, 369.) Termi ”etnometodologia” viittaa siis erityisen aihepiirin tutkimiseen: arkitiedon tutkimukseen sekä niiden menettelytapojen ja ajatuskulkujen tutkimiseen, joilla tavalliset yhteiskunnan jäsenet ymmärtävät elinolojaan, toimivat niissä ja vaikuttavat niihin. Etnometodologia korostaa merkityksen paikallista, hetki hetkeltä etenevää määrittelyä sosiaalisessa kontekstissa. (Heritage 1984, 17-18). Tässä tutkimuksessa vastaanottokeskus nähdään pienen yhteiskuntana. Itse asukkaatkin kokivat olevansa erillään ympäröivästä yhteiskunnasta, joten ympäröivän yhteisön säännöt ja menettelytavat ovat etnometodologisesti tarkastelun kohteena. Kiinnostavaa on se, miten asukkaat itse ymmärtävät elinolojaan, toimivat niissä ja vaikuttavat niihin.

Etnometodologiassa ihmiset nähdään aktiivisina toimijoina. Toiminnassa ihmiset hakevat ja luovat sosiaalista järjestystä. Kiinnostus kohdistuu siihen, miten ihmiset rakentavat sosiaalista järjestystä yhdessä. Sosiaalisen järjestyksen muodostusta tukee se, että ihmisten katsotaan olevan tilivelvollisia teoistaan toisilleen. Ihmisten toiminta urautuu kulttuuristen käytäntöjen mukaiseksi siten, ettei jatkuvasti tarvitsisi selittää muille omaa toimintaansa tai ajatteluaan. (Suoninen 2001.) Vastaanottokeskusoloissa on helppoa tarkastella tätä sosiaalista järjestystä ja sen muodostusta, sillä ihmiset elävät tiiviisti yhdessä samassa tilassa.

Etnometodologian kehittäjän Harold Garfinkelin (1967/1994, 272) ajattelussa on keskeistä arkielämän itsestään selvyyksien nostaminen tutkimuksen keskiöön. Juuri arjen monisärmäisyys ja erilaiset toimijat tekevät arjesta mielenkiintoisen. Suoninen (2001, 366, 374-377) esittelee Garfinkelin esittämiä etnometodologian keskeisiä käsitteitä: toiminnan reflektiivisyys, tilannesidonnaisuus, selitettävyys ja kokonaisuuden käsitteet. Tässä tutkimuksessa käsitellään sääntöjä ja niiden käyttöä. Garfinkelin käyttämällä reflektiivisyydellä tarkoitetaan sosiaalisen ympäristön arvioivaa ”järkeilyä”. Ihmisen toiminta ei ole mekaanista sääntöjen toistamista, vaan tekemistä, jossa ihminen havainnoi sosiaalista ympäristöä ja käyttää sääntöjä tilannesidonnaisesti.

Tilannesidonnaisuus on yksi keskeisistä ihmisten toimintatavoista arjessa. Tilannesidonnaisuudella Garfinkel tarkoitti sitä, että lausumat ja teot ovat ylipäättään moniselitteisiä ja niiden merkitykset määräytyvät tai täsmentyvät tilanteisesti mahdollisten merkitysten vaihtoehdoista. Garfinkelin käsite selitettävyys (accountable) on käännetty suomeksi selonteoksi, jolla korostetaan ihmisen toiminnassa asioita, jotka ovat selostettavissa järjellisesti. Selonteot eivät ole miksi-tyyppisiä tai syy-seuraus-tyyppisiä selityksiä, vaan selonteot viittaavat erilaisiin tunnettuihin kulttuurisiin sääntöihin tai arvoihin. Vastaanottokeskuksen asukkaiden omat ja yhdessä luomat säännöt ja arvot ovat tämän tutkimuksen tarkastelun kohteena. Jotta ei pelkästään keskityttäisi etnometodologian esiin tuomiin arjen itsestäänselvyksiin ja tilannesidonnaisiin yksityiskohtiin, on tärkeää pitää mielessä vielä yksi Garfinkelin keskeiseksi käsitteeksi nostama teema eli kokonaisuus. (Ahponen 2001, 63.) Elämä vastaanottokeskuksessa on yksi kokonaisuus, joka koostuu arjen eri ulottuvuuksista – niiden säännöistä ja toimintatavoista.

3.3.2 Etnografia

Etnografiaa on määritelty monin eri tavoin, ja eri tieteenalojen ja eri tutkijayhteisöjen käsitykset etnografiasta vaihtelevat. Etnografian juuret ovat sosiaali-antropologisessa vieraiden kulttuurien tutkimuksessa, missä tutkijat menivät kentälle, viipyivät siellä tietyn ajan ja tulivat takaisin mukanaan tieto siitä, miten ihmiset elivät. (Geertz 1973.) Clifford Geertz (1973) ymmärtää etnografian tiheäksi kuvaukseksi kulttuurista, joka viittaa asioiden sensitiiviseen kuvailuun tutkittavan yhteisön sisältäpäin. Kuvaus tulisi toteuttaa niin, että tutkimukseen osallistujien äänet ovat kuultavissa. Tiheässä kuvauksessa tavoitteena on kulttuurin muodostavien merkitysverkostojen analyysi, jolla tutkija kuvaa kiinnostuksensa kohteena olevaa kulttuuria (mt., 6). Tämä kuvaa mielestäni hyvin sitä, miksi etnografia on valitsemani tutkimusmenetelmä. Toivon pystyväni tuomaan ihmisten omalla äänellä kerrottua kuvausta turvapaikanhakijoiden arjesta vastaanottokeskuksessa. Etnografian usein ajatellaan olevan äänen antamista niille ihmisille, jotka eivät yhteiskunnassa ole kuultuja (Hakala & Hynninen 2007, 223). Turvapaikanhakijoiden omaa ääntä harvoin kuullaan yleisön keskusteluissa pakolaisuudesta tai vastaanottokeskuksista. Nyt toivon tämän tutkimuksen tuovan esille myös heidän äänensä.

Etnografisessa tutkimuksessa on tavoitteena ymmärtää sitä sosiaalista todellisuutta, missä ihmiset elävät. Tyypillistä tälle lähestymistavalle on se, että tutkimus toteutetaan siinä kontekstissa, missä ihmiset elävät arkipäiväänsä. Tutkija menee ihmisten luokse ja on osa heidän arkipäiväänsä. Tästä näkökulmasta hän tekee tutkimusta. Tutkimuksessani oli tarkoitus päästä osalliseksi turvapaikanhakijoiden arjesta vastaanottokeskuksessa. Tähän pyrin työskentelemällä heidän parissaan kuukauden ajan. Olin mukana aamuissa ja toisinaan illoissa. Näin paljon suruja samoin kuin iloja. Tutkimussuunnitelmani kehittyi samalla kun jo olin kentällä keräämässä aineistoa. Tutkimussuunnitelma ja koko tutkimuksen tavoite ja rakenne on muokkautunut koko prosessin ajan. Tämä on hyvin tyypillistä etnografiselle tutkimukselle, jossa tutkimussuunnitelma on avoin ja joustava; se kehittyy koko tutkimusprosessin ajan. Etnografisesti ajatellaan, että tutkijan on vaikea muodostaa tarkkaa tutkimussuunnitelmaa etukäteen ilmiöstä, jota hän ei vielä tunne. (Hämäläinen & Kurki 1997, 44-45.)

Etnografian työtä on kuuleminen ja kuunteleminen (Hakala & Hynninen 2007, 211). Etnografi voidaan nähdä oppilaana. Hän on kentällä oppimassa informanteilta – hän pyytää heitä opettamaan itseään. Etnografinen tietämys rakentuu hiljalleen havainnoinnin, osallistumisen, keskustelujen,

haastattelujen, erilaisen saatavilla olevan materiaalin keräämisen ja ihmettelyn kautta. (mt., 214.) Kaikkein tyypillisimmillään etnografia on osallistumista ihmisten jokapäiväiseen elämään määrätyn ajan, katsellen mitä tapahtuu, kuunnellen mitä sanotaan, kysymyksiä esittäen. Oikeastaan etnografi kerää kaiken mahdollisen materiaalin sen aiheen valottamiseksi, mitä hän on tutkimassa. (Hammersley & Atkinson 1995, 1.)

Etnografian onkin kehoitettu olemaan käyttämättä vain yhtä metodia. Etnografian keskiössä olevat laajat ja tärkeät kysymykset eivät saa vastausta vain yhtä metodia käyttämällä. Etnografiaa tulisikin täydentää muilla metodeilla. (Weisner 1996, 307.) Arjen tutkiminen on vaativaa ja olenkin yrittänyt lähestyä sitä tutkimuksessani mahdollisimman monelta kannalta, jotta onnistuisin saamaan siitä jonkinlaisen kokonaiskuvan. Amanda Coffey (2005) sanoo, että tutkijan täytyy löytää tiensä tutun ja vieraan rajamaille – yrittää ymmärtää sosiaalista ympäristöä, joka ei ole tuttu ja samalla yrittää vieraannuttaa itsensä siitä sosiaalisesta kontekstista, jonka hän luulee tuntevansa. Etnografi näkee ihmiset sosiaalisen todellisuuden rakentajina; sekä omien tulkintojen kautta siitä että tuohon tulkintaan perustuvan toiminnan kautta (Hammersley & Atkinson 1995). Tämä mahdollistuu etnografisen havainnoinnin ja ihmisten arkipäivään osallistumisen kautta. Turvapaikanhakijoiden arkea tutkittaessa on tärkeää tiedostaa se, että omat tulkintani voivat olla hyvinkin erilaisia kuin heidän omansa. Kuitenkin tuon oman tulkintani varassa joudun tutkimustani tekemään. Pysin kuitenkin tuomaan omat tulkintani selkeästi esille, jotta lukija voi tehdä lukemastaan omia tulkintojaan.

Etnografia tuo näkyviin ne rutiiniset tavat, joilla ihmiset selviävät ja toimivat arkisessa elämässään. Tällä tavalla painotettua etnografiaa David Silverman (1986, 16) kutsuu etnometodologiseksi etnografiaksi. Etnometodologia antaa syvyyttä etnografiselle lähestymistavalle. Etnografia antaa välineet arjen tutkimiseen ja etnometodologia antaa välineet arjen analysointiin.

4 Tutkimusasetelma

4.1 Tutkimuskysymys

Tutkimuksen tavoitteena on tehdä näkyväksi vastaanottokeskuksessa asuvien turvapaikanhakijaperheiden arkea. Toivon pystyväni tuomaan esille heidän oman äänensä – mitkä ovat ne arjen ilot ja haasteet, joita perheet vastaanottokeskuksessa kohtaavat. Haluan

etnometodologisen ajattelutavat mukaan tuoda näkyviin niitä arjen itsestäänselvyksiä, joita perheet kohtaavat vastaanottokeskuksessa. Tässä apuna toimivat Felskin eri arjen ulottuvuudet.

Tutkimuskysymykseni on yksinkertaisesti seuraavanlainen:

1. Millaisena vastaanottokeskuksessa asuvien perheiden arki näyttäytyy?

4.2 Aineisto

4.2.1 Aineiston keruu

Etnografiassa keskeistä on saada mahdollisimman kattava, tarkka ja monipuolinen aineisto tutkittavasta aiheesta. Tätä tutkimusta varten aineisto kerättiin vuoden 2010 aikana. Arkea on mahdotonta tutkia olematta jollain tavalla mukana ihmisten arjessa. Minun olisi ollut suomalaisena opiskelijana mahdotonta osallistua turvapaikanhakijaperheiden arkeen täydellisesti asumalla vastaanottokeskuksessa ja olemalla yksi heistä. Lähimmäksi tätä arkea pääsin työntekijän roolissa. Työskentelin vastaanottokeskuksessa pakolaisohjaajana kesällä 2010, jolloin keräsin myös tutkimuksen havainnointiaineiston. Pidin havaintopäiväkirjaa kuukauden ajan kohtaamastani arjesta vastaanottokeskuksessa. Vastaanottokeskuksen arki oli minulle tuolloin uutta, sillä silloin aloitin itse työt vastaanottokeskuksessa. Tästä johtuen uskoisin pystyväni näkemään asioita paremmin ulkopuolisen silmin. Päivittäiset rutiinit vastaanottokeskuksessa ja omat ihmettelyn aiheet ovat kirjattuna päiväkirjaan. Päivät tai illat olin töissä ja iltaisin vielä ennen nukkumaan menoa kirjoitin ylös päivän tapahtumat ja omat havaintoni tai ihmettelyn aiheeni päivästä. Erityisesti iltavuoron jälkeen oli raskasta tarttua vielä tietokoneeseen ja alkaa muistella päivän tapahtumia, enkä yleensä jaksanutkaan kirjoittaa kuin pääkohdat ylös. Kuitenkin lukiessani päiväkirjaa myöhemmin palautui mieleeni paljon sellaisia tapahtumia ja tilanteita, mitkä olin tuolloin jättänyt kirjaamatta. Havainnointiaineistoni olikin tavallaan laajempi kuin se, mitä olin kenttäpäiväkirjaani kirjoittanut.

Kenttätöyövaiheessa tutustuin asukkaisiin ohjaajan ja tutkijan kaksoisroolissa. Tämä toivottavasti lisäsi asukkaiden luottamusta minuun samoin kuin näytti minulle sitä todellista arkea vastaanottokeskuksesta. En koskaan työskennellessäni kokenut erityistä auktoriteetin roolia. Toki minulla oli avaimet, joilla pääsi vastaanottokeskuksen sisällä kaikkien lukittujen ovien taakse ja minua pyydettiin selvittämään asukkaiden välisiä riitoja. Olin kuitenkin heidän luonaan teellä, kävin

heidän kanssaan ostoksilla, potkin pihalla palloa ja paikkasin lasten haavoja. En koskaan kokenut olevani kontrolloiva osapuoli, enkä usko, että asukkaillakaan oli sellaista vaikutelmaa. Työ vastaanottokeskuksessa oli mielestäni ensiarvoisen tärkeää tutkimuksen aiheen ymmärtämisen sekä aineiston keruun kannalta. Minusta tuntuu, että vastaanottokeskuksessa elävien ihmisten arjesta olisi ollut mahdotonta saada realistista käsitystä vain menemällä ulkopuolisena sinne esittämään kysymyksiä. Tästä syystä etnografinen kenttäjakso vastaanottokeskuksessa oli ehdottoman tarpeellinen, jotta turvapaikanhakijaperheiden arkea pystyisi edes jollain tasolla tavoittamaan.

Mikäli olisin havainnoinut vastaanottokeskuksen arkea ilman työntekijän roolia, uskoisin jääneeni melko ulkopuoliseksi arjesta. Ihmiset vastaanottokeskuksessa puhuivat kieliä joita en ymmärtänyt. He olivat suurimman osan päivästä omassa huoneessaan tai samaa kieltä puhuvien ryhmissä. En myöskään olisi mitenkään voinut ymmärtää vastaanottokeskuksen käytäntöjä ja toimintatapoja. Työntekijänä minut haettiin aina paikalle, kun jotain tapahtui. Työntekijänä minulle yritettiin kaikin mahdollisin keinoin selvittää erilaisia tilanteita hakemalla tulkiksi esimerkiksi nuorten tukiasuntojen puolelta paremmin suomea puhuvia nuoria. Työntekijänä pääsin seuraamaan sellaisia tilanteita, joihin en muutoin olisi päässyt, esimerkiksi työntekijöiden tiimipalaverit, asukkaiden lääkärikäynnit ym. Pelkän havainnoijan roolissa en olisi osannut mennä mukaan sellaisiin tilanteisiin, jotka toivat lisää informaatiota tutkimusta ajatellen, sillä tutkimuskenttä oli minulle täysin vieras. En olisi tiennyt, mistä aloittaa. Työntekijänä pääsin mukaan kaikkeen.

Myöhemmin haastatteluita tehdessäni vietin vastaanottokeskuksessa päiviä ja iltoja tutkijan roolissa. Olin usein vastaanottokeskuksessa koko päivän aamusta iltaan, vaikka minulla oli vain yksi haastattelu sovittuna. Kirjoitin näistäkin päivistä havaintomuistiinpanoja. Usein istuin jonkun perheen luona teellä tai kahvilla. Toisinaan meillä ei ollut lainkaan yhteistä kieltä, joten sanakirjan ja elekielen avulla yritimme saada aikaiseksi keskustelua. Monet keskustelunaiheen jäivät tällöin hieman hämärän peittoon varmaan molemmilla osapuolilla, mutta yleensä meillä oli hauskaa. Tosin kyneleitäkin tuli vuodatettua. Asukkaat eivät olisi suhtautuneet minuun näin tuttavallisesti, mikäli en olisi ollut heille ennestään tuttu ja olisin saapunut paikalle tutkijana.

Haastattelut vastaanottokeskuksesta kerättiin syksyn 2010 aikana. Haastattelin tutkimusta varten kahdeksan vastaanottokeskuksessa asuvaa turvapaikanhakijaa sekä neljä työntekijää. Työntekijöistä kaksi oli pakolaisohjaajina toimivia, yksi oli sosiaalityöntekijä ja yksi oli vastaanottokeskuksen johtaja. Näin sain esille hyvin erilaisia näkökulmia vastaanottokeskuksen arkeen. Haastatteluja

analysoidessani käytän työntekijöistä vain yhteisnimeä työntekijä. En erottele eri työntekijöitä, jotta heitä ei pystyittäisi tunnistamaan. Haastattelukysymykset olivat niin asukkaiden kuin työntekijöidenkin haastatteluissa jaettuna neljään eri teemaan; elämä vastaanottokeskuksessa, osallistuminen ja harrastukset, vastaanottokeskuksen toiminta ja sen kehittäminen, elämänhallinta ja kotoutuminen suomalaiseen yhteiskuntaan. Tässä tutkimuksessa on tarkoituksena keskittyä eniten ensimmäiseen teemaan; elämään vastaanottokeskuksessa. Toisaalta myös kaikki muut teemat vaikuttavat elämään vastaanottokeskuksessa, joten näitäkin tulee käsitellä perheen arjen kautta.

Haastatteluja varten minulla on mietittynä haastattelurungot (Liite 3 ja Liite 4.), jotka olivat suurin piirtein samanlaiset niin työntekijöille kuin asukkaillekin. Olin haastatteluja varten miettinyt paljon apukysymyksiä sitä varten, mikäli keskustelua ei syntyisi spontaanisti. Pyrin luomaan haastatteluihin mahdollisimman keskustelullisen ilmapiirin ja jokainen haastattelu eteni hieman eri urilla. Apukysymyksiäni käytin haastatteluissa vaihtelevasti. Haastattelukysymykset oli alun perin suunniteltu Kansalaisfoorumille tehtyä tutkimusta varten kartoittamaan aikuiskoulutuksen paikkaa vastaanottokeskuksessa. Tästä syystä joukossa on myös sellaisia kysymyksiä, jotka eivät ole tämän tutkimukseni kannalta relevantteja.

Viettäessäni aikaa vastaanottokeskuksessa huomasin, että monille turvapaikanhakijoille oli tärkeää päästä juttelemaan jollekin. Kaikilla ei esimerkiksi ollut ystäviä tai edes samaa kieltä heidän kanssaan puhuvia ihmisiä vastaanottokeskuksessa. He tulivat usein nauramaan ja itkemään kanssani, vaikka aina en ymmärtänyt sen syytä. Tekemistäni haastatteluista he olivat kovin kiinnostuneita ja monet ilmoittivatkin jo ennen kuin ehdin kysyä, että he haluaisivat tulla kanssani keskustelemaan. Monissa haastatteluissa käyttämäni tulkkikin sanoi useaan kertaan, että hänkin on joskus asunut vastaanottokeskuksessa ja kysyi, voisinko haastatella häntä. Joku haastateltava purki haastattelussa sydäntään itkemällä ja minä tunsin itseni olevani jo hieman väärässä roolissa terapeutina. Kaikki haastateltavat kiittelivät vuolaasti haastattelun päätyttyä, koska olivat päässeet keskustelemaan.

Haastatteluihin pyrin valitsemaan henkilöitä, joilla oli erilaisia taustoja tuodakseni esiin eri tilanteissa olevien asukkaiden äänen. Jotkut kuitenkin kieltäytyivät haastatteluista ja kunnioitin heidän valintaansa. Tutkimuksessa oli mukana pitkään, yli kaksi vuotta Suomessa asuneita, mutta myös vain muutaman kuukauden täällä olleita. Kaikki haastateltavat olivat aikuisia. Haastateltavina oli naisia ja miehiä sekä eri kansallisuuksia edustavia henkilöitä. Yhdestä perheestä oli

haastateltavana sekä perheen isä että äiti. Asukkaiden haastatteluja ei heidän toivomuksestaan nauhoitettu, vaan minä kirjoitin koneella heidän vastauksena ylös haastattelun edetessä. Tästä minulla oli onneksi kokemusta jo aikaisempaa pro gradu -tutkielmaani tehdessäni Mosambikin katulasten parissa. Tulkin käyttö haastatteluissa antoi myös lisää aikaa minulle kirjoittaa ylös haastateltavan kommentteja. Kaikkea en tietenkään ehtinyt heti kirjoittaa, vaan jäin aina haastatteluiden jälkeen kirjoittamaan tarkemmin ylös haastattelun kulkua. Työntekijöiden haastattelut nauhoitettiin heidän luvallaan.

Haastattelut litteroin syksyllä 2010. Litteroinnin olen tehnyt ns. etnografisesti, jolloin tärkeää ei ole olleet tauot, huokaukset ym. Tällaisia huomautuksia en litteroituihin haastatteluihin ole kirjoittanut. Kieltä ei haastatteluista tai havainnoistakaan analysoida, sillä päivittäisessä vuorovaikutuksessa asukkaiden kanssa käytetty kieli on usein suomi, jota kukaan heistä ei puhu paljoa. Joidenkin turvapaikanhakijoiden kanssa päivittäiset asiat hoidettiin englanniksi, mutta tämäkään ei ole heidän äidinkieltensä. Haastatteluissa taas käytettiin tulkkia, joten tauot puheessa, käytetyt sanat ja käsitteet ym. johtuivat hänen kielenkäytöstään, ei itse haastateltavan. Tulkit eivät puhuneet äidinkielenään suomea, joten heidän käännöksensä eivät aina ole täysin äidinkielellisesti oikein. Keskitynkin tutkimuksessa lähinnä siihen, mitä sanottiin, enkä niinkään siihen, miten sanottiin. Asukkaiden tunnereaktioita pyrin kuitenkin tuomaan esille.

4.2.2 Aineiston analyysi

Etnografisessa tutkimuksessa tulkintaa tapahtuu jatkuvasti koko prosessin ajan. Tutkijan tulkinta alkaa jo siitä, kun määritetään tutkimuskysymys ja pohditaan, millaista aineistoa tulisi kerätä. Tulkintaa tapahtuu myös silloin, kun suunnitellaan tutkimusta ja ollaan kentällä. Kun aineistoa analysoidaan, tulee tutkijan miettiä, mitä hän analysoi; käyttääkö hän koko aineistoa vai vain osaa siitä ja millä perustein. On tärkeää perustella nuo näkemykset ja tuoda ne esille. Etnografiassa tulkinta on haastavaa aineiston määrän takia. Kenttäjakson aikana materiaalia tuppaa kertymään runsaasti. (Palmu 2007, 141.)

Tutkija jatkuvasti analysoi aineistoaan. Se alkaa kentällä niistä päätöksistä, joita tehdään, katseista, joita vaihdetaan ja niistä muistiinpanoista, joita tutkija valitsee kirjoitettavaksi. Kenttäjakson jälkeen tutkijan tulee järjestää kaikki se kerätty materiaali, kirjoittaa se puhtaaksi, lukea se analyttisesti ja temaattisesti ja sen jälkeen tulkita ja kirjoittaa tulkintaa puhtaaksi. (Palmu 2007, 144.) Koska tutkija

on tutkimuksessaan jatkuvasti läsnä, se saa näkyä hänen tekstissään. Tutkijan kokemukset tulee myös kirjata ylös. Samoin kuin etnografiassa on monenlaista materiaalia, siinä on myös monenlaisia tapoja tulkita tätä materiaalia. Tutkija voi esimerkiksi tutkia eroavaisuuksia tai yhtäläisyyksiä aineistossaan tai jakaa sen eri teemoihin. (mt., 148.)

Mietolan (2007, 175-176) mukaan parasta, mitä etnografia voi tarjota, on dialogi, joka muodostuu aineiston, kysymysten, löydösten ja niistä nousevan ihmettelyn välille. Tällaiseen dialogiseen kuvaukseen ihmisten arjesta minäkin analyysissäni pyrin. Minulla materiaalina tutkimuksessa on havainnointiaineisto, asukkaiden haastattelut sekä työntekijöiden haastattelut. Perustan analyysini Felskin (2000) kolmeosaiseen jaotteluun ihmisten arjesta – ajallisuus, tilallisuus ja modaalisuus. Tämän jaottelun mukaisesti olen analyysivaiheessa jakanut materiaalini teemoihin. Pyrin etenemään analyysissäni tämän teorian mukaisesti kuljettamalla koko ajan mukana turvapaikanhakijaperheiden omaa ääntä heidän arjestaan sekä minun ääntäni sen arjen havainnoijana. Tuon analyysissäni myös esille aiempien turvapaikanhakijoiden parissa tehtyjen tutkimusten keskeisiä näkökantoja, mitkä vaikuttavat perheiden arkeen.

Aineiston analyysi keskittyy pääosin asukkaiden arkeen ja tästä syystä lähinnä heidän kanssaan käymiini keskusteluihin, jotka olen kirjannut kenttäpäiväkirjaani, ja haastatteluihin. Omia havaintojani käytän kuvaamaan vastaanottokeskusta samoin kuin täydentämään asukkaiden omia kertomuksia. Työntekijöiden haastatteluita käytän lähinnä vastaanottokeskuksen kuvaukseen. Tuon kuitenkin myös heidän havaintojaan esille täydentäessäni asukkaiden omaa kuvausta arjestaan. Aineistoa kerätessäni havainnoin ihmisten tavallista elämää, heidän arkeaan vastaanottokeskuksessa. Analyysissä pyrin tuomaan rakennetta tuohon arjen kuvaukseen sekä käsitteellistämään sitä.

Etnometodologinen tutkimus jättää mahdolliset poliittiset johtopäätökset tai sovellusideoinnit lukijoille (Suoninen 2001, 367). En ole pyrkinyt luomaan mitään teorioita tai erityisiä parannusehdotuksia tai sovellusideoita tässä analyysissä. Olen keskittynyt luomaan kuvausta siitä arjesta, mitä turvapaikanhakijat perheenä kohtaavat vastaanottokeskuksessa. Kuvaukseni sovelluksen jätän lukijoille.

Tutkimuksen luotettavuutta olen pyrkinyt lisäämään sillä, että yhdistän monia erilaisia näkökulmia. Tuon esille keskeisenä turvapaikanhakijaperheiden omat näkökannat, mutta täydennän niitä

työntekijöiden näkökulmilla ja omilla havainnoillani. Monet näistä ovat omia tulkintojani asioista, mitkä saattaisivat esimerkiksi eri kulttuurista tulevalle henkilölle näyttäytyä täysin eri tavoin. Itse tulkitsen havaintojani ja aineistoani aina oman taustani kautta. Etnografisessa tutkimuksessa tutkijan oma rooli tulkintojen tekijänä korostuu, sillä tulkintaa tehdään koko tutkimusprosessin ajan. Olen kuitenkin pyrkinyt tuomaan mahdollisimman selkeästi näkyviin sitä, mitä ihmiset itse ovat sanoneet, jotta lukijat voisivat itse tehdä siitä omat tulkintansa.

Jotta tutkimusprosessin arvioiminen olisi mahdollista, tulee analyysiin sisällyttää lainauksia ja esimerkkejä tutkittavilta sekä kuvaus tutkijan omasta toiminnasta kentällä. (Lappalainen 2007, 9-13.) Tutkijan oma toiminta kentällä on hyvin kuvattuna havaintopäiväkirjassa kenttäjakson osalta samoin kuin niiltä päiviltä, milloin haastatteluja tehtiin. Joitain lainauksia työntekijöiden tai asukkaiden puheista on kirjattuna kenttäpäiväkirjaan, mutta litteroiduista haastatteluista näitä pystyy hyvin käyttämään. Käytän analyysissäni lainauksia samoin kuin pyrin kertomaan mahdollisimman läpinäkyvästi ja selkeästi omia havaintojani. Tiedostan sen, että yksittäisten haastateltavien vastauksiin saattoi vaikuttaa heidän sen hetkinen mielentilansa tai lähipäivien tapahtumat. Otan kuitenkin kaiken ihmisten itse kertomansa asiat totena, sillä mielestäni minulla ei ole oikeutta alkaa arvioida heidän kertomustensa todenperäisyyttä tai sen hetkisen mielialan vaikutusta vastauksiin. Tiedostan myös sen, etteivät turvapaikanhakijat välttämättä aina kertoneet minulle totuutta, sillä minut saatettiin rinnastaa viranomaiseen, jolla on vaikutusvaltaa heidän turvapaikkaprosessissaan tai heidän oloihinsa vastaanottokeskuksessa.

4.3 Eettiset kysymykset

Eettiset kysymykset nousevat etnografisessa tutkimuksessa hyvin keskeiseksi, etenkin kun toimitaan ihmisten kanssa, jotka ovat kokeneet vaikeita tai jopa erittäin traumatisoivia tilanteita ja joiden voi olla vaikea puhua niistä. Erityiseksi eettiseksi ongelmaksi nouseekin se, miten vaikeista asioista voi kysyä ja miten tutkija pystyy olemaan tarpeeksi hienovarainen haastatteluissaan. Toinen eettistä pohdintaa vaativa asia on luottamussuhde tutkijan ja asukkaiden välillä samoin kuin tutkijan ja työntekijöiden välillä. Erityisiä hankaluuksia tämä toi roolin vaihtuessa vastaanottokeskuksen työntekijästä tutkijaksi. Vastaanottokeskuksen arkea havainnoidessani olin työntekijän roolissa. Tämä saattoi ehkä hämätä joitain asukkaita tai työntekijöitä puhumaan sellaisista asioista, joita he eivät tutkijalle olisi kertoneet. Myös itse varmasti käyttäydyin eri tavalla työntekijän roolissa kuin mitä olisin tehnyt selkeästi tutkijan roolissa. Tein kaikille kuitenkin selväksi ollessani työssä

vastaanottokeskuksessa, että syksyllä jatkan siellä tutkijana. Tarkkaa tutkimussuunnitelmaa ei vielä tuolloin ollut, joten sen tarkemmin en osannut kertoa heille tutkimuksesta. Tutkimussuunnitelma kun etnografisessa tutkimuksessa muokkautuu koko ajan tutkimuksen edetessä. Kysyin kuitenkin, että saanhan käyttää työssä ollessani keräämiä havaintoja myöhemmin tutkimuksessa.

Asukkaiden kanssa taas luottamussuhde varmasti kasvoi ollessani työssä vastaanottokeskuksessa. Täysin ulkopuolisen tutkijan olisi varmasti ollut vaikeampi saada heitä kertomaan niin laajasti elämästään. Toisaalta taas välillä mietin, käytinkö jollain tavoin väärin heidän luottamustaan. Keräsin aineistoa omaan tarkoitukseeni ja sellaista aineistoa, jonka he uskoivat minulle, koska olin heille entuudestaan tuttu. Tuntemattomalle he eivät olisi varmasti samanlaista tarinaa kertoneet. En myöskään ollut varma, ymmärsivätkö kaikki asukkaat täysin roolin vaihdokseni. Kerroin heille, että en ollut enää töissä vastaanottokeskuksessa ja nyt tein tutkimusta elämästä vastaanottokeskuksessa. Silti jotkut asukkaat tulivat pyytämään ovien avausta tai kertomaan, että haluaisivat ajan lääkärille ym. Ylipäätään mietin, onko käsite tutkimus edes kaikille tuttu ja ymmärsivätkö he, mihin he suostuivat. Turvapaikanhakijoita kun on Suomessa jo niin monesti haastateltu eri viranomaisen toimesta samoin kuin vastaanottokeskuksen työntekijöiden toimesta, että ehkä he ajattelivat tämän olevan joku samanlainen tilanne.

Monet turvapaikanhakijat ovat myös vaikeassa tilanteessa kertoessaan elämästään tai tulostaan Suomeen. Heillä ei ole vielä turvapaikkapäätöstä tai he ovat valittaneet kielteisestä päätöksestä, eivätkä he ehkä tuo esille asioita, mitkä voisivat jollain tavalla vaikeuttaa heidän mahdollisuuksiaan saada turvapaikka Suomesta. Vaikka heille luvattiin anonymiteetti, he eivät ehkä siltikään pystyneet täysin luottamaan siihen, että asiat jäisivät vain tutkijan ja heidän välisikseen. He eivät välttämättä missään tilanteessa sanoisi mitään, joka voisi vaarantaa heidän mahdollisuuksiaan turvapaikkaan. Ei ole mahdoton ajatus, että he muotoilivat vastauksensa siten, että se vaikuttaisi suotuisasti turvapaikkapäätökseen. Korostin heille kuitenkin, ettei haastatteluilla ole mitään tekemistä viranomaispuhuttelujen kanssa ja he voivat puhua vapaasti.

Haastatteluissa käytettävä tulkki saattoi herättää epäluuloja, edustihan hän haastateltavien asukkaiden omaa kansallisuutta ja tietyssä mielessä asukkaiden kannalta myös "järjestelmää". Naisten saattoi olla vaikea tuoda esiin mielipidettään omaa kansallisuutta edustavan miehen läsnä ollessa. Avioparien haastattelut toteutettiin erikseen ja peräkkäin, jotta heidän mielipiteensä eivät vaikuttaisi toisiinsa. Näin he eivät myöskään voineet keskustella haastatteluteemoista keskenään.

Kaikesta huolimatta vaikutelmaksi jäi, että asukkaat olivat paitsi kiinnostuneita haastatteluista, myös hyvin avuliaita ja vilpittömiä vastauksissaan. He selkeästi halusivat puhua ja todellakin kiittelivät paljon haastattelun päätyttyä tilaisuudesta päästä puhumaan. Toisinaan jäin miettimään, että jäikö heille vielä paha mieli haastattelun jälkeen keskustelemistamme vaikeista asioista, mutta lopussa yritin aina käydä hieman kevyempiä kysymyksiä läpi ja keskustella hieman heidän kanssaan arkipäiväisistä asioista, kuten säästä tai jostain mukavasta tulevasta retkestä tms. Eivät he ainakaan vaikuttaneet erityisen surullisilta tai ahdistuneilta poistuessaan haastattelutilanteesta. Uskon, että monista oli mukavaa päästä puhumaan hetkeksi omalla kielellään ja purkamaan niitä tunteita, mitä elämä vastaanottokeskuksessa nostaa esiin.

5 Tervetuloa Mäntylän vastaanottokeskukseen

Mäntylän vastaanottokeskus sijaitsee pienellä paikkakunnalla ja vielä melko kaukana paikkakunnan keskustan palveluista. Lähimpään kaupunkiin matkaa kertyy lähes 30km ja kulkuyhteydet ovat vastaanottokeskukselta surkeat. Lähin bussipysäkki on neljän kilometrin päässä. Mäntylä on keskittynyt perheiden majoittamiseen ja yksinäisiä turvapaikanhakijoita asuu keskuksella vain pari. Yhteensä Mäntylässä on noin 70 asukaspaikkaa turvapaikanhakijaperheille. Samoissa tiloissa toimii myös ryhmäkoti yksin maahan tulleille alaikäisille turvapaikanhakijoille sekä tukiasunnot nuorille. Keskuksessa asuu turvapaikanhakijoita, joilla ei vielä ole minkäänlaista päätöstä turvapaikka-asiassaan. Siellä asuu myös henkilöitä, joilla on kielteinen päätös turvapaikkaprosessissaan ja he odottavat käännytystä, tai he ovat valittaneet päätöksestä ja odottavat uutta ratkaisua. Lisäksi keskuksessa asuu niitä, joilla on jo myönteinen turvapaikkapäätös ja he odottavat kuntapaikkaa tai oman asunnon löytymistä sekä niitä, joiden kielteisellä päätöksellä on toimeenpanokielto. Hekin odottavat.

5.1 Tilat

Mäntylässä turvapaikanhakijaperheet asuvat pienissä n. 15 neliömetrin huoneissa, joissa on vakiovarusteena sängyt, vaatekaapit ja jääkaappi. Osa perheistä on hankkinut huoneisiinsa pöydän, tuoleja, mattoja, verhoja, television ym. helpottamaan perheen arkea ja tuomaan kodikkuutta huoneeseen. Kerrossänkyjä on lähes jokaisen perheen huoneessa tilan säästämiseksi, sillä tilaa on vähän ja huoneessa saattaa asua kerrallaan useita henkilöitä. Tutkimushetkellä suurin samassa

huoneessa asuva perhe oli kuusihenkkinen. Tämä ei ihan täytä suomalaista perheidylliä, missä jokaisella lapsella täytyy olla oma huone ja oma tilansa. Vaatekaappeja yleensä on huoneessa kaksi tai kolme, mihin kaikkien perheenjäsenten tavarat tulisi saada mahtumaan.

Vastaanottokeskuksessa työskentelee neljä ohjaajaa, joista kerrallaan on töissä yksi tai kaksi. He hoitavat asukkaiden juoksevia asioita, kuten varaavat lääkäriajat ja lakimiesajat, jakavat lääkkeitä, säilyttävät asukkaiden reseptit ja hoitavat niiden uusinnan sekä kuljettavat asukkaita tapaamisiin viranomaisten kanssa. He toisinaan auttavat myös asunnon hankinnassa, työnhaussa ja jopa plussakorttihakemusten täyttämässä. Ohjaajilla on oma toimistonsa vastaanottokeskuksen ala-aulassa, jossa lähes aina on joku paikalla. Vastaanottokeskuksessa työskentelee ohjaajien lisäksi vastaanottokeskuksen, tukiasuntojen ja ryhmäkodin yhteinen sosiaalityöntekijä ja keskuksen johtaja. Terveystenhoitaja on tavattavissa kolme kertaa viikossa sekä lääkäri kerran viikossa. Asukkailla on myös mahdollisuus tavata perheterapeutteja kerran viikossa. Ajat näitä varten varataan ohjaajien kautta. Akuuteissa tilanteissa asukkailla on mahdollisuus päästä erikoislääkärin, optikon tai hammaslääkärin vastaanotolle. Jokaisella asukkaalla on myös Pakolaisneuvonnan kautta nimetty lakimies, johon he ovat tarvittaessa yhteydessä. Öisin koko vastaanottokeskuksessa työskentelee kaksi yövalvojaa, toinen perheiden puolella ja toinen ryhmäkodin sekä tukiasuntojen puolella.

Mäntylässä asukkailla on käytössään oman huoneensa lisäksi keittiö, wc ja pesutilat, jotka he jakavat muutaman muun perheen kesken. Keskuksessa on pesutupa, jonne on mahdollista päästä pesemään pyykkejään kolme kertaa viikossa, sekä lukollisia pakastimia, joissa on mahdollista säilyttää omia ruokatarvikkeitaan. Ohjaajilla on avaimet näihin molempiin ja niin pesutuvan kuin pakastimenkin käyttö vaatii aina ohjaajan paikalle hakemisen. Yhteisinä tiloina keskuksella on lastenhuone/televisiohuone yläkerrassa, joka on aina lukittuna. Myös juhlasalissa voi välillä katsella televisiota. Monilla on kuitenkin myös omissa huoneissaan televisio. Vastaanottokeskuksessa toimii päivisin langaton Internet, jota asukkaat voivat omalla koneellaan käyttää. Kaista on kapea ja yhteys hidas. Öisin se on pois päältä – tällä tavalla yritetään vähentää valvomista.

Mäntylän tiloissa toimii ilmainen kirpputori, jonne tavarat tulevat lahjoituksina. Sieltä asukkaat saavat ohjaajan seurassa käydä hakemassa itselleen tarpeellista tavaraa. Muutoin kirpputori pidetään lukittuna. Kesäaikana asukkaat viettävät paljon aikaa vastaanottokeskuksen pihalla viltillä istuen ja miehet usein jalkapalloa pelaten. Osa asukkaista käy läheisellä joella kalastamassa vapaa-aikanaan.

Samassa rakennuksessa toimii myös uimahalli, jota osa asukkaista käyttää. Uimahallilla on erikseen naisten ja miesten vuorot, mikä mahdollistaa eri etnisten ryhmien paremmat mahdollisuudet uimahallin käyttöön. Vapaa-ajan viettoa varten keskukselta löytyy kovassa käytössä oleva biljardipöytä, jonka kangas on jo kauan sitten kulunut puhki.

5.2 Toiminta

Ruuan asukkaat valmistavat itse ja periaatteessa myös kaupassa käynti tulee hoitaa itsenäisesti. Heikohkojen kulkuyhteyksien takia asukkaille on kuitenkin järjestetty maksullisia bussikuljetuksia ruokakauppaan joka toinen viikko. Bussikuljetukseen pääsee mukaan vain yksi henkilö/perhe, sillä bussiin mahtuu vain rajallinen määrä matkustajia ja ilman rajoitusta olisi koko perhe lähdössä mukaan. Huoneensa asukkaat siivoavat itse sekä osallistuvat yleisten tilojen siivoukseen. Vastaanottokeskuksessa on jaettu siivousvuorot ja joka päivä on jonkun perheen vuoro siivota huoneeseensa johtava käytävä, käyttämänsä keittiö sekä wc ja pesutilat. Siivoustarvikkeet pyydetään ohjaajilta, jotka he antavat lukitusta kaapista. Kaikkia annetaan kerrallaan yksi ja pesuaine säännöstellään ja laimennetaan erilliseen astiaan valmiiksi.

Perheiden kouluikäiset lapset käyvät läheistä kunnallista koulua ja aikuiset osallistuvat suomen kielen opetukseen. Aikuisille järjestetty alkeiskurssi pidetään vastaanottokeskuksen juhlasalissa kaksi kertaa viikossa. Asukkaat on jaettu kahteen ryhmään ja molemmilla ryhmillä on suomen kielen opetusta yhteensä neljä tuntia viikossa aina kaksi tuntia kerrallaan. Alle kouluikäisille lapsille on järjestetty lastenhoito täksi ajaksi keskuksen lastenhuoneessa. Edistyneemmät aikuisopiskelijat käyvät läheisen kaupungin opistolla suomenkielen tunneilla päivittäin viisi tuntia. Tällöin ei kuitenkaan ole järjestetty lastenhoitoa, joten käytännössä tähän pystyy perheistä osallistumaan korkeintaan toinen vanhemmista. Suurin osa asukkaista opiskeleekin alkeiskurssilla ja tutkimushetkellä vain yksi käy päivittäin suomen tunneilla vastaanottokeskuksen ulkopuolella. Opiskelutoimintaan osallistuminen on asukkaille pakollista ja siitä kieltäytyminen voi merkitä 20%:n vähennystä vastaanottorahaan. Kesäaikana ei järjestetä kielikursseja aikuisille, eikä lastenhoitajaa ole paikalla, mutta kouluikäiset lapset pääsevät kuitenkin arkipäivisin osallistumaan kunnan järjestämään kesätoimintaan.

Järjestettyä vapaa-ajan toimintaa Mäntylässä on melko vähän. Lähinnä järjestetään yksittäisiä tilaisuuksia tai tapahtumia. Välillä on koetettu järjestää esimerkiksi dvd:n avulla zumbaa naisille. Syksyn 2010 aikana paikallinen kansalaisopisto järjesti käsityö- ja liikuntakursseja

vastaanottokeskuksella. Kurssit ovat avoimia kaikille, niin vastaanottokeskuksen asukkaille kuin muille. Vapaa-ajan toimintaa on pyritty järjestämään enemmän ryhmäkodin ja tukiasuntojen lapsille ja nuorille kuin vastaanottokeskuksen perheille, sillä perheiden ajatellaan olevan itse vastuussa omasta vapaa-ajan järjestämisestään.

Mäntylässä järjestetään asukkaiden ja työntekijöiden yhteinen asukaskokous kahdesti kuukaudessa. Asukkaat on velvoitettu osallistumaan kokouksiin. Kaikille kieliryhmille on paikalla oma tulkki, joka tulkkaa työntekijöiden ja eri kieliä puhuvien asukkaiden kommentit, kysymykset ja vastaukset. Käsiteltävät aiheet liittyvät vastaanottokeskuksen arkeen ja elämään. Esimerkiksi lokakuussa 2010 järjestetyssä asukaskokouksessa käsiteltäviä asioita oli paljon. Työntekijät kertoivat tulevasta teatteri- ja kauppareissusta, yhteisesti järjestettyjen kuljetusten ongelmista, muistuttivat siivouksesta, kertoivat kielikurssin alkamisesta. Asukkailla itsellään riitti asioita: syksyn tullen huoneet olivat kylmenneet eivätkä patterit pelanneet, sosiaalityöntekijää kaivattiin useammin paikalle, suihkujen vesi oli liian kylmää, jotkut eivät osaa käyttää vessoja ja pöntöt olivat rikki, jotkut käyttävät liikaa aikaa peseytymiseen ja muut joutuvat odottamaan. Sama ongelma oli vessojen kanssa. Vessaan ei pääse, vaikka on hätä. Lopuksi vielä lähes jokainen haluaa oman hetkensä ohjaajan kanssa, kun kerrankin paikalla on tulkki ja asukkaat pystyvät selvittämään henkilökohtaisia ongelmiaan ja tulemaan ymmärretyksi.

Asukkaat pyritään saamaan mukaan vastaanottokeskuksen arkeen mahdollisimman nopeasti. Käytännössähän vastaanottokeskuksen tehtävä on tarjota majoitus, toimeentulotuki, välttämättömät sosiaali- ja terveyspalvelut, tulkkipalveluja sekä muu välttämätön perustarpeiden turvaaminen. Majoitus on järjestetty vastaanottokeskukseen saapuville jo etukäteen, sillä usein he tulevat jonkin toisen vastaanottokeskuksen kautta. Sellaisissa harvinaisissa tilanteissa, joissa turvapaikanhakijat oma-aloitteisesti saapuvat suoraan Mäntylän ovelle, heille on vapaiden huoneiden puuttuessa tarjottu patjamajoitusta ensi hätään ja luvattu järjestää paikka siitä tai jostain muusta vastaanottokeskuksesta mahdollisimman pian. Turvapaikanhakijat saavat saapuessaan paketin, josta löytyy lakanat, pyyhkeet ja keittiötarvikkeita. Näitä tarvikkeitaan he voivat täydentää Mäntylän omalta kirpputorilta tai omalla rahallaan kaupoista, kirpputoreilta, tuttaviltaan ym.

Välttämättömät sosiaali- ja terveyspalvelut Mäntylän asukkaat saavat ohjaajien kautta. Ohjaajat lähettävät heidät eteenpäin ja varaavat heille ajat, mikäli tarve näin vaatii. Ohjaajan sanojen mukaan "asukas joutuu ensin ohjaajan käsittelyyn ja sitten ohjaaja ohjaa eteenpäin". Ohjaaja siis arvioi aluksi asukkaan tarpeen sosiaali- ja terveyspalveluihin. Tulkkeja asukkaille varataan virallisten asioiden hoitamiseen, kuten sosiaali- ja terveydenhuollon asioihin, lakimiestapaamisiin, alkuinfoon

sekä asukaskokouksiin. Tällöin yleensä toimitaan vielä ilman tulkkia ja tulkkina on välissä hieman paremmin suomea tai englantia osaava asukas tai käytetään lähinnä elekieltä.

6 Perheen arki vastaanottokeskuksessa

Mitä on arki turvapaikanhakijoille Mäntylän kaltaisessa vastaanottokeskuksessa? Jos arjen vastakohtaksi yleensä ymmärretään viikonloppu, juhla tai jonkin erityinen tapahtuma, niin lähes koko aika vastaanottokeskuksessa on tällöin arkea. Viikonloput eivät mitenkään poikkea normaalista elämästä, juhlia on erittäin harvoin, eivätkä yleensä erityiset tapahtumat, kuten turvapaikkapuhuttelut, ole mitenkään mielekkäitä. Heidän elämästään on poistettu kaikki se, minkä yleensä käsitämme arjen vastakohtana. Vastaanottokeskuksessa päivästä toiseen jatkuva samanlaisuus on turvapaikanhakijaperheiden arkea. Heillä kaikki on arkea. Lähden tarkemmin jäsentämään perheen arkea Mäntylän vastaanottokeskuksessa Rita Felskin (2000) luoman arjen jaottelun mukaisesti – ajallisuus, tilallisuus ja modaalisuus.

6.1 Aika ja sen ankaruus

Arki on ennen kaikkea ajallinen käsite. Se viittaa toistuvuuteen. Se ei viittaa yksittäiseen tai erityiseen, vaan siihen, mitä tapahtuu päivästä toiseen. Se viittaa myös laajempaan sykliseen toistoon, kuten viikonloput, vuosittaiset pyhät ja juhlapäivät, uuden lukukauden alku ym. Felski mainitsee erityisesti naiset ajallisen arjen toteuttajina. He ovat niitä, jotka yleensä ovat kautta historian olleet vastuussa arjen toistuvista tehtävistä. He ovat valmistaneet ruuan, siivonneet kodin, hoitaneet lapset ym. Miehet taas ovat olleet sodissa, hankkineet perheelle ruokaa ja rahaa ym. Myös syklinen ajallisuus viittaa selkeämmin naisiin. Kuukautiskierto, raskaus ja ”biologinen kello” kytkevät naisen biologisesti arjen ajallisuuteen. (Felski 2000.)

Kaikki turvapaikanhakijat puhuivat haastatteluissa ajasta ja odottamisesta. Odottaminen on turhauttavaa. Odottavan aika on pitkä. Kaikki odottavat. Kaikki elävät epävarmuudessa. Kenelläkään ei ole tietoa tulevasta. Kielteinen päätös turvapaikkaprosessissa ja paluu kotiin on kaikille mahdollinen. Monella ei kuitenkaan ole mitään, mihin palata. Matka Suomeen on ollut kallis, erityisesti mikäli sen on joutunut tekemään salakuljettajien kyydissä. Myös hyvin väärennetyt matkustusasiakirjat tulevat perheelle kalliiksi. Vainoa pakoon lähteneet ovat usein myyneet talonsa

ja kaiken muun omaisuutensa saadakseen matkarahat kokoon koko perheelle. Monesti myös lähisuku on osallistunut rahallisesti perheen matkaan, ja mitä isompi perhe on, sitä kalliimmaksi matka on tullut. (vrt. Lähteenmäki 2010.) Tämän lisäksi uhka, vaino ja pelko ovat edelleen kotimaassa odottamassa palaavaa turvapaikanhakijaa. Monet ovat kokeneet väkivaltaa tai jopa kidutusta. Tähän ei kukaan halua palata, vaan kaikki todellakin odottavat lupaa jäädä Suomeen.

Aika on erittäin vahvasti läsnä päivittäin turvapaikanhakijoiden elämässä. Ajan käsite jakautuu selkeästi elämään omassa kotimaassa, tämän hetkiseen elämään vastaanottokeskuksessa ja tuntemattomaan tulevaisuuteen. He ovat lähteneet kotimaastaan etsimään turvaa ja ovat tehneet sen eteen kaikkensa. Nyt turvan saaminen ei enää ole heidän käsissään, vaan siitä päättää Suomen maahanmuuttovirasto. Turvapaikanhakijaperheen elämä rytmittyy turvapaikkaprosessin vaiheisiin. Vastaanottokeskuksessa se on odottamista. Aluksi odotetaan poliisikuulustelua ja turvapaikkapuhuttelua, sitten odotetaan päätöstä, sitten odotetaan kuntapaikkaa tai uutta päätöstä valitukseen. Aika vastaanottokeskuksessa on tavallaan irrallaan kaikesta muusta elämästä. Asukkaat itse kuvasivat olevansa kuin varastossa.

6.1.1 Toistuvuus

Ajallinen arki on toistuvuutta. Monet aikuiset sanoivat heidän elämänsä olevan pelkkää toistoa vastaanottokeskuksessa: ”Elämä täällä on raskasta ja tylsää ja pelkkää toistoa.”, ”Elämä on liian yksitoikkoista ja toistuvaa.”. Rita Felskin (2000) mukaan arkeen kuuluu toisto. Monet meistä ehkä ajattelee toistolla tarkoitettavan perhe-elämässä sitä, että arkiamuisin herätään samaan aikaan, syödään aamupala, lähdetään töihin ja viedään lapset hoitoon, tullaan työpäivän jälkeen kotiin, laitetaan ruokaa, syödään yhdessä, käydään ehkä ulkona, laitetaan lapset nukkumaan, katsellaan televisiota ja mennään illalla nukkumaan. Turvapaikanhakijaperheen toistuva arki on sitä, että herätään, kunhan jaksetaan. Odotetaan ajan kulumista. Kävellään ehkä ulkona, mikäli ei sada tai ole liian kylmä. Lapset juoksevat ulkona tai vastaanottokeskuksen käytävillä. Kukaan ei vahdi heitä. Pienimmät lapset nukkuvat vaunuissa tai ovat huoneissa. Valmistetaan ruokaa. Syödään yhdessä. Siivotaan sitä koko perheen käytössä olevaan yhtä huonetta, missä ei kuitenkaan ole lattialla tai sängyllä lojuville tavaroille mitään paikkaa, mihin ne mahtuisivat. Jutellaan naapureiden kanssa. Odotetaan. Valmistetaan jälleen ruokaa. Kävellään ehkä hieman pihalla. Katsellaan huoneessa televisiota, jutellaan naapureiden kanssa. Odotetaan. Hoidetaan iltatoimet ja käydään nukkumaan. Kaksi kertaa viikossa tähän tuo muutosta vanhemmille järjestetty kaksi tuntia kestävä suomen

kielen tunti ja lapsille järjestetty lastenhoito. Koulujen loma-aikoina ei sitäkään ole.

Tähän toistoon ei juuri tule taukoja, ei erilaista elämää. Ei mitään, mikä erottaisi arjen omaksi ajanjaksokseen, johon tulee tasaisin väliajoin ei-arkea, kuten viikonloppuja. Onko perheen elämä vastaanottokeskuksessa siis pelkkää arkea? Mikä heillä on arjen vastakohta? He elävät täysin turvapaikkaprosessin ehdoilla. Vastaanottokeskuksen työntekijä kertoi haastattelussa turvapaikanhakijoiden elämän etenevän hyvin samanlaisen syklin mukaisesti vastaanottokeskuksessa: aluksi heillä on usein ”kuherruskuukausi”, jolloin he ovat onnellisia ja hyvin tyytyväisiä päästessään Suomeen ja vastaanottokeskukseen, missä heillä on turvallista olla. Kaikki asiat ovat hyvin, eikä moitteen sijaa löydy. Muutos tapahtuu siinä vaiheessa, kun päätöstä joutuu odottamaan pitkään tai kun tulee kielteinen päätös. Tämän jälkeen asiat eivät enää ole hyvin. Masennus ja ahdistus lisääntyvät sekä niiden myötä uniongelmat. Lapsista ei jakseta huolehtia. Perheen sisäiset, perheiden väliset sekä työntekijöihin kohdistuvat ristiriitatilanteet yleistyvät. Monet alkavat toivoa muutosta vastaanottokeskuksen oloihin tai siirtoa johonkin toiseen vastaanottokeskukseen.

Vastaanottokeskuksen arjessa monet perheet kuvasivat vuorokausirytmien olevan täysin sekaisin. Vanhemmat kertoivat valvovansa pitkään saamatta unta. Myös vastaanottokeskuksessa kuuluva meteli vaikutti tähän. Suuri syy kuitenkin valvomiseen olivat omat mietteet ja pelko tulevasta. Monet saivat unta vasta aamuyöstä. Kesäisin myös jatkuva valoisuus sekoitti rytmiä. Toisinaan tullessani töihin vastaanottokeskukseen klo 7.30 osa perheiden aikuisista oli vielä hereillä. Aamuvuorossa vastaanottokeskuksessa oli kovin hiljaista, sillä perheet nukkuivat. Monet kertoivat nukkuvansa usein puoleen päivään saakka. Ylhäältä päin perheiden vuorokausirytmiiä yritettiin hieman säädellä sulkemalla talossa toimiva langaton Internet-yhteys iltaisin klo 23. Tämän toivottiin edistävän sitä, että vanhemmat ja isommat lapset menisivät nukkumaan sen sijaan, että viettäisivät aikaa yöllä Internetissä. Se ei kuitenkaan ole vaikuttanut vuorokausirytmiiin. Perheiden aikuiset sekä lapset elivät samassa vuorokausirytmiiissä. Aikuiset vain valvoivat öisin pidempään, mutta usein koko perhe nukkui aamulla pitkään.

Vastaanottokeskuksen kouluikäiset lapset käyvät koulua, joten kouluikäisten lasten vanhemmat usein heräsivät heidän kanssaan samaan aikaan aamulla. He laittavat lapsille aamupalaa sekä lähettävät lapset kouluun. Osa vanhemmista palaa tämän jälkeen jatkamaan uniaan. Kouluikäisillä lapsilla on aivan erilainen arki. Heille koittaa viikonloppu arkipäivien jälkeen ja viikonloppu on

jollain tavalla erityinen. Vanhemmilla ei ole viikonloppua. Arki on samaa arkea arkipäivisin ja viikonloppuisin. Monilla myös hieman hämärtyy arkipäivien ja viikonloppujen rajat, sillä usein joku asukas saattaa tulla esimerkiksi pyytämään lakimiehelle soittoa sunnuntaina. Heille se on yksi päivä muiden joukossa, millään tavoin eroamatta muista.

6.1.2 Odottamisen ongelmat

Päivittäinen odottaminen ja epävarmuus tulevasta tuovat mukanaan paljon niin fyysisiä, henkisiä kuin sosiaalisiakin ongelmia. Monilla vastaanottokeskuksessa elävillä vanhemmilla oli käytössään erilaisia nukahtamis- ja unilääkkeitä sekä mieliala- ja psyykelääkkeitä. He kertoivat olevansa väsyneitä, ahdistuneita ja ärtyneitä. Joku mainitsi, ettei hän ole enää lainkaan sama ihminen, joka aikoinaan lähti kotimaasta. Hän ei enää osaa tuntea. ”Olen kadottanut kaikki tunteet.” kertoi eräs nainen elämäntarinaansa. Masennus, ahdistus ja alakulo aiheuttivat myös erilaisia fyysisiä ongelmia nukkumisongelmien lisäksi. Eräs asukas esimerkiksi hyppäsi ikkunasta alas ja mursi kantapäätänsä, eikä osannut selittää tapahtumalle mitään syytä. Erilaisia tapaturmia myös sattui herkemmin väsyneille ihmisille. Joku pohti fyysisten sairauksien lisääntymistä henkisten ongelmien myötä. Hän kertoi perheessä olleen paljon erilaisia fyysisiä sairauksia, joiden perheen isä uskoi johtuvan henkisestä stressistä. Tämä stressi kosketti jopa pieniä perheenjäseniä. He eivät ehkä ymmärtäneet tilanteen vakavuutta, mutta aistivat vanhempiensa pahan olon.

Sosiaaliset ongelmat kärjistyivät naapureiden välisiksi riidoiksi, parisuhde- ja perheongelmiksi tai konflikteihin työntekijöiden kanssa. Tämän lisäksi oli epävarmuus vielä kotimaassa olevista lähimmäisistä. Monilla oli puoliso ja osa lapsista lähtömaassa.

”Aikaisemmin ennen kuin menin naimisiin vaimoni kanssa, minä rakastin häntä todella paljon. Odotin häneltä kolme vuotta vastausta kosintaani. Puhun imperfektissä, koska vastaanottokeskuksessa eläminen on niin vaikeaa, että se on vaikuttanut todella huonosti meidän parisuhteeseen. Meidän mieliala on niin huono, että riitelemme kaikesta ja koko ajan, esimerkiksi siitä kuka katsoisi lapsia edes hetken. Aikaisemmin sekin hoitui itsestään ja nyt riidellään aivan kaikesta. Ja kun olen yksin ja mietin omaa menneisyyttäni ja minkä takia meidän elämään on tullut niin paljon ongelmia ja minua vaan itkettää, enkä löydä mitään vastauksia.”

Turvapaikkaprosessiin kytkettynä odottamiseen liittyi myös oman kodin odottaminen ja oman yhteiskunnallisen paikan odottaminen. Toiset odottivat myös sitä, että näkisivät jälleen omaa perhettään. Koko perheellä ei ollut mahdollisuutta lähteä yhdessä turvapaikkaa hakemaan, mutta he voisivat hakea perheenyhdistämistä, kunhan joku perheenjäsen saisi turvapaikan. Jonkun perheenjäsenen harteilla saattoi siis olla paljon toiveita ja odotusta. Hänen turvapaikkansa saaminen vaikutti välittömästi myös vielä kotimaassa odottavan perheen tilanteeseen ja mahdollistaisi heidän muuttamisen Suomeen.

Tämä kaikki kuvaa mielestäni hyvin ajan ja odottamisen ankaruutta. Odottaminen tuli esille kaikissa haastatteluissa samoin kuin useissa asukkaiden kanssa käydyissä keskusteluissa. Odottaminen oli raskasta, erityisesti kun ei odotusajan pituudesta ollut mitään tietoa. Pitkää odotusta ei myöskään välttämättä palkita turvapaikalla, vaan odotusajan päätyttyä voi perhettä odottaa paluu kotimaahan. He eivät varsinaisesti edes tiedä, mitä odottavat. Kaikki valta odotuksen pituudesta ja odotuksen tuloksesta on ylemmällä taholla.

6.2 Tilat, olot ja olotilat

Vaikka arki kietoutuu vahvasti aikaan, se aina myös tapahtuu tietyssä tilassa. Arki sisältää yleensä monia paikkoja, kuten työpaikka, koti, ruokakauppa ym. Samalla se sisältää liikkumista (kävely, autolla ajo, bussilla matkustaminen ym.) näiden arjen paikkojen välillä. Teknologian ansiosta pystymme tänä päivänä tavoittamaan monia paikkoja myös kotoa käsin. Televisio, kännykkä ja tietokone mahdollistavat kokoukseen osallistumisen tai jopa vieraaseen kulttuuriin tutustumisen kotisohvalla istuen. Koti on kuitenkin aina se keskeisin paikka arjessa. Kotia pidetään monien filosofien mielestä arjen etuoikeutettuna symbolina. (Felski 2000.)

6.2.1 Fyysinen tila

Vastaanottokeskuksen perheille ainoa tila arjessa on vastaanottokeskus. He eivät sieltä juurikaan poistu. Oikeastaan ainoat kerrat, jolloin he poistuivat vastaanottokeskuksesta, olivat poliisikuulustelut, turvapaikkapuhuttelut, järjestetyt kauppareissut kahden viikon välein ja erilaiset terveydenhuoltoon liittyvät menot. Jotkut onnelliset polkupyörän omistajat kävivät kesäisin noin neljän kilometrin päässä sijaitsevalla lammella uimassa tai kylän keskustassa kaupassa. Erittäin

harvat olivat onnistuneet löytämään jotain osa-aikaista työtä. Joillain harvoilla oli tuttavias esimerkiksi toisissa vastaanottokeskuksissa, joiden luona he harvoin vierailivat. Turvapaikanhakijaperheille vastaanottokeskus näytteli kodin roolia. Rita Felskin arjen jaottelussa keskeisin arjen paikka on koti. Voiko vastaanottokeskusta kutsua kodiksi?

Vastaanottokeskuksessa täytyy koko perheen asua yhdessä huoneessa. Heidän täytyy jakaa keittiö, wc ja pesutilat viiden muun perheen kesken. Pakastimelle päästäkseen heidän täytyy pyytää työntekijää avaamaan se. Siivotakseen heidän täytyy pyytää työntekijältä välineet ja siivousaineet. Pestäkseen pyykkiä heidän täytyy pyytää työntekijää avaamaan ovi ja silloinkin pesukone voi jo olla jonkun toisen käytössä. Heidän tulee seurata siivouslistaa ja muistaa siivota heille varatut alueet tiettyinä päivinä. Heidän tulee myös sietää sitä, etteivät kaikki ehkä siivoa yhtä huolellisesti kuin he itse tai jättävät jopa siivoamatta. Heillä ei ole omaa rauhaa, vaan ihmisiä pyörii aina ympärillä. Ei ole mahdollista mennä omaan huoneeseen itsekseen rauhoittumaan tai rentoutumaan. Sinulla ei ole yksityisyyttä, vaan kaikki asiasi ovat toisten asukkaiden tiedossa, kuten milloin käyt wc:ssä, mitä syöt ja oletteko puoliso tai lastesi kanssa riidelleet. Työntekijöiden kautta taas joudut kysymään raskaustestisi tuloksia, kertomaan ehkäisytarpeestasi tai toivomastasi abortista. He tuovat sinulle ulostenäytepurkkeja ja pyytävät täyttämään ne. Heille joudut kertomaan ihottumasta jalkovälissäsi saadakseni ajan terveydenhoitajalle. Tämä kaikki hoidetaan tietenkin kielellä, mitä et juurikaan puhu tai ymmärrä. Toisinaan voit hakea toisen suomea tai englantia paremmin puhuvan asukkaan tai oman lapsesi tulkiksi asioiden hoitoon, mikä tarkoittaa sitä, että asiasi voivat olla hetken päästä koko talon tiedossa.

Vanhemmat kertoivat vastaanottokeskuksen ongelmiksi tilojen ahtauden. He eivät pitäneet siitä, että tilat piti jakaa toisten perheiden kesken. ”Olen turhautunut elämän suhteen, minulla on vain sellainen olo, kun asumme tällaisessa ahtaassa ja pienessä tilassa, että meitä luullaan eläimiksi.” Työntekijätkin kuvasivat tiloja laitospäiviksi ja entisiä laitoksiahan monet vastaanottokeskukset meillä ovat, kuten myös Mäntylä. Se on aiemmin palvellut sairaita ja alkoholisteja. Eniten ristiriitoja asukkaiden keskuudessa aiheuttivat siivousvuorot ja niistä on käyty useita taisteluita. Haastatteluissa jokainen toi esiin siivouksen ongelmat. ”Asukkaat katsovat kuka ei siivoa ja kun joku jättää siivoamatta, he eivät siivoa enää itsekään. Siinä käy lopulta niin, ettei kukaan enää siivoa.” Yhteisten tilojen likaisuus huoletti monia vanhempia. He kertoivat kokevansa ne epähygieenisiksi, eivätkä mielellään pitäisi pieniä lapsiaan niin likaisissa tiloissa. Tilana tai kotina ei vastaanottokeskus saa aikaan kovin positiivista kaikua niin asukkailta kuin työntekijöiltäkään. Eräs

perheen isä totesikin:

”Jos joku ohjaaja voisi asua täällä 24 tuntia, niin sen jälkeen hän olisi minusta todella rohkea.”

Myös työntekijät sanoivat, etteivät he itse haluaisi asua vastaanottokeskuksessa.

Vastaanottokeskuksessa kiinnitin itse ensin huomiota lukittuihin tiloihin ja uskoin sen tekevän perheen arjesta aivan mahdotonta. Kukaan ei kuitenkaan tuonut esille haastatteluissa tai muutenkaan sitä, että kokevat lukitut tilat hankalana. He eivät huomioineet sitä mitenkään. Joiltain perheen äideiltä kysyin, miten he kokivat lukitun pakastimen tai pesutuvan. Nämä kun pääasiassa olivat äitien käyttämiä tiloja. He kertoivat, että pitivät sitä turvallisena ja hyvänä järjestyksen luojana. He pelkäsivät, että ilman lukkoja pakastimesta varastettaisiin heidän ruokiaan.

Rita Felski (2000) kertoo erään arjen paikan monille olevan ruokakauppa. Se on arkinen ja siellä käydään siitä välttämättömästä tarpeesta hankkia perheelle ruokaa. Vastaanottokeskuksen asukkaille ruokakauppa kuitenkin näyttäytyy aivan toisenlaisena paikkana. Heille on kahden viikon välein järjestetty bussikuljetus suureen ruokakauppaan ja se katkaisee heidän arkensa. Se on monille se kauan odotettu juhlahetki, kun he pääsevät hetkeksi pois vastaanottokeskuksesta. Koko perhe odottaa päivän bussin saapumista pihalle ja kaikki olisivat lähdössä kyytiin. Kaikki eivät kuitenkaan mahdu yhteen bussiin, joten havainnointijakson aikana kauppareissuista tehtiin maksullisia. Hinta on 5€henkilö, jotta koko perhe ei lähtisi ostoksille. Näin vanhemmat joutuvat aina päättämään sen, kumpi kauppaan pääsee ja kumpi jää lasten kanssa vastaanottokeskukseen. Tästä aiheutui useasti pariskuntien välille riitoja.

Kauppareissut ovat toki tarpeellisia perheille, joissa ruokaa kuluu paljon ja lähin pikkukauppa sijaitsee kaukana. Ruokaostoksia on kuitenkin mahdotonta tehdä isolle perheelle kerralla kahdeksi viikoksi ja eräs yksinhuoltajaäiti kertoikin joutuvansa kävelemään kylälle kauppaan, yhteensä kahdeksan kilometrin matkan hakemaan ruokaa. Paluumatka on usein raskas, sillä hän kantaa painavia kauppakasseja neljän kilometrin matkan yksin. Kauppareissut nähtiin myös terapeuttisina ja voimauttavina. Ne ovat arjen luksusta ja katkaisivat toiston. Joku asukkaista kritisoi hyvin voimakkaasti haastattelussaan sitä, miksi kauppareissulta on aina niin kiire takaisin. Hän kertoi sen olevan monille hengähdystauko turvapaikanhakijan raskaasta arjesta ja sitten bussin kaartaessa kaupan pihaan ilmoitetaan, että on tunti aikaa ja nyt kiireellä etsikään tarvittavat ruokatarvikkeet. Työntekijät eivät hänen mukaansa ymmärrä, että se on asukkaille paljon enemmän kuin

ruokavarastojen täydennystä. Se on heille aikaa poissa vastaanottokeskuksesta.

Turvapaikanhakijoilla on vapaa liikkumisoikeus Suomessa, mutta monellakaan ei ole paikkaa, mihin mennä. Suurin syy vastaanottokeskuksen seinien sisällä pysyttelemiseen on kuitenkin se, että se on niin syrjässä. Monet asukkaat toivat tätä haastatteluissa esille. He sanoivat asuvansa metsässä. Sieltä on mahdotonta päästä minnekään ilman kuljetusta. Erityisesti perheille tämä on ongelma, sillä lähin bussipysäkki sijaitsi kylällä neljän kilometrin päässä. Siitäkään ei kesäisin kulkenut yhtään bussia. Monet toivoivat, että he saisivat asua jossain isoissa kaupungeissa, missä he pääsisivät edes hetkeksi pois vastaanottokeskuksesta ja voisivat omatoimisesti liikkua ilman autoa. Joillain on esimerkiksi sukulaisia toisissa vastaanottokeskuksissa, mutta kulkuvaikeuksien takia heidän ei juuri tule lähdettyä sinne.

Muita arjen paikkoja ovat oikeastaan terveydenhuoltoon liittyvät käynnit neuvolassa, lääkärissä, laboratoriossa tai päivystyksessä. Nämäkään eivät varsinaisesti kuulu arjen paikkoihin, sillä käynnit ovat harvinaisia yksittäiselle turvapaikanhakijalle. Vein kerran yhtä perhettä neuvolaan, missä lupasin odottaa perheen pienen pojan kanssa odotushuoneessa sen ajan, kun vanhemmat olivat hoitajan luona. Poika oli aivan ihmeissään, kun hyllyillä oli paljon leluja. Hän vain katseli hymyillen ja varmisti katseellaan, että minä hyväksyin niihin koskemisen. Hän ei osannut leikkiä leluilla. Hän otti jokaisen lelun yksitellen käteensä, katsoi sitä hetken ja laittoi sen lattialle. Sitten hän siirtyi seuraavan luokse. Hän ei tiennyt, mitä olisi niillä tehnyt, mutta mielenkiintoisia ne olivat. Hän kosketti jokaista lelua ja hymyili aurinkoisesti. Hänelle se ei ollut arkinen paikka. Vastaanottokeskuksessa on hyvin vähän leluja. Niitä on lastenhuoneessa, mihin pääsee vain silloin, kun lapsilla on hoitaja ja vanhemmat ovat suomen kielen tunneilla. Olen kuitenkin kuullut, etteivät lapset osaa sielläkään leikkiä leluilla. He vain levittävät ne ympäriinsä ja riehuvat.

Perheiden kouluikäiset lapset ovat ainoita, joilla arjessaan on jokin muukin tila kuin vastaanottokeskus. Se on koulu. Heillä on myös selkeä viikonloppu ja lomat. Kesällä heille oli järjestetty kesätoimintaa arkipäiviksi. Heidän arkipäivään sisältyy myös liikkuminen vastaanottokeskuksesta kouluun ja takaisin. Tämä tapahtuu koulutaksilla, joka hakee heidät pihasta ja palauttaa koulupäivän jälkeen takaisin pihaan. Muut perheenjäsenet, vanhemmat ja alle kouluikäiset lapset, ovat vastaanottokeskuksella. Siinä ei lähellä ole mitään. Jos heillä on jokin sovittu tapaaminen, heidät kuljetetaan vastaanottokeskuksen ovelta toiselle ovelle vastaanottokeskuksen työntekijöiden toimesta. Joku oli keksinyt kävelemisen tavaksi saada omaa

aikaa ja päästä pois vastaanottokeskukselta. Muutamat käyvät läheisellä joella kalassa. Joillakin on osa-aikaista työtä, missä he käyvät. He olivat äärimmäisen onnellisia saadessaan tehdä työtä ja päästessään hetkeksi pois vastaanottokeskukselta.

Monet vastaanottokeskuksen asukkaat ovat jo asuneet useammassakin vastaanottokeskuksessa. Heille itselleen muutot tuntuivat mielivaltaisilta, eivätkä he itse olleet saaneet sanoa, mihin vastaanottokeskukseen haluaisivat. Joku kertoi, että heidän perheelleen oli ilmoitettu, että heidän tulisi muuttaa toiseen vastaanottokeskukseen. He olivat kertoneet, etteivät olleet halukkaita muuttamaan, vaan halusivat pysyä siellä, missä olivatkin. Heidän oli kuitenkin pitänyt muuttaa, eikä heille oltu kerrottu siihen mitään syytä. Heille oli aluksi puhuttu toisesta vastaanottokeskuksesta, mutta vasta matkalla olikin selvinnyt, että he eivät pääsekään tähän vastaanottokeskukseen, vaan joutuvat Mäntylään. He eivät olisi halunneet Mäntylään, mutta mitään ei ollut tehtävissä. Osa vastaanottokeskuksista on niin kutsuttuja transit-keskuksia, jossa ihmiset asuvat vain hetken aikaa, kunnes muuttavat pysyvämpään keskukseseen. Heillä itsellään ei ole sananvaltaa siinä, mihin keskukseseen heidät majoitetaan, vaan keskus määräytyy sen perusteella, missä on tilaa. Perheen jäseniä voidaan toisinaan yhdistää samaan keskukseseen. Siirtoja käytetään myös kurinpidollisiin tehtäviin, jolloin mahdollisesti häiriötä aiheuttava henkilö voidaan siirtää toiseen paikkaan. Kotiutuminen on kuitenkin vaikeaa, mikäli ei voi olla varma, asuuko samassa paikassa vain hetken vai pidemmän aikaa. Asukkaiden omissa tarinoissa heillä ei tuntunut olevan käsitystä siitä, miksi he joutuivat muuttamaan.

Toinen asia on muutot vastaanottokeskuksen sisällä. Monet olivat katkeria siitä, etteivät he voineet vaihtaa huonetta, vaikka jokin toinen huone oli tyhjänä. Joku taas oli katkera siitä, että oli joutunut vaihtamaan huonetta siksi, että henkilökunta määräsi. Asukkaat eivät itse saaneet valita huonettaan vastaanottokeskuksen sisälläkään, vaan sen hoiti henkilökunta. Yleensä kuitenkin pyritään siihen, että asukas voisi asua samassa huoneessa koko ajan, mutta riitojen takia perheitä joudutaan välillä siirtämään. Työntekijät eivät nähneet vastaanottokeskusta perheiden kotina, vaan kertoivat sen olevan lyhyt ja väliaikainen vaihe heidän elämässään. Tarkoituksena on aloittaa varsinainen kotoutuminen vasta perheiden siirtyessä kuntaan. Kotoutumisella viitataan kodin rakentamiseen niin henkisesti kuin fyysisestikin uuteen paikkaan. Työntekijät näkivät, etteivät perheet ole rakentamassa kotia vastaanottokeskukseen, vaan varsinainen kotoutuminen alkaa vasta vastaanottokeskus-vaiheen jälkeen. Myös kotoutuminen Suomeen tai ylipäätään suomalaiseen yhteiskuntaan alkaa vasta sen jälkeen, kun perhe muuttaa pois vastaanottokeskuksesta. Perheet itsekin kertoivat, etteivät he tiedä

mitään suomalaisesta yhteiskunnasta, sillä eivät ole eläneet siinä. He ovat eläneet vain vastaanottokeskuksessa.

6.2.2 Psyykinen tila

Agnes Heller (1984, 239) kirjoittaa, arjen eläminen vaatii tietyn säilyvän paikan, mistä voimme lähteä ja mihin voimme palata. Tätä pysyvää paikkaa kutsutaan kodiksi. Ihmisen arjessa tulisi olla oma, turvallinen paikka, mistä käsin hän etenee maailmassa. Hellerin (mt.) mukaan tuttuus on arjen tarve. Tuttuus luo turvallisuutta ja lämpöä, mikä mahdollistaa mielekkään mielikuvan arjen kodista. Koti ei ole vain maantieteellinen paikka, koti on arjen keskipiste. Koti nähdään yleensä synonyyminä tuttuudelle ja rutiineille. Koti on fyysinen, mutta ennen kaikkea psyykinen tila. Se on paikka, missä koet olevasi kuin kotonasi.

Jos kotia kuvaa se, että siellä on tuttua ja turvallista, lämpöä ja rutiineita, niin vastaanottokeskusta ei mielestäni voi kutsua kodiksi. Jotkut asiat ovat tuttuja, mutta osa taas tuntuu perheistä mielivaltaisilta ylhäältä päin sanelluista säännöiltä, mitä ei pitäisi omassa kodissaan joutua noudattamaan. Itse et voi luoda tuttuutta, vaan sinun tulee tutustua siellä vallitsevaan kulttuuriin ja sääntöihin. Turvallistakaan siellä ei kaikille ole. Joku vanhempi kertoi, että hän ajatteli Suomeen saapuessaan päässeensä turvaan kotimaan kauheuksia. Niitä hän pääsikin pakoan, mutta täällä oli edessä omat kauheudet. Lämpö tuntui kadonneen monien arjesta ja mielistä. Monet kertoivat, ettei heidän elämässään ole tällä hetkellä mitään hyvää, ei mitään ilonaiheita. Heillä on vain huolia ja suruja. Rutiineja vastaanottokeskuksessa toteutetaan oman jaksamisen mukaan. Niitä on vähän. Lähinnä ruuanlaitto, siivous ja suomenkielen tunnit kahdesti viikossa kuuluvat rutiineihin.

Mary Douglasin (1991) mukaan koti alkaa siitä, kun jokin tila otetaan haltuun, kontrolloiduksi ja hallituksi. Vastaanottokeskus ei tilana anna tähän mahdollisuutta. Se on tila, missä valta ei ole asukkailla itsellään. Tila on Massey'n (2008) mukaan täynnä valtaa ja symbolismia. Tilaa hän kuvaa monimutkaiseksi hallitsemisen, alistumisen, solidaarisuuden ja yhteistyön suhteiden verkoksi. Tämä on valtageometriaa. Perheiden kodeissa tämä valtageometria jaetaan perheenjäsenten kesken. Vastaanottokeskuksessa se jaetaan myös työntekijöiden kesken, joilla aina tulee olemaan suurempi

valta. Huttusen (2002) teoksessa vastaanottokeskus nähdään tilana epämääräisenä, kiinnekohdattomana ja ahdistavana. Jos Suomeen ei voi jäädä, sen rajojen ulkopuolella on koko maailma, jossa kaikki paikat ovat yhtäläillä mahdottomia. Ei ole paikkaa, mihin mennä tai mihin perustaa kotia.

bell hooks (1990, 42) kirjoittaa, että aikoinaan afrikanamerikkalaiset uskoivat, että kodin rakentamisella, oli se sitten millainen tahansa – puinen röttelö tai maja, oli poliittinen merkitys. Huolimatta heidän kohtaamastaan epätasa-arvoisesta todellisuudesta ja rotusyrjinnästä, jokaisen koti oli se yksi paikka, missä he pystyivät kohtaamaan oikeudenmukaisuuden ja missä he pystyivät nousemaan sortoa vastaan. Mitä jos tämä paikka puuttuu? Voiko kodin rakentaa paikkaan, mistä toivoo pääsevänsä mahdollisimman pian pois? Turvapaikanhakijoiden mielestä he eivät olleet missään paikassa. Jotkut viittasivat puheessaan vastaanottokeskukseen ja erityisesti heidän omaan huoneeseensa kotina. Useimmat puhuivat vain huoneesta ja keskuksesta. Jotkut ehkä olivat onnistuneet rakentamaan itselleen väliaikaisen kodin omaan huoneeseensa, kaikki eivät. Ahdistavalle kodille ei ole vaihtoehtoa, mutta ahdistavuus ei vähennä kodin merkitystä (Huttunen 2002). Vastaanottokeskus on tällä hetkellä perheiden ainoa koti ja sellaisena heille merkityksellinen. Aiempaa kotia ei välttämättä kotimaassa enää ole, eikä tulevaisuuden kodista uskalla vielä haaveilla.

Pentikäisen (2005) tutkimuksen mukaan monet vastaanottokeskuksessa pitkään asuneista haaveilivat tulevaisuudesta. He olivat luoneet aivan epärealistisen unelman Suomessa asumisesta. He uskoivat, että päästessään muuttamaan omaan asuntoonsa heitä odottaa omakotitalo, työpaikat, lapsille hieno tulevaisuus ja he saavat vihdoin oikean ihmisen aseman osana suomalaista yhteiskuntaa. Pettymys oli perheille suuri, kun he joutuivat pieneen kerrostaloasuntoon ilman työpaikkaa ja edelleen olivat aivan eriarvoisessa asemassa kuin suomalaiset ihmiset. Tulevaisuuden koti olikin aivan erilainen paikka, minkä he olivat vastaanottokeskuksessa asuessaan kuvitelleet.

Koti on hyvin sukupuolittunut paikka. Nainen nähdään usein kodin persoonallistumana. Nainen pitää kodin siistinä, laittaa kotona ruokaa, hoitaa lapset kotona. Nainen on yleensä se, joka on luonut tuttuuden ja rutiinit kotiin. (Felski 2000.) Koti naisen paikkana tulee vahvasti historiasta. Naiset ovat hoitaneet lapset kotona, kun miehet ovat käyneet kodin ulkopuolella työssä. Länsimaissa naisen paikka alkoi laajentua vasta teollistumisen myötä, kun miehet eivät enää riittäneet täyttämään tehtaissa olevia työpaikkoja. Tällöin sukupuolten välisten suhteiden säännöt

kyseenalaistettiin. (Massey 2008, 150.) Nykyään länsimaissa naisten ja miesten erilaiset roolit ovat hämärtyneet, vaikka sitkeästi nainen meilläkin liitetään kotiin. Erityisesti kuitenkin toisissa maissa ja kulttuureissa tämä roolijako on selvä. Monissa afrikkalaisissa ja aasialaisissa perheissä nainen on edelleen kotona miehen käydessä töissä. Monille vastaanottokeskuksissa asuville perheille tämä tilanne on arkipäivää heidän kotimaassaan. Monet naiset ovat lukutaidottomia ja he olivat kotimaassaan eläneet kotiäiteinä. Vastaanottokeskuksessa monissa perheissä naiset ovatkin ne, jotka laittavat ruuan ja pesevät pyykit.

Miesten rooli kodeissa on kuitenkin viime vuosina ainakin länsimaissa muuttunut paljon. He osallistuvat kotitöihin ja lastenhoitoon varsin paljon. Myös vastaanottokeskuksessa miehet osallistuivat kodin arkeen. Miehet tuntuivat osallistuvan paljon siivoukseen ja lastenhoitoon. Toisaalta heille ei ollut tarjolla niitä perinteisiä miesten töitä kodin ulkopuolella. Nähdäänkö arjen luominen tai kodin rakentaminen yleensä naisen vastuulla? Selviytyvätkö naiset paremmin omassa roolissaan arjessa kuin miehet? Monet naisethan ovat tottuneet olemaan kotona. Mielestäni tässä voi olla jotain perää, sillä perheissä miehet tuntuivat syövän enemmän psyykelääkkeitä kuin naiset. Toisaalta taas riitoja aloittivat varmasti yhtä usein naiset kuin miehetkin. Samoin haastatteluiden perusteella naisilla tuntui elämä olevan yhtä raskasta kuin miehillä ja he kokivat oman psyykkisen vointinsa usein huonoksi. Eräs äiti kuvasi näin elämäänsä vastaanottokeskuksessa:

”Ei ole mitään iloisia asioita, minulla on yötä päivää itku kurkussa, koska asumme sellaisessa paikassa, missä on paljon eri maalaisia ihmisiä. On todella vaikeaa, kun ei ole yhteistä kieltä. Me neljä henkilöä asumme yhdessä huoneessa ja käytämme yhteisiä tiloja ja tilojen käytöstä tulee tappelua.”

Psyykkisesti ihmiset tuntuivat olevan jumissa vastaanottokeskuksessa ja olivat iloisia kaikesta, mikä sai ajatukset pois siitä. Tällaisia tilanteita kuitenkin on vähän. Niitä ovat erilaiset yksittäiset aktiviteetit, satunnaiset työt, kauppareissut ym. Hetkeksi pois pääseminen tuntui olevan monille tärkeää – edes ajatusten tasolla.

Huttusen (2002) teoksessa pakolaiselämän turvapaikkana ja kiinnekohtana uudessa ympäristössä toimi perhe. Arjen huolenpidon, ruoan ja yhteisen kielen kautta perhe-elämä on se, joka tuottaa kodin uudessakin ympäristössä. Tässä tutkimassani aineistossa perhe ei näyttänyt olevan aivan samanlainen turvapaikka tai kiinnekohta elämässä. Perhe oli kaikille tärkeä, mutta huolta omasta

jaksamisesta ja huolehtivana vanhempana toimimisesta monet toivat haastatteluissa esille. Perhe koettiin toisinaan jopa raskaaksi, eikä voimauttavaksi, jollaisena se tulisi nähdä. Toisaalta taas ne, joiden perheestä osa oli vielä kotimaassa, kokivat sen erittäin raskaaksi ja voimia vieväksi tilanteeksi. Koko perheen yhdessäolo toi varmasti myös turvallisuuden tuntua ja rauhaa.

6.2.3 Sosiaalinen tila

Työntekijät vastaanottokeskuksessa toimivat eräänlaisina portinvartijoina. Sinun tarvitsee ensin vakuuttaa heidät, että todella tarvitset lääkäriä, hammaslääkäriä tai lakimiestä, ennen kuin sinulle varataan aika. Eräs ohjaaja sanoikin asian hyvin haastattelussaan ” asukas joutuu ensin ohjaajan käsittelyyn sitten ohjaaja ohjaa eteenpäin”. Ohjaajat käyttävät vastaanottokeskuksessa heille organisaation taholta annettua valtaa. Tilanne on hieman sama kuin esimerkiksi sosiaalityöntekijöillä tai vanginvartijoilla. He toimivat vastaanottokeskuksen asukkaiden ja muiden tahojen välissä. Heidän tehtävä on tietyllä tapaa ajaa asukkaiden asioita ja huolehtia heidän oikeuksistaan, mutta myös säädellä heidän toimintaansa.

Tätä voisi verrata Anssi Peräkylän (1997) tutkimukseen vuorovaikutuksesta ja vallankäytöstä vankien ja vartijoiden välillä. Vuorovaikutukseen liittyy valtaa konkreettisten tehtävien kautta, kuten ovien avaaminen ja sulkeminen, mutta työntekijöiden ja vankien välillä on myös molemminpuolista vuorovaikutuksessa tuotettua arvokkuutta. Sama tilanne on vastaanottokeskuksessa työskentelevien työntekijöiden ja asukkaiden välillä. Kukaan työntekijä ei ollut työssään kohdannut uhkaavia tilanteita, vaikka he olivat menneet selvittämään väkivaltaisiakin riitoja asukkaiden välillä. Uhka ei kuitenkaan ollut koskaan kohdistunut heihin itseensä, eivätkä he osanneet työssään pelätä. Syyksi tähän he mainitsivat luottamuksen. He kokivat luottavansa asukkaisiin ja kokivat asukkaiden myös luottavan heihin työntekijöinä. Tämä viittaa juuri Peräkylän (1997) mainitsemaan vuorovaikutuksessa tuotettuun arvokkuuteen.

Työntekijöiden ja asukkaiden välinen vuorovaikutus ei kuitenkaan ollut ongelmaton. Kieli tuotti paljon harmia asukkaille, kuten eräs haastateltu yksinhuoltajaäiti kertoo.

”Jos tarvitsee jotakin, niin kaikki eivät osaa puhua suomea, niin et pysty selittämään ohjaajalle, mitä haluat. Tai sitten sanotaan, että kahden viikon päästä tulee tulkki tänne ja silloin voidaan asiaksi selvittää, vaikka minulla olisi

kiireellistäkin asiaa.”

Eräs työntekijöiden ja asukkaiden vuorovaikutukseen vaikuttava asia oli vielä se, että ketään työntekijää ei aina välttämättä ollut tavoitettavissa, eivätkä asukkaat tienneet, mihin aikaan työntekijän tavoittaisi. Työntekijät saattavat olla kuljettamassa asukkaita jonnekin, he saattavat olla palaverissa tai esimerkiksi ruokatauolla. Sen sijaan työntekijät halutessaan lähes aina pystyvät tavoittamaan asukkaan ja heillä on tarvittaessa oikeus mennä asukkaiden huoneisiin.

Naapureiden väliset riidat ovat yleisiä vastaanottokeskuksessa. Eräs isä kertoi naapurin lyöneen hänen vaimoaan sekä toisen naapurin lyöneen hänen lastaan. Myös huutelua ja sanallista väkivaltaa käytetään. Tilojen ahtaus oli monien mielestä yksi asia, mikä aiheutti riitaa. Riitaa aiheuttivat myös siivousvuorot tai esimerkiksi se, että joku jätti keittiön sotkuiseksi ruuan laitton jälkeen. Naapureiden kesken esiintyi mustasukkaisuutta siitä, että joku tuli raskaaksi ja toinen ei tai siitä, että toisen mies hoiti enemmän lapsia kuin toisen. Samoin turvapaikkaprosessi oli omiaan luomaan ristiriitoja perheiden kesken. Tietyllä tavallahan turvapaikanhakijat ovat kilpailijoita keskenään ja taistelevat samasta palkinnosta, mitä ei jaeta kaikille. Eräs riita, mitä olin työntekijänä selvittelemässä, liittyi siihen, että naapuri oli sanonut toisen perheen äidille, etteivät he saisi turvapaikkaa, sillä ovat väärältä alueelta kotoisin. Sieltä alueelta tulleet turvapaikanhakijat eivät ole saaneet turvapaikkoja, mutta taas se alue, mistä he itse olivat kotoisin, laskettiin vaaralliseksi alueeksi ja sieltä tulevat saisivat varmemmin turvapaikan. Nämä naapurit olivat samasta maasta kotoisin, mutta eri alueilta. Tästä syntyi iso riita. Vanhempien väliset riidat etenivät usein myös lasten välisiksi riidoiksi ja lapset olivat toistensa kimpussa pihalla purren ja hiuksia repien.

Eri kansallisuuksia edustavien välillä on riitoja ja oma hierarkiansa. Yleensä samaa kansallisuutta edustavat perheet viettivät aikaa keskenään. Tämä johtui perheiden mukaan yhteisesti kielestä. Kuitenkin jonkinlaista hierarkiaa on vastaanottokeskuksessa olemassa eri kansallisuuksien välillä. Usein kuulin siellä, että somalit eivät osaa siivota ja heitä tulisi opettaa siivoamaan. Toiset eivät halunneet asua somalien kanssa samalla käytävällä ja toiset eivät halunneet asua kurdien kanssa. Aikuiset kertoivat, että osastoille on muodostunut pomoja, jotka päättävät, miten asiat siellä osastolla hoidetaan. Yleensä nämä pomot olivat sellaisia, jotka olivat asuneet vastaanottokeskuksessa pisimpään.

Parisuhteet tuntuivat olevan vastaanottokeskuksessa koetuksella samoin kuin vanhempien lapsiaan

kohtaan osoittama hellyys ja huomio. Perheiden sisäiset riidat olivat yleisiä ja usein selviteltiin sitä, että vaimo oli lyönyt miestänsä tai mies vaimoaan. Usein joku huusi puolisolleen tai lapsilleen. Myös lapsiin kohdistui fyysistä kurinpitoa, mikä oli monien kotimaassa yleinen käytäntö. Sitä pyrittiin työntekijöiden taholta kitkemään pois. Lapset tuntuivat monesti olevan ns. oman onnensa nojassa. Vanhemmat päästivät monesti lapset ulos huoneesta heidän herättyään ja jatkoivat itse unia. Pienetkin lapsen vaeltelivat käytävillä ja pihalla ilman aikuista. Lapset yleensä liikkuvat ryhmässä ja heidän välilleen tuli paljon riitoja. Vanhemmat eivät useinkaan olleet näitä ratkomassa. Eräs asia, mihin kiinnitin työntekijänä huomiota oli se, että lapset tulivat usein hakemaan apua ja lohdutusta työntekijöiltä heidän toimistoltaan, kun olivat satuttaneet itsensä. Lapset olivat vastaanottokeskuksessa omien vanhempiansa vastuulla, eikä työntekijöiden työnkuvaan kuulunut lapsista huolehtiminen tai lasten kasvattaminen. Kuitenkin monesti työntekijät menivät lasten välisiin riitoihin väliin tai kävivät lohduttamassa itkevää lasta.

Konflikteja ja ristiriitoja vastaanottokeskuksessa syntyy myös perheiden ja työntekijöiden välille. Monet aikuiset kertoivat, että ovat välillä aiheettomastikin purkaneet pahaa oloaan työntekijöihin. Toisinaan työntekijät saivat kontrollia harjoittaessaan hieman ikävää huutelua osakseen asukkaiden taholta. Kukaan työntekijä ei kuitenkaan koskaan kokenut olevansa erityisen uhan tai vaaran kohteena, eikä kukaan ollut koskaan pelännyt työssään. He uskoivat, että luottamus ihmisten kesken oli se, mikä teki työstä turvallisen. Asukkaat taas hieman kritisoiivat sitä, miten tulivat joidenkin työntekijöiden taholta kohdelluiksi. He kokivat, ettei heitä arvostettu, eivätkä työntekijät toisinaan ymmärtäneet heidän vaikeaa tilannettaan.

Yhteisöllinen kontrolli on vastaanottokeskuksessa asuvien perheiden kesken vahva. Suurin osa tutkimuksen hetkellä vastaanottokeskuksessa asuneista perheistä oli muslimeja. Muslimien elämään kuuluu vahvasti rukoilu sekä esimerkiksi tietynlaisen ruokavalion seuraaminen. Muiden uskonnon harjoittamista seurattiin yhteisöllisen kontrollin avulla. Erityisesti tämä tuli esille muslimien paaston, ramadanin, aikana. Ramadan on kuukauden kestävä uskonnollinen paasto, jonka aikana saa syödä vain auringonlaskun ja -nousun välisenä aikana. Tämä on tarkoitettu vain terveille aikuisille, eikä esimerkiksi raskaana oleville. Eräs keskenmenon saanut nainen kuitenkin kertoi, että yhteisöllinen kontrolli on vastaanottokeskuksessa niin suurta, että hänenkin tuli raskaana ollessaan osallistua paastoon. Suomessa tämä oli erityisen hankalaa vuonna 2010, sillä ramadan ajoittui pääosin elokuuhun, jolloin valoisa, paastoamiseen tarkoitettu aika on pitkä. Asukkaat myös kertoivat, ettei heistä suurin osa noudattaisi kotimaassaan näin tiukasti islamin uskonnon ohjeita,

kuin mitä he noudattavat nyt vastaanottokeskuksessa asuessaan. Yhteisöllinen kontrolli on vahva, mutta myös uskonto tuttuudessaan luo perheille turvallisuutta.

Vastaanottokeskus on perheille lähes ainoa sosiaalinen tila. Perheiden kouluikäiset lapset tapaavat kouluissa ikätovereitaan ja he saivat ystäviä vastaanottokeskuksen ulkopuoleltakin. Muiden perheenjäsenten käymä sosiaalinen vuorovaikutus tapahtuu lähinnä vastaanottokeskuksen sisällä. Jotkut pitävät yhteyttä kotimaahansa tietokoneen kautta aina yhteyksien toimiessa. Jotkut taas pystyvät soittamaan kotimaassa oleville läheisilleen toisinaan, mutta se on kallista. Joillain onnellisilla on tuttuja Suomessa, joiden kanssa pystyvät toisinaan soittelemaan. Sosiaalinen tilakin on vastaanottokeskuksessa hyvin rajattu ja televisio, puhelin ja Internet olivat monille joitain keinoja kuulla ulkomaailmasta jotain.

Massey (2008) näkee tilan sosiaalisen ulottuvuutena. Hänen mukaansa tila ei missään nimessä ole staattinen, vaan tila muodostuu samanaikaisesta olemassaolostamme ja keskinäisistä suhteistamme. Tila tuotetaan käytännöissä ja vuorovaikutussuhteissa. Tila ja paikka voivat olla ainutkertaisia. Paikan tuntu, käsitys sen luonteesta, voidaan rakentaa vain liittämällä paikka toisiin, muualla oleviin paikkoihin. Paikoilla ei ole yhtä ainutlaatuista identiteettiä, vaan ne ovat täynnä sisäisiä konflikteja. Yksi merkityksellinen ja erityinen paikka on koti. Jotta vastaanottokeskuksesta pystyisi luomaan kodin, vaatii se paikan luonteen käsittämistä kodiksi. Sitä verrataan omiin käsityksiin kodista ja sellaiset, jotka pystyvät liittämään erityisesti vastaanottokeskuksen sosiaalisen tilan kotiin, pystyvät mahdollisesti mieltämään vastaanottokeskuksen kodikseen. Massey (2008) vertaa paikkoja prosesseiksi. Niiden luominen ei tapahdu hetkessä, vaan vaatii aikaa. Näin on myös kodin kanssa. Huttusen (2002) väitöskirjassa korostuu myös se, että ihmissuhteet ja sosiaaliset verkostot korostuvat kodin tuojana pakolaisen elämässä.

6.3 Toiminta ja toimettomuus

Felskin (2000) kolmas arjen ulottuvuus on modaalisuus, mikä viittaa tavanmukaisuuteen. Tavanmukaisuus luo tuttuutta ja turvallisuutta samalla kun se aiheuttaa tylsistymistä. Modaalisuuteen kuuluu niin teot kuin asenteetkin. Ne tuotetaan usein puoliautomaattisesti, keskittymättä tai tahtomatta. Niiden suhde arkeen on paradoksaalinen tarkoituksenaan sekä säilyttää että kieltää arkea. Arkea on se rutiininomainen toiminta, jota toistetaan päivästä toiseen

tiedostamatta. Arkea pidetään itsestään selvänä todellisuutena. Emme kuitenkaan selviäisi arjesta, mikäli se jatkuvasti vaatisi innovatiivista ajattelua. Heller (1984, 259) väittää, että selviytyäksemme elämässä ja saadaksemme jotain aikaiseksi, olemme riippuvaisia rutiineista. Voimme kyseenalaistaa ja pohtia joitain toimintamme osa-alueita, mutta emme kaikkea kerralla. Rutiininomainen toiminta vahvistaa, antaa lohtua ja luo merkityksen. Se voidaan nähdä myös rajoittavana ja aidon elämän vihollisena. (Felski 2000.)

Arkea ei tulisi rajata vain homogeeniseksi ja ennustettavaksi. Siihen kuuluu myös laaja kirjo erilaisia aktiviteetteja, asenteita ja käyttäytymismalleja. Se on rikkimenneitä malleja, epärationaalisia tekoja, ratkaisemattomia konflikteja ja ennustamattomia tapahtumia. (Felski 2000.) Nyt tarkastelen niitä aktiviteetteja ja asenteita, joita perheillä on vastaanottokeskuksessa eläessään.

6.3.1 Toiminta vastaanottokeskuksessa

Perheiden toiminta vastaanottokeskuksessa on melko vähäistä. Lähinnä se on toimetttömyyttä. Usein nainen laittoi ruokaa ja siivosi perheen huonetta. Miehet valittivat toimetttömyyttä. Lapset leikkivät pihalla tai juoksivat vastaanottokeskuksen käytävillä ilman valvontaa. Perheet toimivat rutiininomaisesti, jopa lähes robottimaisesti. Aikuisilla on hyvin vähän mitään innovatiivista ajattelua vaativaa toimintaa. Erityisesti lapsille toivottiin järjestettyä toimintaa. Monet vanhemmat kertoivat, että lapset oppivat kiroilemaan ja muita huonoja tapoja toisiltaan vastaanottokeskuksessa. Heillä ei ole voimia katsoa lasten perään jatkuvasti. Kesällä alle kouluikäisille lapsille tuli sosiaalialan opiskelija järjestämään metsäretken osana omia opintojaan. Lapset olivat retkellä pari tuntia, minkä aikana leikittiin metsässä sekä tutustuttiin suomalaisiin kasveihin, eläimiin ja marjoihin. Tämä oli yksi perheiden kohokohtia. Vanhemmat ja lapset odottivat aamusta alkaen, milloin lapset pääsevät retkelle ja siitä puhuttiin vielä viikkoja retken jälkeen. Lähes päivittäin lapset tulivat katsomaan muutamaa ilmoitustaululle laitettua kuvaa retkestä ja kertomaan, mitä kaikkea olivat tehneet.

”Jos olisin yhden päivän johtajana, toinen asia minkä korjaisin, palkkaisin muutaman ohjaajan noille lapsille, jotka eivät käy koulua. Lapset eivät käy koulua ja he ovat joko pihalla tai kerroksissa ja he ovat oppineet pahoja tapoja. Palkkaisin hänet opettamaan heille hyödyllisiä asioita, esim. mikä on suomeksi pöytä, tuoli ym. ei kiro sanoja, jotka jokainen lapsi täällä osaa. Lasten aivot ovat

todella terävät ja he muistavat kiro sanat ja pahat asiat. Omasta lapsestani voin sanoa, että en voi pitää häntä koko ajan huoneessa ja hän menee pihalle ja hän oppii paljon rumia sanoja. Ihmiset kuulevat ja luulevat, että kotikasvatus on mennyt pieleen.”

Päivähoitoa lapsille toivoivat niin vanhemmat kuin työntekijätkin. Lapsille olisi tärkeää osallistua johonkin ryhmätoimintaan ennen koulun aloitusta ja vanhemmat kaipasivat pientä levähdystaukoa ja omaa aikaa. Myöskään perheellisten ei ollut mahdollista osallistua edistyneempien suomenkielen kursseille, jotka järjestettiin päivittäin, sillä lastenhoitoa ei oltu järjestetty. Toiset sanoivatkin, että he toivovat enemmän suomenkielen opetusta ja ”4 tuntia viikossa on aivan liian vähän oppia tätä kieltä.”

Monet kertoivat haluavansa tehdä töitä. He olisivat valmiita tekemään mitä tahansa työtä, mikä katkaisi tylsän odottamisen arjen. Työ nähtiinkin enemmän arjen vastakohtana kuin arkena. Se oli jotain toivottua ja odotettua. Jotain mikä saisi ajatukset pois omasta tilanteesta ja toisi jotain vaihtelua odottamiseen. Turvapaikanhakijan arkea tuntuikin olevan turvapaikkaprosessi. Kaikki, mikä poikkesi siitä, oli arjen vastakohtaa. Erityisesti miehet olivat tottuneet tekemään paljon töitä ja pitkiin työpäiviin kotimaassaan. Nyt he olivat toimeettomia. Monet naiset taas olivat olleet kotiäiteinä. Heillä ei ollut luku- tai kirjoitustaitoa, mutta hekin toivoivat saavansa joskus ammatin ja töitä. Olisiko niin, ettei vastaanottokeskuksen arki eroaisi niin dramaattisesti kotiäidin arjesta ja tästä syystä naiset sopeutuisivat siihen paremmin? Toisaalta myös naiset kaipasivat töitä tai edes jotakin tekemistä saadakseen omat ajatukset pois oman tulevaisuuden epävarmuudesta tai siitä huolesta, mikä heillä oli perheestään, sukulaisistaan ja tuttavistaan, jotka olivat vielä kotimaassaan.

6.3.2 Psyykkisen voinnin vaikutus toimintaan

Jatkuva huoli ja murhe vaikeuttavat turvapaikanhakijoiden täysipainoista perhe-elämää ja arkea.

”Tällä hetkellä, kun olen niin huolissani omasta turvapaikkaprosessistani ja mietin sitä yötä päivää ja tämä ajatus on lakkaamatta minun mielessäni, enkä pysty keskittymään mihinkään muuhun.”

”Olen aina ollut äiti, joka on aina pitänyt huolta lapsistaan ja nyt huoli on vain

lisääntynyt, kun osa lapsista on Somaliassa. Tuli sota ja tiemme erosivat ja minä lähdin tänne kolmen lapsen kanssa, loput kolme lapsistani jäivät Somaliaan...Sitä ajattelen joka päivä, että koska saan oleskeluluvan ja saan lapseni tänne...Eniten minua huolestuttaa, että lapseni ovat vielä Somaliassa, tiedätkö sinä keinoja, miten voisin olla vähemmän huolissani heistä?”

Monet haastateltavat kertoivat, että he pystyvät hetkeksi unohtamaan huolensa ja murheensa tehdessään jotain, mikä vaatii heiltä keskittymistä. Tällaisia tilanteita olivat työ tai erilaiset järjestetyt toiminnat, kuten jumppa ja käsityöt. Näitä asukkaat toivoivat lisää. Se oli heille hetken pakoa omista suruistaan.

Jos ihminen yllättäen riistetään hänen persoonallisen rutiininsa rytmistä, kuten usein tapahtuu silloin, kun ihminen joutuu sairaalaan, vankilaan, vanhainkotiin tai muihin suuriin laitoksiin, voi tapahtua merkittävää sekavuutta tai ahdinkoa. (Felski 2000.) Tätä sekavuutta ja ahdinkoa tuntui olevan paljon turvapaikanhakijan elämässä.

”Mun mieliala ei ole niin hyvässä kunnossa ja sen takia käytän psyyke- ja mielialalääkkeitä ja unilääkkeitä ja minun on silti vaikea nukkua öisin. Nukahdan vasta klo 3 tai 4. Se johtuu monesta tekijästä, turvapaikanhakijan elämä on hämärässä. En tiedä, mitä tapahtuu ja tämä aiheuttaa ahdistusta ja stressiä ja olen tosi huolissani tulevaisuudesta.”

6.3.3 Toimijuudesta luopuminen

Perheiden avuttomuus ja työntekijöiden vastuuttaminen tulivat vahvasti esille niin työntekijöiden puheessa kuin haastatteluissakin. Heidän koettiin laitostuvan vastaanottokeskuksen oloissa. Eräs työntekijä kuvasi tilannetta näin:

”Tää vanha kunnan burana keskustelu, että ei lähetä kaupasta hakemaan sitä buranaa, vaan mennään tohon toimiston luukulle ja pää kipeä. Se on just nimenomaan sitä laitostumista. Ei poistuta oikein mihinkään, eikä harrasteta mitään ja jäädään tohon neljän seinän sisään ja pyörii ne samat kuviot tossa ympärillä. Kyllähän se oman elämän hallinta heikkenee usein mitä kauemmin

täällä ollaan...Kyllä se siitä lähtee, että ne on aikuisia ja ne on ennenkin tullut toimeen ja miksi se sitten täällä muuttuu aivan täysin ja ollaan aivan avuttomia.”

Solheimin (1990) mukaan turvapaikanhakijoiden kohdalla tätä asiaa vastaava käsite on asiakassyndrooma, joka kuvaa sitä tapahtumaketjua, jossa turvapaikanhakijat ovat menettäessään omasta elämästään työntekijöiden tehdessä päätökset heidän puolestaan. (Forsander 1994, 56-57.) Tästä asiakassyndroomasta luopuminen osoittautui vaikeaksi, kuten seuraava esimerkki havainnointiaineistostani osoittaa. Monien aikuisten ja lasten reseptilääkkeitä säilytettiin ohjaajien toimistossa, mistä asukkaat sitten aamuisin, päivisin tai iltaisin tulivat hakemaan omansa. Kesällä tämä pyrittiin muuttamaan niin, että perheet itse säilyttäisivät omat lääkkeensä ja huolehtisivat niiden säännöllisestä ottamisesta. Tähän ei kukaan suostunut. He halusivat säilyttää lääkkeensä ohjaajien toimistossa ja hakea sieltä niitä yksi kerrallaan. Ohjaajille tultiin ilmoittamaan, mikäli joku oli jättänyt roskapussin käytävälle, joku oli vienyt liikaa tilaa yhteisestä jääkaapista tai lapselle tuli naarmu. Myös lapset oppivat tähän. He tulivat ohjaajien luokse, mikäli heille tuli riitaa tai joku toinen lapsi oli vienyt heidän pyörän tai lelun. He tulivat ohjaajien luokse, mikäli olivat satuttaneet itseään ja tarvitsivat lohdutusta tai laastaria.

Monien vanhempien haastatteluissa tuli monissa kohdin esille työntekijöihin turvautuminen ja oma avuttomuus hoitaa vastaanottokeskuksen arjessa eteen tulevia tilanteita.

”Jos jollakin asukkaalla on siivousvuoro, henkilökunnan tehtävä olisi muistuttaa asukasta vuorosta ja asukkaalle pitäisi olla alue selvä ja pitäisi selvittää, onko hänellä tarvittavia siivousvälineitä.”

”Vastaanottokeskuksessa on paljon meteliä, eikä tilanne ole parantunut, vaikka olemme asiasta ohjaajille sanoneet. Tilanteeseen ei ole puututtu. Joskus tätä valvottiin paljon ja silloin meni hyvin Nyt ei välillä saa päivällä, eikä yöllä nukuksi. Siivouskin hoidetaan joidenkin osalta huonosti ja siitäkin olemme kertoneet ohjaajille.”

”Valitan usein ohjaajille, että tulkaa katsomaan, täällä on todella likaista... Olisi hyvä, jos täällä olisi vahvat säännöt.”

”Henkilökunta voi mennä muistuttamaan ja jos on sellainen asukas, joka on huolimaton ja välinpitämätön, niin henkilökunnan pitäisi jutella hänelle ja varoittaa häntä, mutta jos mitään ei tapahdu, niin jotain seuraamuksia

siivoamatta jättämisestä.”

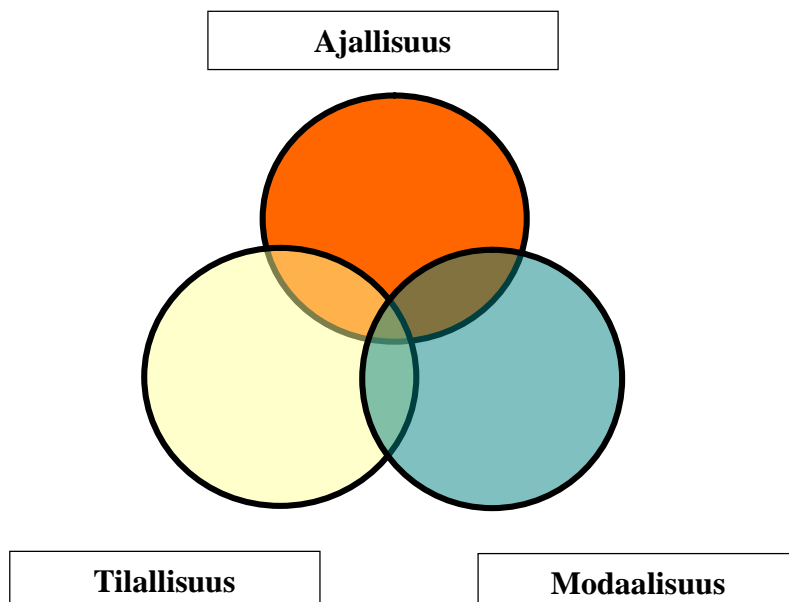
Työskennellessäni vastaanottokeskuksessa eteeni tuli usein tilanteita, joissa henkilökuntaa pyydettiin puuttumaan juuri siivoamiseen tai metelöintiin. Henkilökunta haettiin myös avuksi riitatilanteissa niin lasten kuin aikuistenkin välillä. Vanhemmat tuntuivat usein olevan kykenemättömiä selvittämään keskenään lasten välisiä riitoja ja niitä selvittämään haettiin henkilökuntaa. Henkilökunnalle tultiin kertomaan, miten joku oli nimitelty toista koiraksi tai kommunistiksi. Henkilökunta haettiin myös usein selvittämään erilaisia väkivaltatilanteita perheiden sisällä tai perheiden välillä. Joskus mies oli lyönyt naista tai nainen miestä. Joskus joku naapureista oli läpsäissyt toisen perheen lasta. Näitä toisinaan toivottiin poliisin tulevan selvittämään, mutta monesti asiat selvitettiin vastaanottokeskuksen sisällä.

Monille oli vierasta se, ettei Suomessa lapsia saanut lyödä, tukistaa tai edes läpsäistä. Näistä käytiin keskusteluja ja toisinaan lapset villiintyivät täysin, kun vanhemmat eivät enää voineet rangaista heitä fyysisesti kurittamalla. Lasten käyttäytyminen oli ilmeisesti vanhemmilta tai toisilta lapsilta opittua. En ikinä lopettanut hämmästelemästä sitä, miten pienenkin lapsen ensimmäinen reaktio jokaiseen konfliktitilanteeseen oli toisen lyöminen. Sylkeminen ja lyöminen olivat lasten keinot puolustautua toisia vastaan, mikä aiheutti monia ongelmia koulua käyville lapsille. Yksi selitys tähän on se, ettei lapsilla välttämättä ollut yhteistä kieltä, millä olisi voinut harminsä ilmaista. Yleensä kuitenkin lapset eivät lähteneet kertomaan tilanteesta vanhemmilleen, vaan hyökkäsivät toisen kimppuun. Mahdollisesti oli totuttu siihen, etteivät vanhemmat ole kiinnostuneita lasten asioista tai lapset eivät halunneet enempää kuormittaa heitä omilla ongelmillaan. He olivat havainneet vanhempien väsymyksen ja huonovointisuuden. He ratkaisivat ongelmansa itse. Kesällä lasten kesätoiminnassa mukana olevat lapset joutuivat usein jäämään kesätoiminnasta pois, sillä he olivat tapelleet siellä. Usein kesätoiminnan ohjaajan rangaistuksena oli se, ettei seuraavana päivänä tai loppu viikkona saanut osallistua kesätoimintaan. Monesti huomasi sen, että mikäli vanhempien välillä oli riitaa vastaanottokeskuksessa, oli myös lasten kesken erittäin levotonta. He aistivat huonon ilmapiirin ja tulivat mahdollisesti pelokkaiksi, mikä ilmeni riitoina toisten lasten kanssa.

7 Pohdinta

Tämän tutkimuksen lähtökohdana on ollut sosiaalitieteellinen ajattelu, jossa ihminen nähdään ensisijaisesti toimivana ja yhteisöllisenä olentona. Toisin kuin esimerkiksi lääketieteessä ihmisen

kehollisuus ja psykologiassa ihmisen tajunnallisuus, on sosiaalityössä ja sosiaalityön tutkimuksessa tämän ymmärryksen mukaan keskeiseltä osaltaan kyse ihmisen toiminnallisuudesta (vrt. Niemelä 2009). Tässä tutkimuksessa olen etnometodologista tutkimusotetta käyttäen pyrkinyt kuvaamaan ja ymmärtämään perheiden arkista toimintaa vastaanottokeskuksessa. Tutkimuksen taustana toimii aineistoa kerätessä tekemäni havainto, että vastaanottokeskus luo puitteet ja rajat perheiden arjelle. Tässä mielessä tekemäni analyysi on keskeisiltä piirteiltään perheen ja vastaanottokeskuksen välisen suhteen analyysia. Perheen ja vastaanottokeskuksen välisessä suhteessa muodostuvan arjen tavoittamisessa olen hyödyntänyt teoreettisena apuvälineenä Rita Felskin (2000) omien empiiristen tutkimustensa pohjalta tekemää arjen jaottelua. Jaottelu on antanut minulle mahdollisuuden tehdä näkyväksi sitä, millaisena vastaanottokeskuksessa asuvien perheiden arki näyttäytyy arjen eri ulottuvuuksilla tarkasteltuna.

Kuvio 2. Arjen kolme ulottuvuutta.

Felskin mukaan ulottuvuudet, joilla arjesta saa kiinni, ovat ajallinen, tilallinen ja modaalinen. Ensiksi käsitteelin perheiden ajallista arkea. Perheiden elämä vastaanottokeskuksessa näyttäytyi sekä tekemieni haastattelujen että havainnointiaineiston pohjalta päivästä toiseen samanlaisena toistuvana. Toistuvuuteen ei juuri tule katkoja, vaan vastaanottokeskuksessa päivät, viikot ja kuukaudet seuraavat toisiaan vääjämättömän samanlaisina. Perheiden ajallinen oleminen on siis tavallaan hyvinkin arkista. Kuitenkin, odotus vastaanottokeskuksessa jatkuu epämääräisen ajan,

jona aikana tulevaisuutta ei uskalla suunnitella ja menneisyydessä on usein niin paljon pahaa, että sitä tekee liian kipeää ajatella. Lisäksi oma arkinen ajankäyttö ei ole suurelta osin omassa kontrollissa, vaan se on ylhäältäpäin luotu toistuvaksi ja päivästä toiseen samankaltaisena jatkuvaksi. Pentikäinen (2005) kuvaakin turvapaikanhakijoiden elävän eräänlaisessa välitilassa, sekä kahden yhteiskunnan että turvapaikanhakijoiden elämän kahden eri ajanjakson välissä. Hänen mukaansa välitila määrittyy epävarmuuden tilaksi, jossa viranomaiset käyttävät valtaa suhteessa aikaan ja josta etäisyyden ottamiseen tai poistumiseen ei itse voi vaikuttaa. Kuten olen tässä tutkimuksessa kuvannut perheiden kokemusta arkensa ajallisuudesta, myös Pentikäisen haastattelemat turvapaikanhakijat kokivat tilanteensa ahdistavana, nöyryyttävänä ja alentavana. Jotkut hänen haastattelemistaan entisistä turvapaikanhakijoista vertasivat elämää vastaanottokeskuksessa vankilassa olemiseen. He eivät olleet tehneet mitään rikosta, jota olisivat sovittamassa, mutta olosuhteet, kuten mahdollisuudet ajallisen etäisyyden ottamiseen ylhäältäpäin luodusta arjesta, olivat samankaltaiset.

Tämän tutkimuksen mukaan perheet siis elävät ylhäältäpäin luotua arkeaan "päivän kerrallaan" ja pääasiassa vain turvapaikkaprosessin - usein hidas - eteneminen jaksottaa heidän arkensa ajallisuutta. Kuten Pentikäisen (2005) haastatteluissa, myös omissa havainnoissani sekä haastatteluissani nousi vahvasti esiin, että hakuprosessin pituus luo turvapaikanhakijoille usein henkistä uupumusta ja toivottomuutta. Perheiden ajallinen tila omien vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolella olevan tulevaisuuden ja liian kipeää tekevän menneisyyden välissä saa ahdistuksen nousemaan etenkin monien vanhempien mieleen. Nuoremmat lapset eivät sen sijaan välttämättä täysin ymmärrä perheen tilannetta ja kouluikäiset lapset saavat ajalliseen arkeensa enemmän vaihtelua koulun ja viikonloppujen kautta. Kouluikäiset lapset saavat hieman etäisyyttä toistuvuuteen, jolloin arjen kokonaisuudesta muodostuu heille muuta perhettä vaihtelevampaa. Pääosin he elävät kuitenkin samaa toistuvaa arkea uupuneiden vanhempiensa kanssa ja tunnistavat perheen tilanteen, sekä vanhempiensa mielialan.

Toiseksi käsittelin perheiden tilallista arkea. Myös tilallisesti kouluikäiset lapset ovat erityisasemassa. Heidän arkeensa kuuluu eri tiloja ja liikkumista näiden tilojen välillä. Aikuiset kokivat lähes poikkeuksetta ruokakaupan olevan heille tärkein ja usein myös ainut ei-arkinen tila. Ruokakaupassa pääsee kahden viikon välein käymään yksi perheen aikuisista, joten kaupassa käyntiä odotetaan, ja ruokakauppaan pääsemisen kuvattiin toimivan jopa eräänlaisena terapiana. Lukuun ottamatta kauppareissuja, perheen vanhemmat ja alle kouluikäiset lapset ovat arjessaan

täysin sidottuja yhteen ja samaan tilaan - vastaanottokeskukseen. Itse vastaanottokeskuskin on tilana vielä varsin rajoitettu. Ainoat paikat, joihin asukkailla on vapaa pääsy, ovat perheen oma huone, wc, pesutilat, jaettu keittiö sekä vastaanottokeskuksen piha. Lasten leikkihuone, televisiohuone, siivouskomero, pakastin, kirpputori ja pesutupa taas ovat esimerkkejä lukituista tuloista. Niihin perheillä on rajoitettu pääsy, ja pääsyä tiloihin säätelee henkilökunta. Haastatteluaineistossa henkilökunnan portinvartijan rooli nousikin esiin useiden perheiden kokiessa, ettei ohjaajia saa aina tarvittaessa paikalle. Ohjaajat eivät asukkaiden tavoin ole sidottuja tiettyyn tarkasti rajattuun tilaan, vaan saattavat olla esimerkiksi kuljettamassa toista asukasta tai ruokatauolla, eikä asukkailla ole aina tietoa, milloin he palaavat. Perheiden tilallinen arki on siis vahvasti rajattua, ja heidän mahdollisuutensa ottaa tilallista etäisyyttä edes vastaanottokeskuksen sisällä on suuresti riippuvainen vastaanottokeskuksen henkilökunnasta.

Kuten ajallinen arki, myös tilallinen arki näyttäytyi erityisen ahdistavana perheen vanhemmille. Tilan ahtaus, tilojen jakaminen ja oman yksityisyyden puuttuminen aiheuttivat murhetta ja riitoja. Myöskään vastaanottokeskuksen syrjäinen ja eristäytynyt sijainti ei ollut perheille erityisen mieleinen ja aiheutti haasteita perheiden arkeen esimerkiksi kaupassakäynnin osalta. Lähes jokainen haastateltu asukas korosti niiden hetkien merkityksellisyyttä, kun he pääsivät fyysisesti edes hetkeksi pois vastaanottokeskuksesta. Näitä tilanteita oli harvoin.

Kolmanneksi käsittelin perheiden modaalista arkea. Myöskään modaalinen ulottuvuus ei tämän tutkimuksen mukaan tarjoa perheille irtiottoja arjesta, vaan perheet toistavat samoja toimia ja pyörittelevät samoja ajatuksia päivästä toiseen. Keräämäni haastattelu- ja havainnointiaineiston pohjalta vaikutti siltä, että etäisyyden ottamisen vaikeus arjen modaalisella ulottuvuudella on suuresti riippuvainen arjen ajallisesta ja tilallisesta rajoittuneisuudesta. Aineiston pohjalta voi jopa esittää, että vastaanottokeskuksessa arjen ajalliset ja tilalliset rajat tuottavat laitosisuutta ja passiivisuutta, joka puolestaan johtaa poikkeuksetta jossain määrin turvapaikanhakijoiden omasta toimijuudesta luopumiseen. Tällainen johtopäätös vaikuttaa myös teoreettisesti uskottavalta. Kun arjessa ei ole toimintamahdollisuuksia eikä haasteita ja perheissä tiedostetaan, että omat vaikutusmahdollisuudet ovat vähäiset, ei itse enää jakseta tai osata nähdä syytä kantaa entiseen tapaan vastuuta tai välittää. Myös Urpola (2000) tuo omassa Pro gradu -tutkielmassaan esiin vastaanottokeskuksiin liittyvän menettämisen mekanismin. Tutkielmassaan hän kuvaa, kuinka turvapaikanhakijat kokevat vastaanottokeskukseen tullessaan menettävänsä oman identiteettinsä. Mikäli Urpolaa on uskominen, voi uuden identiteetin rakentaminen alkaa vasta, kun

turvapaikanhakijat ovat saaneet luvan jäädä Suomeen. Tällöin heille avautuu paitsi uusia ajallisen suunnittelemisen, usein myös uusia tilallisen olemisen mahdollisuuksia, jotka ovat kriittisen tärkeitä identiteetin rakentamisprojektin kannalta. Tämän tutkimuksen pohjalta voi puolestaan sanoa, että oman toimijuuden edes osittainen säilyttäminen vaikutti vastaanottokeskuksissa olevan erittäin haasteellista, eikä analysoimassani aineistossa ollut tunnistettavissa yhtään turvapaikanhakijaa, joka olisi tutkimusprosessin aikana kyennyt rakentamaan uudelleen omaa toimijuuttaan.

Toimettomuus, samojen asioiden pyöriminen mielessä ja odottaminen varjostivat etenkin vanhempien hyvinvointia. Myös alle kouluikäiset lapset pyörivät keskenään toimettomina ympäri keskusta ja keskuksen pihaa. Joku toivoikin haastatteluissa tulevaisuudeltaan sitä, että voisi tuntea itsensä tarpeelliseksi ja tärkeäksi. Nyt sellaista tunnetta oli vaikea tavoittaa. Jokainen haastateltu aikuinen asukas toivoi, että voisi tehdä työtä. Tekemissäni haastatteluissa nimenomaan työ vaikutti aikuisten puheessa olevan se toiminta, jonka he olettivat voivan tuoda mahdollisuuden liittämään itsensä johonkin ahtaaksi koetun arjen ulkopuoliseen todellisuuteen ja saada ajatukset hetkeksi pois omista jatkuvista murheista. Työn lisäksi myös muut toiminnalliset hetket kuvattiin haastatteluissa tärkeiksi, mutta käytännössä niihin ei ollut kaikilla mahdollisuutta, eikä toiminnallisia hetkiä ollut kenelläkään kovin paljoa. Tämä vaikutti aiheuttavan haasteita etenkin perheiden vanhempien sekä alle kouluikäisten lasten mielelle. Sen sijaan kouluikäiset lapset ovat jälleen eri asemassa. Heille avautuu myös arjen modaalilla ulottuvuudella muita perheenjäseniä parempia mahdollisuuksia ottaa etäisyyttä arjen toistuvuuteen, kun viitenä päivänä viikossa on opiskelua, opetusta, oppimista ja kotitehtäviä.

Eri arjen ulottuvuuksilla tarkastellen näyttäisi siltä, että vastaanottokeskuksessa perheet elävät hyvin vahvasti toistuvassa arjessa saamatta siihen juurikaan etäisyyttä. Niin ajallisesti, tilallisesti kuin modaalisestikaan heillä ei ole vaihtoehtoja. Vastaanottokeskuksen ulkopuolella voimme arjessa usein liikkua sekä näiden ulottuvuuksien sisällä että välillä, ja voimme itse vaikuttaa niiden osuuteen omassa arjessamme. Voimme ottaa arkeen etäisyyttä kaikilla kolmella ulottuvuudella. Voimme ensiksikin suorittaa samoja arjen rutiineja kuin vastaanottokeskuksessa elävät turvapaikanhakijat, mutta meillä on myös mahdollisuus jättää ne taakse ja unohtaa arjen ajallisuus. Toiseksi, voimme liikkua arjen eri tiloissa tai lähteä niistä kokonaan pois, toisin kuin vastaanottokeskuksessa elävät turvapaikanhakijat. Kolmanneksi, voimme tehdä ja ajatella arkisia asioita kuten vastaanottokeskuksessa asuvat turvapaikanhakijat, mutta voimme myös keskittyä vapaammin muiden asioiden tekemiseen ja ajattelemiseen. Voimme siis ottaa etäisyyttä arkeen eri

ulottuvuuksilla erikseen tai sitten yhtä aikaa, esimerkiksi pakenemalla arkea pidennetyksi viikonlopuksi aktiivilomalle. Sen sijaan vastaanottokeskuksessa asuvat perheet elävät kuvion 2 keskipisteessä, jossa kaikki arjen ulottuvuuden yhtyvät, ja vailla mahdollisuutta etäisyyden ottamiseen. Tämän tutkimuksen pohjalta voi sanoa, että vastaanottokeskuksessa valittavana oleva yksi arjen toteuttamisen vaihtoehto ei vaikuttanut olevan perheille vaihtoehto lainkaan, vaan umpikuja. Tässä yhteydessä on hyvä huomata, että vaikka kouluikäisillä lapsilla arjen eri ulottuvuudet olivat muita perheenjäseniä monipuolisemmin käytettävissä, ei heilläkään ollut vapautta valita tai tehdä varsinaisia irtiottoja arjesta.

Erving Goffman käyttää teoksessaan *Asylums* (1961) käsitettä totaalinen instituutio. Kun moderneissa yhteiskunnissa on tapana erottaa toisistaan hyvinkin selkeästi paikat, joissa esimerkiksi syödään, nukutaan, tehdään työtä ja vietetään vapaa-aikaa, tarkoittaa Goffmanin käsite totaalinen instituutio organisaatiota, jossa arkeen kuuluvat toiminnot tapahtuvat kaikki samassa paikassa. Lisäksi, kun moderneissa yhteiskunnissa edellä mainittujen toimintojen suorituspaikoilla on erilaisia rakenteita, tavoitteita ja auktoriteettisuhteita, tapahtuu totaalisissa instituutioissa kaikki arkeen kuuluva yhdessä useiden muiden samaan asemaan laitettujen ihmisten kanssa. He kaikki toimivat samoin velvoittein saman auktoriteetin alaisina. Totaaliset instituutiot asettavat huomattavia rajoja sinne laitettujen ihmisten toiminnalle ja asukkaat irrotetaan heidän aiemmin oppimistaan yksilöllisistä toiminnoistaan riistämällä heiltä itsemääräämisoikeus. Konteksti, jossa Goffman kuvauksensa totaalisesta instituutiosta rakensi, poikkeaa suuresti tässä tutkimuksessa tarkastellusta organisaatiosta. Kuvaus perustuu hänen 1950-luvulla viettämänsä ajanjaksoon yhdysvaltalaisessa mielisairaalassa, mutta siinä esiintyy hämmästyttävä määrä yhtymäkohtia 2000-luvulla tarkastelemaani suomalaiseen vastaanottokeskukseen. Tässä työssä analysoimani arjen rajallisuuden ohella ehkä mielenkiintoisin näistä yhtäläisyyksistä on Goffmanin kuvaama kaksiluokkainen hierarkia. Kuten totaalisessa instituutiossa, myös vastaanottokeskuksessa kaikilla henkilökunnan edustajilla on oikeus määrätä ketä tahansa asukasluokan edustajaa. Säännöt ja toimintatavat ovat siis pitkälti ylhäältäpäin annettuja, mutta tästä huolimatta niitä luodaan myös vastaanottokeskuksen arjessa perheiden sisällä, sekä arjen sosiaalisessa vuorovaikutuksessa toisiin perheisiin. Säännöistä ja toimintatavoista neuvotellaan sekä suoraan asukkaiden välillä että työntekijöiden kautta, käymällä esimerkiksi valittamassa ohjaajalle jostain toisen asukkaan tekemättä jättäneestä, tai huonosti tehdystä työstä. Näin ollen myös asukkaiden välille syntyy erilaisia prestiisihierarkioita, jotka määrittävät vastaanottokeskuksen pinnan alla vaikuttavia epävirallisia sääntöjä ja toimintatapoja, ja siten perheiden arkea.

Vastaanottokeskuksen arjessa näyttäytyi tässä tutkimuksessa useita totaalisiin instituutioihin, mutta myös muihin laitoksiin liitettäviä tunnusmerkkejä (ks. myös Pentikäinen 2005). Niin ikään laitoksia ja erityisesti vankilaa laitoksena tutkinut Michel Foucault (1980) määrittelee laitoksen tarkoituksen siten, että siellä muutetaan ihmisen subjektiutta objektivoimalla hänet. Tätä objektivointia on nähtävissä myös vastaanottokeskuksessa. Sitä kuvastavat ylhäältäpäin annetut säännöt, lukitut ovet, aamuhäätämiset ja valmiiksi säännösteltävät pesuaineet. Vastaanottokeskuksessa perheet nähdään ensisijaisesti toiminnan kohteina, ei toimijoina itse. Foucault'n mukaan tämän objektivoinnin tarkoituksena on laitosoloissa muuttaa ihmisen subjektiutta. Hänestä pyritään kasvattamaan paremmin yhteiskuntaan sopiva. Tähän liittyen herää väistämättä kysymys siitä, mikä on peruste olettaa, että turvapaikanhakijat eivät olisi yhteiskuntaan sopivia. Turvapaikanhakijaperheethän eivät ole lähtökohtaisesti tehneet mitään väärää tai yhteiskunnallisesti tuomittavaa, mistä syystä he laitoksessa ovat. Mielenkiintoinen on myös kysymys siitä, millaiseen yhteiskuntaan heitä tulisi sopeuttaa. Emmehän tiedä, kuka turvapaikanhakijoista jää Suomeen, kuka palaa takaisin kotimaahansa ja kuka käännytetään johonkin toiseen EU maahan. Toisin sanoen, emme tiedä, mikä on vastaanottokeskuksissa tapahtuvan turvapaikanhakijoiden objektivoinnin tarkoitus.

Lähteet:

Ahponen, P. 2001. Kulttuurin pesäpaikka. Yhteiskunnallisia lähestymistapoja kulttuuriteoriaan. Helsinki: WSOY.

bell hooks. 1990. Homeplace: A Site of Resistance. Teoksessa *Yearning: Race, Gender and Cultural Politics*. Boston: South End Press.

Coffey, A. 2005. "Toisen" kohtaaminen ja vieraan monimerkityksellisyys. In Mietola, R., Lahelma, E., Lappalainen, S., Palmu, T. (ed.) *Kohtaamisia kasvatuksen ja koulutuksen kentillä. Erontekoja ja yhdessä tekemistä*. Suomen kasvatustieteellinen seura: Turku. 213-223.

Douglas, M. 1991. The Idea of Home. A Kind of Space. *Social Research* vol. 58:1. 287-307.

Felski, R. 2000. The Invention of Everyday Life. *New Formations* 39 (1999-2000). 15-31. Saatavilla pdf-muodossa: <http://people.virginia.edu/~rf6d/felski.the-invention-of-everyday-life.pdf>

Forsander, A. 1994. Monietninen työ – maailma pienoiskoossa. Teoksessa Forsander, A. et al. *Monietninen työ – haaste ammattitaidolle*. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskuksen täydennyskoulutuksen julkaisuja 9/1994. Helsinki: Hakapaino Oy. 51-68.

Forsberg, H. 2003. Johdanto: Kriittistä näkökulmaa jäljittämässä. Teoksessa Forsberg, H. & Nätkin, R. (toim.) *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Yliopistopaino Helsinki. 7-15.

Foucault, M. 1980. *Tarkkailla ja rangaista*. Otava, Helsinki.

Garfinkel, H. 1967/1994. *Studies in Ethnomethodology*. New Jersey: Prentice-Hall, Englewood Cliffs.

Geertz, C. 1973. *The Interpretation of Cultures. Selected Essays by Clifford Geertz*. New York: Basic Books, Inc. Publishers.

Goffman, E. 1961. Asylums: Essays on the Social Situation of Mental Patients and Other Inmates. New York: Doubleday.

Heller, A. 1984. Everyday life. London: Routledge and Kegan Paul.

Hakala, K. & Hynninen, P. 2007. Etnografisesta tietämisestä. Teoksessa Lappalainen, S., Hynninen, P., Kankkunen, T., Lahelma, E. & Tolonen, T. (toim.) Etnografia metodologiana. Lähtökohtana koulutuksen tutkimus. Tampere: Vastapaino. 209-225.

Hammesley, M. & Atkinson, P. 1995. Ethnography: Principles in Practice. Second Edition. London: Routledge.

Hammersley, M. & Atkinson, P. 2003. Ethnography. Principles in Practice. London and New York: Routledge.

Heritage, J. 1984. Harold Garfinkel ja etnometodologia. Suom. Arminen, I., Paloposki, O., Peräkylä, A., Vehviläinen, S., Veijola, S. Helsinki: Gaudeamus 1996.

Huttunen, L. 2002. Kotona, maanpaossa, matkalla. Kodin merkitykset maahanmuuttajien omaelämäkerroissa. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.

Hämäläinen, J. & Kurki, L. 1997. Sosiaalipedagogiikka. Porvoo: WSOY.

Jokinen, E. 2005. Aikuisten arki. Tampere: Oy Yliopistokustannus University Press Finland.

Lappalainen, S. 2007. Johdanto. Mikä ihmeen etnografia? Teoksessa S. Lappalainen, P. Hynninen, T. Kankkunen, E. Lahelma & T. Tolonen (toim.) Etnografia metodologiana. Lähtökohtana koulutuksen tutkimus. Tampere: Vastapaino, 9-14.

Lukkaroinen, R. 2005. Muutos on pysyvä olotila -Turvapaikanhakijoiden vastaanottona järjestettävät palvelut niiden järjestämisestä aiheutuvat kustannukset. Työpoliittinen tutkimus. Helsinki: Työministeriö.

Lähteenmäki, M. 2010. Turvapaikanhakijaperheiden kokemuksia pakomatkalta. *Finnish Journal of Ethnicity and Migration*. Vol. 5, No. 3/2010.

Massey, D. 2008. *Samanaikainen tila*. Vastapaino, Tampere.

Mietola, R. 2007. Etnografisesta haastattelusta etnografiseen analyysiin. In Lappalainen, S., Hynninen, P., Kankkunen, T., Lahelma, E. & Tolonen, T. (ed.) *Etnografia metodologiana*. Vastapaino, Tampere. 151-176.

Nieminen, P. 2009. Ihmisen toiminnallisuus ja hyvinvointi sosiaalityön teoreettisen ymmärryksen perustana. Teoksessa Mäntysaari, M., Pohjola, A. & Pösö, T. (toim.) *Sosiaalityö ja teoria*. PS-kustannus, Jyväskylä. 209-236.

Nätkin, R. 2003. Moninaiset perhemuodot ja lapsen hyvä. Teoksessa Forsberg, H. & Nätkin, R. (toim.) *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Yliopistopaino Helsinki. 16-28.

Oinonen, E., Blom, R. & Melin, H. 2005. Onni on olla suomalainen? Kansallinen identiteetti ja kansalaisuus. Raportti ISSP 2003 ja 2004 Suomen aineistosta. Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston julkaisuja 1, 2005. Yliopistopaino Helsinki. Saatavilla [www-muodossa: http://www.fsd.uta.fi](http://www.fsd.uta.fi).

Rantalaiho, M. 2003. Pohjoismaisen isyyspolitiikan isäkuva. Teoksessa Forsberg, H. & Nätkin, R. (toim.) *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Yliopistopaino Helsinki. 202-229.

Palmu, T. 2007. Kenttä, kirjoittaminen, analyysi – yhteenkietoutumia. In Lappalainen, S., Hynninen, P., Kankkunen, T., Lahelma, E. & Tolonen, T. (ed.) *Etnografia metodologiana*. Vastapaino, Tampere. 137-150.

Pentikäinen, M. 2005. Loputon matka. Vietnamilaisien ja somalialaisten kertomuksia pakolaisuudesta, *Työpoliittinen tutkimus 274*, Helsinki: Työministeriö.

Peräkylä, A. 1986/1997. Vartijan näkökulma: tutkimus vanginvartijan työhön liittyvästä tulkintakehyksestä. Vankeinhoidon koulutuskeskus, Kerava.

Pollner, M. & Emerson, R.M. 2005. Ethnomethodology and Ethnography. Teoksessa Atkinson, P., Coffey, A., Delamont, S., Lofland, J. & Lofland, L. (toim.) *Handbook of Ethnography*. London: Sage. 118-135.

Reuna, V. 1997. Perhebarometri 1997. Helsinki: Väestöliitto. Saatavilla pdf-muodossa <http://www.fsd.uta.fi/aineistot/luettelo/FSD1179/cbF1179.pdf>. Luettu 2.11.2011.

Roos, J. 2006. Laajennettu perhe sosiaalisena turvaverkostona. Teoksessa Päiväntasaajan valot ja varjot. Afrikkalaisten naisten vahvuus ja taakka. Väestöliiton Väestötietosarja 15. Helsinki.

Silverman, D. 1986. *Qualitative Methodology & Sociology*. Gover. Aldershot.

Suoninen, E. 2001. Harold Garfinkel. Etnometodologia ja sosiaaliset järkeilytavat. Teoksessa Hänninen, V., Partanen, J. & Ylijoki, O-H. (toim.) *Sosiaalipsykologian suunnannäyttäjiä*. Tampere: Vastapaino. 365-382.

Ulkomaalaislaki 301/2004. Saatavilla www-muodossa: www.finlex.fi [Luettu 12.10.2011]

UNHCR. 2010. 2009 Global trends: Refugees, Asylum-Seekers, Returnees, Internally Displaced and Stateless Persons. United Nations High Commissioner for Refugees, 15 June 2010.

Urpola, S. 2000. "Pakolaisuus on kuin syntyisi uudelleen". Vastaanottokeskus turvapaikanhakijan elämänhallinnan tukijana. Pro gradu -tutkielma, Kasvatustieteiden tiedekunta. Oulun yliopisto.

Vastaanottolaki 746/2011. Saatavilla www-muodossa: www.finlex.fi. [Luettu 12.10.2011]

Weisner, T.S. 1996. Why ethnography should be the most important method in the study of human development. In Jessor, R., Colby, A., & R. Shweder (Eds.). *Ethnography and human development. Context and meaning in social inquiry*. Chicago: University of Chicago Press, pp. 305-324. Saatavilla pdf-muodossa: http://cultureandhealth.ucla.edu/tweisner/pdf_files/Weisner_1996.3_Ethnog%20Human%20Dev.pdf

Digitaaliset lähteet

Helsingin Sanomat 12.8.2010

<http://www.hs.fi/kotimaa/artikkeli/Pohjolan+Sanomat+Vakavasti+sairas+turvapaikanhakija+ompeleli+suunsa+kiinni/1135259275705> [Luettu 12.8.2010]

Lähteenmäki

http://vanha.edu.utu.fi/kasva/Seminaari%202011/Thesis_press%20releases_group-5.pdf
[Luettu 16.10.2011]

Maahanmuuttovirasto 1.

<http://www.maahanmuuttovirasto.fi/download.asp?id=Tp%2Dhakijat+2011;2060;{CB5FA00D-3731-4EF9-9787-8401206319C5}> [Luettu 13.11.2011]

Maahanmuuttovirasto 2.

<http://www.maahanmuuttovirasto.fi/download.asp?id=Tilastoanalyysi+turvapaikka%2Dasiat+2010;1998;{8DFE6F07-AC86-420B-AA7B-2E79CADB9240}> [Luettu 13.11.2011]

Maahanmuuttovirasto 3.

<http://www.maahanmuuttovirasto.fi/download.asp?id=Tp%2Dp%C3%A4%C3%A4t%C3%B6kset+2010;1897;{D06C3390-0174-433E-B11F-3C7B07218255}> [Luettu 13.11.2011]

Maahanmuuttovirasto 4.

<http://www.maahanmuuttovirasto.fi/netcomm/content.asp?article=2560>

Maahanmuuttovirasto 5.

<http://www.maahanmuuttovirasto.fi/download.asp?id=K%C3%A4sittelyajat+2010;1891;{6C3BC46D-7C0B-4B29-AEE8-5B025475CE90}> [Luettu 13.11.2011]

Sisäministeriö 1.

[http://www.intermin.fi/intermin/home.nsf/pages/0BA8FB29A87335EAC225767E00495CCD.\)](http://www.intermin.fi/intermin/home.nsf/pages/0BA8FB29A87335EAC225767E00495CCD.)
[Luettu 5.6.2011]

Tilastokeskus 1.

http://pxweb2.stat.fi/Dialog/varval.asp?ma=040_vaerak_tau_103_fi&ti=Syntym%E4valtio+i%E4n+ja+sukupuolen+mukaan+maakunnittain+1990+%2D+2009&path=../Database/StatFin/vrm/vaerak/&lang=3&multilang=fi [Luettu 12.10.2011]

Tilastokeskus 2.

http://www.stat.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html#turvapaikanhakijat [Luettu 12.10.2011]

Tilastokeskus 3.

<http://www.stat.fi/meta/kas/perhe.html> [Luettu 12.10.2011]

Tilastokeskus 4.

<http://www.stat.fi/meta/kas/kotitalous.html> [Luettu 12.10.2011]

Liitteet:

Liite 1. Suomessa käytössä olevat oleskelulupatyypit.

- 1) "Turvapaikka eli pakolaisstatus annetaan, jos hakija oleskelee kotimaansa tai pysyvän asuinmaansa ulkopuolella siitä syystä, että hänellä on perusteltu syy pelätä siellä vainoa etnisen taustansa, uskontonsa, kansallisuutensa, tiettyyn yhteiskunnalliseen ryhmään kuulumisen tai poliittisen mielipiteen vuoksi.
- 2) Oleskelulupa toissijaisen suojelutarpeen perusteella myönnetään, jos kotimaassa tai pysyvässä asuinmaassa uhkaa kuolemanrangaistus, kidutus tai muu epäinhimillinen tai ihmisarvoa loukkaava kohtelu.
- 3) Oleskelulupa humanitaarisen suojelun perusteella myönnetään, jos hakija ei voi palata aseellisen selkkauksen tai ympäristökatastrofin vuoksi.
- 4) Oleskelulupa voidaan myöntää myös yksilöllisen inhimillisen syyn perusteella. Tällöin otetaan huomioon hakijan terveydentila, Suomeen syntyneet siteet, kotimaan olosuhteet ja haavoittuva asema. Kyseessä ei ole varsinainen suojeluperustainen lupa, joten esimerkiksi perheenyhdistämisoikeus on rajoitetumpi.
- 5) Tilapäinen oleskelulupa myönnetään, jos hakijaa tilapäisestä terveydellisestä syystä ei voida palauttaa kotimaahansa tai jos hänen maasta poistamisensa ei ole käytännössä mahdollista. Tilapäisen oleskeluluvan saaneiden oikeudet ovat hyvin rajalliset." (http://www.pakolaisapu.fi/tietopankki/pakolaisuus_suomessa/pakolais-ja_turvapaikkakaytannot)

Liite 2. Turvapaikkaprosessin eteneminen Suomessa.

- 1) Kun ulkomaalainen saapuu Suomeen ja hakee turvapaikkaa, hän ilmoittautuu poliisille tai rajaviranomaiselle ja jättää turvapaikkahakemuksen. Hakemuksen jättämisen yhteydessä suoritetaan kuulustelu, jossa poliisi tai rajavartija selvittää turvapaikanhakijan maahantuloa, henkilöllisyyttä ja matkareittiä. Puhuttelusta laaditaan pöytäkirja.
- 2) Tämän jälkeen turvapaikanhakija majoitetaan vastaanottokeskukseen, joita on eri puolilla Suomea. Hakija odottaa vastaanottokeskuksessa tai yksityismajoituksessa pääsyä Maahanmuuttoviraston turvapaikkapuhutteluun, jonka perusteella päätös turvapaikka-asiassa tehdään.
- 3) Maahanmuuttovirasto tutkii myös ns. Dublin-asian, mikä tarkoittaa sen tarkistamista, onko hakija hakenut turvapaikkaa myös jostain toisesta maasta EU-alueella. Jos näin on, hänen turvapaikkahakemuksensa voidaan jättää käsittelemättä Suomessa ja lähettää tuohon toiseen maahan turvapaikkamenettelyä varten. Turvapaikkahakemus voidaan jättää tutkimatta myös siinä tapauksessa, jossa hakija on tullut Suomeen turvalliseksi katsotusta turvapaikkamaasta.
- 4) Puhuttelun jälkeen Maahanmuuttovirasto tekee asiassa päätöksen. Päätöksen ollessa myönteinen hakija saa joko pakolaisstatuksen tai oleskeluluvan toissijaisen tai humanitaarisen suojelun perusteella tai jollain muulla oleskelulupaperusteella, kuten yksilöllisistä inhimillisistä syistä. Jos oleskeluluvan perusteena on turvapaikka, toissijainen suojelu tai humanitäärinen suojelu, hakija on oikeutettu niin sanottuun kuntapaikkaan ja kotoutuminen suomalaiseen yhteiskuntaan voi alkaa.
- 5) Mikäli päätös on kielteinen, poliisi ryhtyy turvapaikanhakijan käännättämiseen. Kielteisiin päätöksiin voi hakea muutosta Helsingin hallinto-oikeudelta ja myös korkeimmalta hallinto-oikeuteen, mikäli korkein hallinto-oikeus myöntää valitusluvan. Oikeusasioissa turvapaikanhakijoita auttavat Pakolaisneuvonta ry:n juristit.

Liite 3. Haastattelurunko turvapaikanhakijoille.

Elämä vastaanottokeskuksessa

- Millaista on elämäsi vastaanottokeskuksessa ?
 - millainen on tyypillinen päiväsi?
 - milloin menet nukkumaan?
 - valmistatko ruoan? millaista ruokaa? millaista ruokaa haluaisit valmistaa?
 - miten vietät aikaasi vokiassa?

Osallistuminen ja harrastukset

- Harrastatko jotain? kerro, mitä teet, mitä se on?
 - mitä haluaisit harrastaa?
- Oletko osallistunut opinto- tai työtoimintaan? Pidätkö tätä mielekkäänä? Miksi?
 - mitä olet tehnyt siellä?
 - oletko pitänyt siitä?
 - onko se ollut hyödyllistä?
 - mitä haluaisit opiskella/tehdä lisää?

Vastaanottokeskuksen toiminta ja sen kehittäminen

- Voisiko mielestäsi vastaanottokeskuksen toimintaa jotenkin kehittää? Miten?
 - mitä haluaisit tehdä?
 - haluaisitko jotain uutta tai jotain lisää?
 - millainen ryhmähenki täällä vallitsee? muut asukkaat? onko kontakteja, millaiset suhteet?
 - suhteet Vokin ulkopuolella, onko? millaisia?
- Mikä on mielestäsi VOKissa
 - helppoa/vaikeaa,
 - outoa/tuttua,
 - mielekästä/epämiellyttävää?

Elämänhallinta, kotoutuminen suomalaiseen yhteiskuntaan

- Jos vertaat nykyistä tilannettasi aikaisempaan elämääsi (Suomeen tuloa ennen), miten arvioisit tilannettasi nyt?
- Mitä ajattelet tällä hetkellä elämästäsi?
- Mitä toivot elämältäsi? missä haluaisit olla 10 vuoden kuluttua?
- Mitä olet täällä Vokissa oloaikanasi oppinut suomalaisesta yhteiskunnasta?
- Mikä on mielestäsi Suomessa
 - helppoa/vaikeaa,
 - outoa/tuttua,
 - mielekästä/epämiellyttävää?
- Mitä kautta olet saanut tietosi suomalaisesta yhteiskunnasta? (käsitelläänkö näitä asioita kielikurssilla, ohjaajien kanssa tai sosiaalityöntekijän kanssa?)
- Oletko mielestäsi saanut tarpeeksi tietoa elämästä Suomessa?
- Millaista tietoa vielä tarvitsisit elämästä Suomessa?
- mitä haluaisit opettaa suomalaisille? Mitä haluaisit suomalaisten oppivan sinulta tai kulttuuristasi?

Liite 4. Haastattelurunko vastaanottokeskuksen työntekijöille.

Elämä vastaanottokeskuksessa

- Millaista työsi on? Kuvaa tavanomainen päiväsi.
- Työn vaikeimmat asiat?
- Työn koettu vaarallisuus? Onko sattunut ikäviä tapauksia? Jos, niin millaisia?
- Työn ilot ja onnistumisen kokemukset? Työn palkitsevimmat asiat?
- Millaista on asukkaiden elämä VOKissa? miten he päivänsä viettävät?
- Millaisia ovat asukkaiden suurimmat vaikeudet?
- Millaisia vaikeuksia heillä on? entä ilot?
- mitä olet oppinut asukkailta? mitä haluaisit oppia?

Osallistuminen ja harrastukset

- Harrastavatko asukkaat jotain? Mitä?
- Osallistuvatko kaikki asukkaat opinto- ja työtoimintaan?
 - uskotko heidän kokevan sen mukavaksi? Entä hyödylliseksi?
 - mitkä ovat sinusta sellaisia asioita, mitä heidän pitäisi opiskella?

Vastaanottokeskuksen toiminta ja sen kehittäminen

- Voisiko mielestäsi vastaanottokeskuksen toimintaa jotenkin kehittää? Miten?
 - mitä haluaisit tehdä?
 - haluaisitko jotain uutta tai jotain lisää?
 - millainen ryhmähenki täällä vallitsee? muut asukkaat? onko kontakteja, millaiset suhteet?
 - suhteet Vokin ulkopuolella, onko? millaisia?
- Järjestetäänkö VOKissa vapaa-ajan toimintaa asukkaille? mitä?

Elämänhallinta ja kotoutuminen suomalaiseen yhteiskuntaan

- Millaiset tiedot uskot turvapaikanhakijoiden omaavan suomalaisesta yhteiskunnasta? Miten näitä opetetaan?
- Ovatko nämä tiedot riittävät, jotta he pärjäävät yhteiskunnassamme itsenäisesti? Millaiset valmiudet heillä on elää itsekseen suomalaisessa yhteiskunnassa?
- Miten heitä valmistetaan toimimaan suomalaisessa yhteiskunnassa?
- Mistä he saavat tietoa yhteiskunnassamme toimimisesta?
- Mitkä asiat ovat heille vaikeita? Millä tavoin heitä autetaan selviytymään näistä?
- Voisiko VOK jotenkin tukea paremmin heidän itsenäistä selviytymistään yhteiskunnassamme? Miten?